... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai, bet pasitraukė į pilį, vardu Voruta... Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Voruta

Nr. 20 (734) 2011 m. spalio 22 d. Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

2–3 *Eugenijus SKIPITIS*

Rudenėjantis kelias pas Donelaitį

3 *Prof. Bronislavas GENZELIS*

Lenkijos premjero Donaldo Tusko skubi kelionė į Vilnių netelpa į jokius diplomatijos rėmus

7

Arkivyskupo tremtinio Julijono Steponavičiaus gimimo metinių minėjimas

Lenkų autonomija: nėra klausimo, ar bus, yra klausimas – kada

Garsi Lenkijos mokslininkė prof. Jadvyga Staniškis (Jadwiga Staniszkis) stojo ginti iš visų Varšuvos tribūnų puolamos Lietuvos. Komentuodama premjero D. Tusko (D. Tusk) staigią kelionę į Lietuvą ginti „skriaudžiamų“ lenkų bei atšalusius abiejų valstybių santykius, mokslininkė sakė, kad reikia suprasti lietuvius, įžvelgiančius grėsmę savo valstybės vientisumui. „Lietuviai bijo „Regionų Europos“, nes joje mato pavojų savo valstybės integralumui“, – sakė profesorė, ir nurodė, prie ko veda nežabojama Silezijos autonomijos judėjimo veikla. Kaip žinia, šis judėjimas siekia atkūrimo Aukštutinės Silezijos autonomijos, kokią šis regionas turėjo tarpukariu.

Neatsitiktinai Lietuvos ir Lenkijos santykių kontekste minimas autonomijos klausimas. Atrodė, kad prieš dvi dešimtis metų, Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo saulėtekyje, lenkų autonomijos steigėjai, kurie Vilniaus ir Šalčininkų rajonų ateitį siejo ne su Vilniumi, o su Maskva, galutinai susikompromitavo, kaip ir sukompromitavo lenkų autonomijos idėją. Tuomet jų nepalaikė ir Lenkija, vienareikšmiškai atsiribojusi nuo tokių siekių ir idėjų. Tačiau prabėgus dvidešimčiai metų lenkų autonomijos idėja vėl pradedama gaivinti.

Antai socialiniame tinkle „Facebook“ sukurtas įrašas, kur raginama kurti Vilniaus krašto autonomiją, Lietuvoje leidžiamo dienraščio „Kurier Wileński“ interneto svetainėje esąs tinklaraštis „Autonomia dla Wileńszczyzny“ („Autonomija Vilnijai“) ir skelbiamas teritorinės autonomijos žemėlapis su prierašu, kad šiandien jau nebėra klausimo, ar bus autonomija, klausimas likęs tik vienas – kada?

Galbūt viena iš autonomijos idėjos reanimavimo priežasčių yra ir ta, kad nemažai anuometinių autonomininkų ir šiandien yra įtakingi Lietuvos lenkų bendruomenėje. Už Vilniaus krašto autonomiją anuomet pasisakęs Stanislavas Peško yra Lietuvos lenkų sąjungos pirmininko pavaduotojas, Gabrielius Janas Mincevičius yra Vilniaus rajono mero pavaduotojas. Taip pat daug seniūnų, mokytojų, europarlamentaro Valdemaro Tomaševskio

Nukelta į 13 p.

Lietuvos ir Lenkijos santykiai bei Vilniaus lenkų nuostatos*

Prof. Alvydas BUTKUS, Kaunas

Prof. Alvydas Butkus

Visuomenė ir stereotipai

Bet kuri visuomenė vadovaujasi ne tik realijomis, bet ir visuotinai priimtais mitais, stereotipais bei nuostatomis. Tie stereotipai ar nuostatos kilmės požiūriu yra dvejopos. Vienos jų yra susiformavusios per šimtus metų, kitos gali būti suformuotos dirbtinai, turint kokių nors politinių ar ekonominių tikslų. Ryškiausias pastarojo tipo nuostatų pavyzdys būtų III Reicho nacių propagandos suformuotas itin neigiamas stereotipas apie žydus ir čigonus. Pasak latvių rašytojo Janio Rainio, šuo, kurį norima nušauti, visada pilnas blusų.

Stereotipai, kaip ir religija, konsoliduoja visuomenę. Šis stereotipų vaidmuo yra teigiamas, nors jie patys paprastai yra subjektyvūs.

Dabar įsivaizduokite šalį, kurioje tam tikra etninė gyventojų dalis, dar ir kompaktiškai gyvenanti, vadovaujasi visiškai kitokiomis nuostatomis nei dauguma tos šalies gyventojų. Arba tiesiog kitos šalies nuostatomis. Jomis ji auklėja savo vaikus, vadovaujasi, laikydamasi (arba nesilaikydama) įstatymų, traktuodama savo teises ir savo vietą visuomenėje. Jei tos nuostatos ryškiai kontrastuoja su daugumos gyventojų, toji visuomenės dalis izoliuojasi nuo valstybės ir sąmoningai ar nesąmoningai susikuria rezervatą. Jei šalis didelė, o toji gyventojų dalis maža, toks rezervatas – teritorinis, kalbinis ar kultūrinis – šalies integralumui ir vientisumui įtakos neturi. Jei šalis maža, bet koks etninis rezervatas kelia pavojų jos vientisumui.

Ir jei tokiu pavojumi yra suinteresuota kaimyninė šalis, ji visomis išgalėmis stengsis palaikyti sau palankius ar net pačios primestus mitus bei stereotipus, kad toji visuomenės

Nukelta į 14 p.

Vilnijos lenkakalbių gyventojų pavardžių kilmė*

Akad. prof. habil. dr. Zigmas ZINKEVIČIUS, Vilnius

Jono Česnavičiaus nuotr.

Akad. Zigmas Zinkevičius

Seniai domiuosi Vilnijos vietinių gyventojų (ne atvykėlių), ypač lenkakalbių, pavardėmis. Jos sudaro dalį man rūpimos baltų ir slavų kalbinių ryšių problematikos, kuria taip pat domėjosi mano bičiulis Vladimiras Toporovas. Mes abu daug kartų tais klausimais esame kalbėję, vienas kitam teikę reikiamų duomenų, bendrai svarstę visokias šios srities problemas. Tikėtasi dabartinėse pavardėse aptikti tam tikrą Lietuvos didingos senovės atšvaitą.

Pastaruoju metu sukeltas triukšmas dėl lenkiškos tokių pavardžių rašybos vertė mane paspartinti jų tyrimą. Šio darbo rezultatus trumpai referuosiu.

Pirmiausia, keletas įvadinių dalykų.

Lietuviai senovėje gyveno kitų baltų genčių apsuptyje. Su lenkais nesisiekė. Juos skyrė vakarų baltai jotvingiai. Tiesioginiai kontaktai atsirado tik po to, kai kryžiuočiai pavergė jotvingius ir juos išnaikino, ypač nuo XV amžiaus, kuomet lietuvių ir lenkų gyvenami plotai ėmė siektis.

Lenkų kalba Lietuvoje yra atneštinė, kitaip sakant, išmoktinė. Tai buvo susiję su Lietuvos valdovo Jogailos vainikavimu Lenkijos karaliumi ir Lietuvos valstybės laipsniška įjungimu į Lenkijos karalystę. Pirmiausia, prie lenkų kalbos (bet ne savimonės, kuri dar ilgą laiką išliko lietuviška) perėjo diduomenė, vėliau ja pasekė platieji bajorijos sluoksniai, o nuo XVIII a. vidurio imta lenkinti ir prastuomenę – per lenkiškus dvarus, mokyklą ir bažnyčią.

Lietuvių asmenvardžiai dar anksčiau buvo apslavinti slavakalbės raštinės. Ypač didelę reikšmę turėjo toje raštinėje vartoti tėvavardžiai su rytų slavų (ne lenkų!) kilmės priesagomis *-ovič*, *-evič*, padariusiomis didžiulę įtaką formuojantis ne tik lietuvių, bet ir lenkų, baltarusių, taip pat vakarinių

Nukelta į 16 p.

Mažoji Lietuva

Patariamoji visuomeninė kultūros paveldo komisija prie Kultūros ministerijos Kultūros paveldo departamento Klaipėdos teritorinio padalinio

2011-09-25

Patariamoji visuomeninė kultūros paveldo komisija prie Kultūros ministerijos Kultūros paveldo departamento Klaipėdos teritorinio padalinio (toliau – Komisija), sudaryta iš nevyriausybinių organizacijų deleguotų atstovų bei kultūros paveldo ekspertų Klaipėdoje 2011 m. rugsėjo 23 d. vykusioje konferencijoje „Klaipėdos skulptūrų parkas ir jo tapatumų iššūkiai“ priėmė atskirąją nuomonę. Buvo pabrėžta, kad istorinės atminties saugojimo bei stiprinimo tendencijas atspindi šiandienos praktika: pradėtas atkurti senųjų kapinių takų tinklas, grąžintas L. Wienerio antkapinis paminklas, statomi įvairūs atminimo žymenys, vykstančios velionių pagerbimo apeigos. Priminta, kad Klaipėdos skulptūrų parkas buvo sukurtas pažeidžiant LTSR ir dabartines teisės normas. Jo kūrimas susijęs su senųjų Klaipėdos kapinių komplekso bei istorinės atminties žalojimu, neatsižvelgta į čia palaidotų asmenų atminimą bei jų artimųjų interesus, kompleksines ir atskirų objektų paveldines vertes. Atsižvelgiant į šio parko kūrimo neteisėtumą senųjų Klaipėdos kapinių komplekso teritorijoje, pabrėžė būtinybę išskirti ir pažymėti senųjų kapinių ribas bei vietą, suteikiant atskirą Rimties / Atminties erdvės statusą. Joje prioritetą teikti atkuriamai kapinių planinei struktūrai (takų tinklas), esamiems (pvz., Beerbhomų šeimos, L. Wienerio) ir grąžintiniems (pvz., Gerlachų, Jacoby etc.) antkapiniams paminklams. Pažymėti čia palaidotų Klaipėdos karinės įgulos Lietuvos karių, prancūzų, belgų, lenkų karo belaisvių, sovietinių represinių struktūrų aukų kapavietes. Pasisakoma už dalies, šiai vietai nederančių, skulptūrų perkėlimą eksponavimui kitose erdvėse. Pateikiami siūlymai dėl informacinių šaltinių, susijusių su čia ir kitose senose Klaipėdos kapinėse palaidotais asmenimis ir jų prieinamumo užtikrinimo visuomenei.

Klaipėdos miesto kapinės buvo naikinamos 1970–1977 m. Joje palaidota daug įžymių XIX–XX a. Mažosios Lietuvos, Klaipėdos krašto ir Klaipėdos miesto asmenybių. Taip pat Lietuvos kariai, Antrojo pasaulinio karo belaisviai: prancūzai, belgai, lenkai, sovietinių represinių struktūrų aukos. Dalis nugriautų paminklų išliko Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje. Kapinių teritorijoje įkurtas skulptūrų parkas.

Dainius ELERTAS, Klaipėda

Mažoji Lietuva

Rudenėjantis kelias pas Donelaitį

Eugenijus SKIPITIS, Bitėnai, Pagėgių sav.

Paminklas karvedžiui Michailui Barklajui de Toliui Įsrutyje.

Freska, skirta zalcburgiečių atminimui, Gumbinės Žemės ūkio koledže

Karaliaučiaus krašto Lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas Aleksas Bartninkas (dešinėje) su Gumbinės kraštotyros muziejaus darbuotoju

Gražų šeštadienio rytą pilnas autobusas lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ narių, kultūros paveldo brangintojų ir puoselėtojų iš Klaipėdos, Priekulės, Šilutės, Bitėnų išsiruošė į viešnagę pas Kristijoną Donelaitį. Pagal tradiciją, kiekvienų metų rudenį Mažosios Lietuvos bendrija organizuoja išvyką į Tolminkiemį. Tuo rūpinasi aktyvi bendrijos narė, puiki organizatorė Rūta Mačiūnienė.

Lietuvos pasieniečiai Panemunėje, prie karalienės Luizos tilto, keliautojams palinkėjo gero kelio. Mandagiai savo pareigas atliko Tilžės (Sovetsko) sienos apsaugos ir muitinės pareigūnai, tačiau sienos kirtimo procedūros užtruko ilgai, atimdamos dalį tokio brangaus laiko, skirto viešnagei Karaliaučiaus krašte. Pro autobuso langą šmėžavo Tilžės vaizdai.

Lietuviškos kultūros pėdsakai Karaliaučiaus krašte

Dar iki Antrojo pasaulinio karo šis miestas buvo laikomas gražiausiu ir lietuviškiausiu Karaliaučiaus krašte. Tilžėje koncentravosi lietuvybę puoselėjanti inteligentija su savo knygynais, spaustuvėmis, draugijų pastatais. Tačiau dabar ženklų ar paminklų, menančių Tilžę buvus kultūrine lietuvių sostine, tik atkakliai ieškodamas terasi. Prieš kelis dešimtmečius atidengtas Vydūno bareljefas ant vis labiau skurstančio namo fasado primena, kad lietuvybės likučių čia dar esama. Laikas ir istorinių įvykių kaita padarė taip, kad net labiausiai norėdami, deja, jau niekada negalėsime pastovėti prie Mažosios Lietuvos etnografo Eduardo Gizevijaus, lietuvių kalbininko Aleksandro Kuršaičio, lietuvybės žadintojo Viliaus Bruožio, pirmosios lietuvių kalbos gramatikos autoriaus Danieliaus Kleino, vyskupo, lietuvių literatūros puoselėtojo Otto Glagau, spaustuvininko Otto von Mauderodės, Lietuvių bažnyčios kunigų tėvo ir sūnaus Zacharijų Blotnų ir daugelio kitų šviesuolių kapų. Ypač dėl to pasidaro liūdna, kai rudeninio peizažo erdvėje suvokiame savo būties laikinumą.

Panašu, jog Lietuva yra negrįžtamai praradusi didelę dalį savosios istorijos, jos atminties. Gerai, kad Lietuvos patriotų, tam pasiaukojusių mokslininkų pastangomis dar tarybiniais metais buvo atgaivintas Tolminkiemis – kiekvienam lietuviui brangi vieta, kur yra Kristijono Donelaičio kapas. Tačiau mes jau nerasime lietuvių kalbai daug nusipelniusio Jokūbo Brodovskio kapo kauburėlio Trempuose (dabar Novostrojevas), nes net kapinių vietos jau neįmanoma nustatyti. Netoli Gumbinės (Gusevas) Valtarkiemyje (Olchovatka) palaidotas Donelaičio bičiulis Johannas Gotfriedas Jordanas, kuris iš našlės Annos Reginos Donelaitienės gautus „Metų“ rankraščius perdavė Liudvikui Gediminui Rėzai. Dabar šių kapinių vietoje riogso ūkiniai pastatai. Mielkiemyje (Kalininas) palaidotas kunigas Petras Gotliebas Milkus, kurio sūnus Kristijonas tapo žymiu kalbininku, poetu, lietuvybės puoselėtoju ir lietuvių kalbos gynėju. Kaip gražų istorijos aidą kelionėje pas Donelaitį prisimeni, kad Karaliaučiaus katedroje buvo palaidotas ne tik filosofas Imanuelis Kantas, bet ir pirmasis lietuvis profesorius Stanislovas Rapolionis, Lietuvos kunigaikštis Boguslavas Radvila, Prūsijos valdovo Friedricho Vilhelmo patarėjas. Kažkur Labguvoje (Poleskas) palaidotas 1903 m. miręs pirmasis „Aušros“ redaktorius Jurgis Mikšas. Labguvoje pirmasis lietuviškai pamokslus sakė vienas iš žymiausių lietuvių raštijos kūrėjų Jonas Bretkūnas. Būdviečiuose (Malomožaiskojė) kunigu dirbo žymus lietuvių etnografas Teodoras Lepneris. Jokių atminimo ženklų, jokių jiems skirtų būties nuotrupų šiame krašte nėra...

Penkiolika kilometrų vakarų kryptimi nuo Tilžės yra Rokaičių kaimas, istorijon įėjęs kaip ūkininko, žymaus Mažosios Lietuvos visuomenės veikėjo Dovo Zauniaus sodyba. Rūta Mačiūnienė, Zaunių giminės palikuonė ir tradicijų tęsėja, važiuoja su dukra ir vaikaičiu, kurie Zaunių giminės šviesą privalės nešti toliau.

Rusija gerbia savo karvedžius ir bando prisiminti zalcburgiečių istoriją

Skubame pirmyn, nes Įsrutyje (Černiachovskas) vėluojančių keliautojų laukia Karaliaučiaus krašto lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas Aleksas Bartninkas. Jam pasirodžius kelionė pagyvėja. Aleksas pasakoja apie kraštą, lietuviškojo paveldo likimą, Karaliaučiaus (Kaliningrado) srities vadovų prasmingus darbus krašto kultūrai. Įsrutis – senas ir labai turtingas savo istorija miestas. Jo centre mus „pasveikina“ Leninas. Prieš jį gražus paminklas karvedžiui Michailui Barklajui de Toliui. Michailas Barklajus de Tolis (Barclay de Tolly) – škotų kilmės Rusijos imperijos karininkas, gimęs Pakruojo rajone, Pamūšyje, 1757 m. Jis dalyvavo karuose su Osmanų imperija, Švedija, Prancūzija. Buvo Rusijos karo ministras. Karo su Napoleonu metu jo sumanumo dėka buvo išsaugoti Rusijos kariuomenės daliniai. Vėliau vadovavo jungtinėms Rusijos–Prūsijos pajėgoms kare su Prancūzija. Mirė netoli Įsručio 1818 m. pavasarį. Jo mirties vietoje 1821 m. Prūsijos karaliaus Fridricho III nurodymu buvo pastatytas paminklas. Paminklas Michailui Barklajui de Toliui Įsruties mieste pastatytas 2007 m.

Privažiuojame Gumbinę (Gusevas), keletą šimtmečių buvusią Prūsų Lietuvos administraciniu centru. Prūsijos valdžia, užkariavusi vakarų lietuvių teritorijas kairiajame ir dešiniajame Nemuno krante dar XVI a. Gumbinėje įkūrė administracinį centrą, kuris buvo pavadintas Prūsų Lietuvos provincija, vėliau apygarda, dar vėliau departamentu. Kartais Gumbinė su apylinkėmis tiesiog buvo vadinama Lietuva (Litauen). Heinrichas Teodoras Šionas, kilęs iš Šereitlaukio dvaro, buvo Prūsų Lietuvos apygardos vyriausias prezidentas kaip tik tuo metu, kai išleisti Donelaičio „Metai“.

Po didžiojo 1709–1711 m. maro, nusiaubusio visą Mažąją Lietuvą, krašte buvo apgyvendinta daug svetimšalių iš germaniškųjų kraštų. Krašto lietuviškumas mažėjo. Į Gumbinę atvyko apie 14 tūkstančių zalcburgiečių. Mūsų mielas bičiulis Aleksas Bartninkas pasiūlė pamatyti įžymiąją, prieš keletą metų vėl dienos šviesą išvydusią, freską, kuri yra Gumbinės žemės ūkio koledžo aktų salėje. Gumbinės Kraštotyros muziejaus darbuotojas papasakojo freskos atsiradimo ir „atgimimo“ istoriją.

Didinga freska, vaizduojanti zalcburgiečių susitikimą su Prūsijos karaliumi Fridrichu, buvo nutapyta 1912 m. ant mokyklos aulos sienos. Po Antrojo pasaulinio karo uždažyta ir ant jos nutapytas „tautų vado“ portretas. Kai griuvo visos „geležinės sienos“ iš Vokietijos atvykę kraštiečiai papasakojo apie buvusią tapybos puošmeną. Po storu aliejinių dažų sluoksniu buvo kalkinis tinkas, kuris ir išsaugojo freską.

Donelaičio gyvenimas dabarties žemėje

Tolminkiemis (dabar Čistyje Prudy) – miestelis prie Šventainės upelio (dabar reka Ruskaja), Romintos girios šiaurėje. Yra žinoma, kad dar XVI a. Tolminkiemio parapija buvo labai lietuviška, bet po didžiojo maro lietuvių liko tik apie 35 proc. 1743 m. tapęs Tolminkiemio kunigu Kristijonas Donelaitis čia dirbo iki mirties – 1780 m. Tik atvykęs energingai ėmėsi darbo: 1756 m. Tolminkiemį papuošė nauja mūrinė bažnyčia vietoje buvusios medinės, iškilo nauja klebonija, mokykla. Donelaitis su žmona Ana Regina vaikų nesusilaukė, tad pagalvojo apie galbūt vienišą našlės senatvę ir prie bažnyčios pastatė Našlių namus. Klebonijoje, atlikęs privalomus dienos darbus, Donelaitis atsiduodavo kūrybai. Čia gimė jo poema „Metai“, pasakėčios. Prie klebonijos pastato, kuris atstatytas 1998 m. Donelaitis įveisė sodą, o tai buvo didžiulė naujiena apylinkėse. Tuo metu jo numylėti – barti ir auklėti – būrai apie sodininkystę dar nelabai daug žinojo. Donelaitis buvo šviesulys savo realiu laiku: mokytojas, vaistažolių rinkėjas ir tokio gydymo propaguotojas, astronomas, per padidinamuosius stiklus iš bažnyčios varpinės naktimis stebėdavęs dangaus šviesulius.

Nukelta į 3 p.

Mažoji Lietuva

Rudenėjantis kelias pas Donelaitį

Eugenijus SKIPITIS, Bitėnai, Pagėgių sav.

Jauniausias kelionės pas Donelaitį dalyvis, bitėniškis Kostas Karklelis

Atkelta iš 2 p.

Išvykos dalyviai prie Kristijono Donelaičio bažnytėlės

Jau daugiau nei trys dešimtmečiai, kai muziejaus ekspozicija nesikeičia

Išvykos organizatorė ir įkvėpėja klaipėdietė Rūta Mačiūnienė

Antrojo pasaulinio karo metu bažnyčia nenukentėjo, bet buvo sugriauta po karo. 1964 m. Lietuvos ir Karaliaučiaus srities susitarimas atstatyti bažnyčią buvo pradėtas vykdyti 1971 m. 1979 m. bažnyčios kriptoje perlaidoti Donelaičio palaikai.

Muziejus įsteigtas prieš 32 metus, o 1989 m. buvo atkurti klebonijos pastatai. Tada iš Lietuvos atvyko apie 500 talkininkų. Tai buvo tas metas, kai Tolminkiemis ir Kristijonas Donelaitis mums buvo ypač reikalingi. Pamažu entuziazmas nuslopo. Kol dar nebuvo griežto ir brangiai kainuojančio vizų gavimo režimo į Kaliningrado sritį, iš Lietuvos važiuodavo daug organizuotų ekskursijų, daugiausia mokinių. Dabar situacija liūdnoka. Muziejus užrakintas, nes vietos gyventojams jis nereikalingas, krašto kultūrinė atmosfera nei gili, nei plati. Be to, pasunkėjus gyvenimo sąlygoms ir srities valdžia muziejui dėmesio ir finansinių išteklių skiria mažiau. Yra buvę laikai, kai muziejuje buvo 11, vėliau 7 darbuotojų etatai. Dabar ten dirba du žmonės. Ekspozicija nekeista ir nepapildyta nuo pat muziejaus įkūrimo. Tie patys 200 eksponatų. Bažnytėlė nešildoma, rudeninė drėgmė smelkia kūną. Šalta Donelaičiui ir lentynose gulintiems jo raštams.

Muziejus neturi kompiuterių, interneto svetainės, jokių naujų leidinių apie Donelaitį. Aleksas Bartninkas sako, kad yra nupirkti kompiuteriai, būtų galima suaktyvinti vadybinę veiklą, bet tam reikia žmogaus iš Lietuvos, kuris tą darbą čia turėtų dirbti. Donelaitis yra mūsų ir mums jis labiausiai turėtų rūpėti. Čia ne priekaištas mūsų valdžiai, tačiau sunku įsivaizduoti, kad mūsų literatūros klasikas, didelė dalis Lietuvos istorijos, gali išnykti nuo žemės paviršiaus. Budrūs turime būti kasdien. Neseni įvykiai patvirtina, jog labai nedaug trūko, kad Kristijono Donelaičio muziejus būtų atitekęs Rusijos ortodoksų bažnyčiai. Pavyko įrodyti, kad tai ne bažnyčia, bet ar ilgam?

Gal pirmą kartą mums čia atvykus, per visus 32 metus, Donelaičio bažnyčioje nebuvo leista laikyti pamaldų, melstis ir giedoti. Sutrikimas ir nuostaba, išgirdus šią žinią, truko akimirksnį. Kunigas Romualdas Liachavičius nuramino, sakydamas, kad pamaldos gali vykti ir šventoriuje, tuo labiau, kad čia dar išlikę keliolika antkapių, žyminčių laidojimo vietas. Tad šį kartą pamaldos pas Donelaitį buvo kaip būrų kapinaičių šventė. Įžvalgioji Birutė Ramanauskienė Klaipėdoje į autobusą įsidėjo sulankstomą stalą, staltiesėlę. Prireikė. Šventinių pamaldų metu skambančios giesmės sklido plačiai po Tolminkiemio šventorių, gal net kriptoje gulinčio Donelaičio ausis pasiekė. Tik kartais giesmes pertraukdavo linksmų vestuvininkų šėliojimas, žemiau bažnytėlės esančioje automobilių stovėjimo aikštelėje. Prieš išvažiuojant mūsų pasveikinti atvyko muziejaus direktorė ir priminė, kad artėja didžiojo dainiaus jubiliejinis gimtadienis, kad mūsų parama jo muziejui bus labai reikalinga.

Lazdynėliuose dar gyvi lietuvių literatūros klasikos pėdsakai

Saulelė jau nuo dangaus nukopdama į vakarą ritos. Mus pasitiko Lazdynėliai (Dubovaja rošča), poeto Kristijono Donelaičio gimtinė. Keli kilometrai nuo Gumbinės. „Tikt n´užmiršk irgi manęs ir mano namelių“ poemoje „Metai“ lyg priesaką ateities kartoms išsakė Kristijonas Donelaitis. Dar neužmiršome. Ruošėmės padirbėti, apvalyti, apravėti tą mažą plotelį, kur atminimo akmuo stovi. Nuo pagrindinio kelio siauru, nepažymėtu, aukštoje žolėje pasislėpusiu keliuku artėjome prie Donelaičio žemės. Kairėje gražiai sužėlęs tankus ąžuolynas, kurį 4, 5 ha plote 1989 m. pasodino lietuvaičiai, minėdami 275-ąsias Kristijono Donelaičio gimimo metines. Kiek metų, tiek ir ąžuolų. 1992 m. aikštelėje tarp ąžuolų buvo pastatytas atminimo akmuo, ant kurio lietuvių ir rusų kalbomis užrašyta, kad čia 1714 m. sausio 1 d. pasaulį išvydo Kristijonas Donelaitis. Beje, šis akmuo jau antrasis. Pirmąjį paminklinį akmenį 1896 m. balandžio 8 d. poeto gimtinėje Lazdynėliuose atidengė Leipcigo universiteto profesorius, Donelaičio archyvo tyrinėtojas Francas Oskaras Tecneris. Tada savo kalboje profesorius išaukštino Kristijoną Donelaitį, pavadindamas jį „poetų karaliumi“. Tose iškilmėse dalyvavo daug iškilių asmenybių. Gėlių vainiką padėjo ir bitėniškis Martynas Jankus. Po Antrojo pasaulinio karo akmuo buvo sunaikintas.

Išlipę iš autobuso keliauninkai pamatė, kad jokios talkos čia nereikia. Žolė nupjauta didžiuliu spinduliu, žydi gėlės, viskas nuravėta, išpuoselėta, prie akmens plevena žvakių ugnelės. Kas tai? Aleksas Bartninkas papasakojo, kad prieš pora dienų čia buvo pulkas dviratininkų iš Alytaus, atsivežė dalgius ir jais nušienavo stagarais virtusią žolę, o vakar autobusu iš Kauno atvyko jaunimas, padėjo gėlių, uždegė žvakes. Pro ąžuolų šakas prieš nusileisdama mums nusišypsojo saulė, o mes parymoję, paklausę poezijos posmų, mintimis pasidžiaugę, kad esame ne vieniši, atsisveikinome su Donelaičiu. Iki kito karto, kol vėl suskaudės atmintį, kad „lietuviais esame mes gimę...“.

Pro ąžuolų šakas krintant paskutiniams saulės trupiniams Rūta Mačiūnienė visiems dar kartą priminė, kad nepamirštume susirinkti paminėti Kristijono Donelaičio gimtadienio. Kasmet sausio pirmąją, dvyliktą valandą, Klaipėdoje prie Donelaičio paminklo vis dar susirenka pulkelis lietuvininkų, vienas kitas būrų dainiaus gerbėjas, koks nors senamadiškas kultūros darbininkas, gal net literatas. Vilties, kad bus kas dar ateina yra. Mažosios Lietuvos bendrija gražiai saugo pamatinius krašto istorijos akmenis. Vėl į aktyvią bendrijos veiklą sugrįžo buvęs bendrijos vadovas Viktoras Petraitis, pažintį su Tėvyne nuo Donelaičio pradėjo Rūtos Kėkštaitės-Mačiūnienės vaikaičiai, Elenos Grigolaitytės-Kondratavičienės provaikaičiai.

Spalio 11-ąją paminėjome 32-ąsias Kristijono Donelaičio muziejaus įkūrimo metines. Ta pačią dieną kas galėdamas, su gėlėmis arba be jų, glaudėmės prie nenuilstančiosios Mažosios Lietuvos dukros Rūtos Mačiūnienės, džiaugėmės galėdami pasveikinti ją su gimtadieniu ir jos akimis pažiūrėti į prasmigus Mažosios Lietuvos vieškelius, vedančius į Tolminkiemį.

Giedrės Skipitienės nuotr.

Lietuva–Lenkija

Lenkijos premjero Donaldo Tusko skubi kelionė į Vilnių netelpa į jokius diplomatijos rėmus

Prof. Bronislovas Genzelis

„Vorutos“ pokalbis su Kovo 11-osios Akto signataru prof. Bronislovu GENZELIU.

– Prašyčiau pratęsti mūsų pokalbio pavadinimą ir išdėstyti savo mintis. Kaip atsitiko, kad Lenkijos premjeras staiga atvyko į Lietuvą gelbėti paskelbto lenkų tautinės mažumos streiko prieš lietuvių kalbą?

– Problemos esmė ta, kad šiuolaikinė Lenkijos vyriausybė nematanti Lietuvoje vyriausybės, kuriai rūpėtų Lietuvos interesai. Nemažiau šokiruojanti ir Lenkijos Prezidento Bronislavo Komarovskio viešnagė. Tai rodo, kad jiems Lietuva – tik Lenkijos provincija. Su Lietuvos vadovais kalbama kaip su vasalais. Dabar Lenkijos politikams diriguoja „Kresų“ draugijos, kurios neslepia, kad Lenkija turi atgauti Vilnių, Lvovą, Gardiną. Anksčiau Lenkijoje buvo kitokio kirpimo vyriausybės, jautusios atsakomybę už Miuncheno sąmokslą, nepuoselėjo imperialistinių kėslų.

Kresai veikė ir iki Antrojo pasaulinio karo. Po to jų veikla buvo uždrausta. Čia problema gilesnė. 1922 m. Lietuvoje buvo įvykdyta kunigo Mykolo Krupavičiaus Žemės reforma. Visi dvarai buvo apkarpyti iki 80 ha, o tų, kurių savininkai išvyko iš Lietuvos, visa žemė perimta valstybės žinion ir išdalyta bežemiams ir mažažemiams valstiečiams. Buvę savininkai iki šiol svajoja apie tos žemės sugrąžinimą arba kompensaciją. B. Komarovskis būtent iš tų veikėjų. Pagal pasakojimą, B. Komarovskis Sąjūdžio pakilimo metais atvyko į Lietuvą, neieškojo kokio ryšio su Sąjūdžio, kaip tai darė „Solidarumo“ veikėjai, o nuvyko į senelių dvarą prie Rokiškio ir iš ten vežėsi maišelį žemės. Ar nenori visos žemės?

Viso to nebūtų, jeigu šie veiksmai Lietuvoje nebūtų remiami. Pasiskaitykime Alfredo Bumblausko, Nerijos Putinaitės, Šarūno Liekio, Nerijaus Šepečio ir jų kolegų darbus, kuriuose teigiama, kad Vasario 16 d. Aktas – klaida. Ar nereikia jos atitaisyti? Štai kur mūsų Nepriklausomybės neigėjų maitykla.

– Kaip galima suprasti premjero Donaldo Tusko žodžius, kad Lietuvos ir Lenkijos santykiai bus tokie, kokie bus Lietuvos valdžios ir lenkų mažumos santykiai?

– Čia aiškus beprecedentis grasinimas Lietuvai. Galime numatyti B. Komarovskio, D. Tusko kabinetuose paruoštus planus. Vilniaus ir Šalčininkų savivaldybės išeina iš Lietuvos vyriausybės kontrolės. Bandoma ją susigrąžinti. Valdemaro Tomaševskio kompanija šūkaloja apie skriaudžiamus lenkus. Tie pasiprašo Lenkijos vyriausybės paramos. Pastaroji pasiunčia karinį dalinį ir perima ši kraštą savo dispozicijon. Sakysite, negali būti: Lietuva ir Lenkija yra NATO narės. Įtempkime savo atmintį. Graikija ir Turkija taip buvo ir yra NATO narės. Kipro turkai panašiai, kaip mūsų lenkai, pasijuto graikų skriauduliais ir pasiprašė Turkijos paramos. Ir ji buvo suteikta. Yra vilčių, kad taip nebeatsitiks. Jau nemažai lenkų mąsto, kaip pasijus Lenkija, jei Vokietijos, Ukrainos, Baltarusijos vyriausybės ims kurstyti savus tautiečius panašiems veiksmams kaip dabartinė Lenkijos vyriausybė. Ir pagaliau turėsime vyriausybę, kuri nesijaus kaip pelė po šluota.

– Lietuvos švietimo įstatymo pakeitimai praplečia lietuvių kalbos mokymą lenkiškose mokyklose iki tokio lygio, koks yra lenkų kalbos mokymas lietuviškose mokyklose Lenkijoje. Taigi jokio čia diskriminavimo nėra. Kodėl kovojama prieš lietuvių kalbą?

– Demokratinės valstybės nuostata – visiems piliečiams vienodas teises ir galimybes. Deja, Lenkijos vyriausybė nori piliečiams, kurie užsirašys kaip lenkai, suteikti daugiau teisių. Ir antra, nesileisti provokuojamiems. Deja, šį kartą tokia prielaida sudaryta, kai pareikalauta, kad lenkų vienuoliktokai kitais metais, o ne po poros metų, laikytų tokį pat lietuvių kalbos egzaminą kaip ir lietuviai. Kai žinai, kas dabar vadovauja Švitimo ministerijai, gali įtarti, kad tai sąmoninga provokacija.

– Prieš kiek laiko Nepriklausomybės Akto signatarų klubas, kuriam Jūs priklausote, buvo pareiškęs nepasitikėjimą ministru Gintaru Steponavičiumi. Tada jį labai atkakliai gynė prolenkiškos Lietuvos lenkų rinkimų akcijos atstovas Jaroslavas Narkievičius. Kaip galima vertinti tokius virażus?

– Čia ir visa įdomybė. Jaroslavas Narkievičius ir Mantas Adomėnas isteriškai gynė Steponavičių, įrodinėjo, kad jo niekaip negalima atstatydinti, nes Lietuvos švietimas patirtų didžiulę žalą. Tai – geriausias Švietimo ministras...

– Drįstume paklausti, kokią matote Lietuvos ir Lenkijos santykių perspektyvą? Ar tai susiję vien su Lietuvos valdžios pozicija, ar su rinkimais Lenkijoje?

– Nesu orakulas. Visko gali būti. Nors esu optimistas. Visos problemos negalime suvesti Lenkijos rinkimams ar jos vyriausybės įnoriams. Jeigu LLRA meldžiasi, kad Lietuvoje ir toliau būtų tokie ministrai, kaip G. Steponavičius, aš galėčiau sušukti: „Dieve... už ką mums tokia vyriausybė...“

– Skelbiama, kad bus sudarytos Lietuvos ir Lenkijos švietimo ekspertų grupės, kurios žiūrės, kaip vykdomas Švietimo įstatymas? Kaip Jums atrodo, ar bus kokia nauda ir susišnekėjimas su tais ekspertais, jeigu Lenkijoje Seinų ir Punsko mokyklose jau seniai privalomi dalykai dėstomi lenkų kalba?

– Čia įžvelgiu tam tikrą progresą.

– Dėkoju už pokalbį.

Kalbėjosi Juozas VERCINKEVIČIUS

Baltai–slavai

Bus įkurtas Baltistikos centras, atgis J. Baltrušaičio namai?!

Sigita NEMEIKAITĖ, Vilnius

Lietuvių kalbos instituto direktorė Jolanta Zabarskaitė: „Manyčiau, šios konferencijos reikšmė yra ypatinga“

Seimo narys Gintaras Songaila: „Manau, kad Seimo, akademinių institucijų – Vilniaus universiteto, Lietuvių kalbos instituto simbiozė – pasiteisino.“

Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Lietuvių kalbos katedros doc. dr. Artūras Judžentis: „Konferencijoje dalyvavo septynių šalių mokslininkai, jie perskaitė 32 mokslinius pranešimus.“ Nuotraukoje A. Judžentis su Lietuvių kalbos instituto direktorės pavaduotoja Grasilda Blažiene

Rusijos Mokslų akademijos Slavistikos instituto Tipologijos ir lyginamosios kalbotyros skyriaus vadovė, prof. habil. dr. Tatjana Civjan: „Aš visada sakiau, kad nusikaltimas sunaikinti J. Baltrušaičio namus, tai tolygu sunaikinti Lietuvos valstybingumą.“

Š. m. rugsėjo 14–16 d. Seime vykusi tarptautinė mokslo konferencija „Baltai ir slavai: dvasinių kultūrų sankirtos“, skirta žymiam mokslininkui akademikui Vladimirui Toporovui atminti, jau turi gražų tęsinį. Šiame tarptautiniame forume buvo apžvelgti baltų ir slavų sąveikos tyrimai, duotas naujas postūmis šios srities studijoms. Tačiau didelį atgarsį tiek akademinėje, tiek plačiojoje visuomenėje sukėlusi baltistikos plėtros konferencija neįtikimai išjudino ir įsisenėjusias valstybės kultūros politikos problemas. Žaibiško atgarsio sulaukė konferencijoje kalbėjusio buvusio Jurgio Baltrušaičio namų Maskvoje vadovo žymaus aktoriaus Juozo Budraičio mintys bei prisiminimai apie V. Toropovą, susitikimus, vykusius šioje mažoje Lietuvos kultūros atstovybėje. Panašu, kad tik viešoje tarptautinio renginio erdvėje pagaliau buvo išgirstas J. Budraičio balsas, kad namai jau metus visiškai ištuštėję. Dėl apmirusio kultūros centro aistringai ir emocingai kalbėjo svečiai iš Rusijos ir tie, kam teko lankytis J. Baltrušaičio namuose, pajusti slėpiningą jų dvasią. Todėl būtent po konferencijos pasiekta svarbiausia: šios problemos jau sprendžiamos.

Neseniai šalies premjeras Andrius Kubilius prabilo apie steigiamą tarptautinį baltistikos centrą, o metus merdėję J. Baltrušaičio namai Maskvoje, tikimasi, netrukus sulauks naujo paskirto vadovo – kompozitoriaus Fausto Latėno. Taigi konferencijos rengėjų viltys, kad šis tarptautinis renginys sudomins ne tik mokslo bei kultūros visuomenę, bet ir politikus, kuriems rūpi Lietuvos mokslo ir kultūros politika, regis, pildosi. Tiesa, kaip greitai žodžiai virs kūnu, matysime.

Konferenciją „Baltai ir slavai: dvasinių kultūrų sankirtos“ surengė jungtinės tarptautinės akademinės pajėgos: Rusijos Mokslų akademijos Slavistikos institutas, Vilniaus universitetas, Lietuvių kalbos institutas. Šį renginį globojo, daugelių organizacinių rūpesčių našta dalijosi Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto pirmininkas Valentinas Stundys, Seimo narys Gintaras Songaila.

Tris dienas Seime pranešimus skaitė mokslininkai iš Lietuvos, Latvijos, Rusijos, Ukrainos, Čekijos, Skandinavijos ir kt. šalių, kuriose plėtojamos baltistikos studijos. Rusijos akademiko V. Toropovo asmenybė kiekvienam iš pasisakiusiųjų bei susirinkusiųjų jų paklausyti gerai žinoma ir artima. Šis mokslininkas – tai lyg kelrodė žvaigždė, lydinti į baltistikos mokslo platumas ir gilumas.

Rusų akademikas V. Toporovas (1928–2005) daug dėmesio skyrė baltų kalbų tyrimams, nusipelnė lietuvių kalbos istorijai ir kultūrai. Per 50 mokslinės veiklos metų akademikas stebino plačiu ir išsamiu tyrimų spektru. V. Toporovas gilinosi į lingvistikos, folkloro, literatūros, mitologijos, semiotikos, istorijos, religijos, meno istorijos sritis. Jo atlikti darbai turėjo didelės įtakos mokslo pasaulyje, turtino baltų ir slavų kultūrų erdvę. V. Toropovo asmenybės žavesio atspindžius perteikė ne tik jo buvę mokiniai Rusijos mokslininkai. Tai buvo galima pajausti kad ir iš eksponuotos V. Toropovui skirtos parodos, kurią parengė Lietuvių kalbos institutas. Ypatingą dvasingumą liudijo puikia lietuvių kalba, niekur neįgyjama, o įgimta aristokratiška maniera akademiko rašyti laiškai žymiausiems lietuvių kalbininkams, šiluma dvelkiančios nuotraukos, širdingi užrašai ant atvirukų bendraminčiams Lietuvoje.

Koks svarbus šis renginys buvo ne tik Lietuvai, bet ir Rusijai, liudijo ir tai, kad į Vilnių atskubėjo didelis pačių žymiausių šios šalies baltistikos tyrinėtojų desantas, beje, nemažai jų suprantantys ir kalbantys lietuviškai! Jų pulką papildė žymiausi Europos šalių baltistikos mokslo atstovai, daugybė Lietuvos baltistikos tyrinėtojų bei ja besidominčiųjų.

Apie Seime vykusią tarptautinę mokslo konferenciją „Baltai ir slavai: dvasinių kultūrų sankirtos“, jos siekius bei rezultatus specialiai „Vorutai“ maloniai sutiko pasidalinti mintimis konferencijos rengėjai.

Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Lietuvių kalbos katedros doc. dr. Artūras JUDŽENTIS:

Mintis surengti mokslo konferenciją akademikui Vladimirui Toporovui pagerbti kilo Vilniaus universiteto ramuviškiams parėjusių metų vasarą, Maskvos Slavistikos instituto Tipologijos ir lyginamosios kalbotyros skyriaus vedėjai Tatjanai Michailovai-Civjan lankantis Lietuvoje. Ją iškart palaikė Lietuvos Respublikos Seimo nariai Julius Dautartas ir Česlovas Juršėnas. Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedra ir Rusijos Mokslų akademijos Slavistikos institutas pasirašė bendradarbiavimo sutartį konferencijai surengti. Praėjusių metų rudenį į Lietuvos kultūros tyrimų instituto surengtą konferenciją atvykus Tatjanai Civjan ir Marijai Zavjalovai buvo aptarta konferencijos koncepcija ir kviestinų dalyvių kandidatūros. Besikristalizuojančią konferencijos idėją tarpininkaujant Etninės kultūros globos tarybos nariui Vytautui Tumėnui energingai parėmė Seimo narys Gintaras Songaila, prisidėjo Valentinas Stundys. Žiemą buvo parengtas ir Lietuvos mokslo tarybos paskelbtam konkursui įteiktas tarptautinės mokslo konferencijos rengimo projektas. Gavus dalinį finansavimą, projektą imtasi įgyvendinti. Reikšmingą finansinę paspirtį konferencijai suteikė Vilniaus universiteto Filologijos fakultetas (dekanas Antanas Smetona). Lietuvių kalbos institutas prisidėjo surengdamas akademikui Vladimirui Toporovui skirtą parodėlę.

Akademikas V. Toporovas – išskirtinis mokslininkas ir didis humanistas. Baltų kalbos jo nepaprastai plačiame mokslinių interesų lauke užėmė ypač svarbią vietą. Lietuva jam buvo dvasios tėvynė, kurią istorinio lūžio dienomis jis nedvejodamas parėmė principinga laikysena. Baltų ir slavų kultūrų sąveikai skirtai konferencijai V. Toporovo vardas labai tiko. Be to, akademikas daugelį metų dirbo konferenciją rengusiame Rusijos mokslų akademijos Slavistikos institute.

Konferencijos kryptis – baltų ir slavų dvasinių kultūrų sąveika – pasirinkta neatsitiktinai. Praėjusiame amžiuje ši tyrimų sritis sulaukė didelio tyrėjų dėmesio, tačiau porą pastarųjų dešimtmečių domėjimasis ja atslūgo, dėl pasikeitusių sienų sutrūkinėjo tarptautiniai ryšiai. Konferencija siekta sutelkti šią tematiką tiriančius mokslininkus, išryškinti aktualią šios srities tyrimų problematiką ir suaktyvinti pačius tyrimus. Šiuos tikslus konferencija pasiekė. Ji buvo reprezentatyvi, gero mokslinio lygio, pranešimai gerai parengti ir įdomūs, diskusijos gyvos ir turiningos. Konferencijoje dalyvavo septynių šalių mokslininkai, jie perskaitė 32 mokslinius pranešimus.

Konferencijoje priimta reikšminga rezoliucija Vilniuje įsteigti tarptautinę baltų ir slavų kultūrų tyrimus koordinuojančią V. Toporovo vardo instituciją. Tokia institucija rinktų tarptautines konferencijas, seminarus, imtųsi leidybos. Ji galėtų parengti ilgalaikę baltų ir slavų kultūros tyrimų programą ir rūpintis jos finansavimu, o vėliau – koordinuoti ir prižiūrėti programos vykdymą.

Konferencijoje taip pat nutarta raginti Lietuvos Respublikos Vyriausybę Maskvoje atkurti Jurgio Baltrušaičio namų veiklą. Ši kultūros institucija suvaidino labai svarbų vaidmenį skleidžiant Rusijoje baltų kultūrą ir mokslo pasiekimus.

Artimiausiu metu numatoma parengti V. Toporovui pagerbti skirtą mokslo straipsnių rinkinį, kurio pagrindą sudarys konferencijoje perskaitytų pranešimų pagrindu parengtos publikacijos.

Lietuvių kalbos instituto direktorė doc. dr. Jolanta ZABARSKAITĖ:

Manyčiau, šios konferencijos reikšmė yra ypatinga, nes jos sėkmė išjudino per pastaruosius metus apmirusią sritį. Baltų ir slavų santykių tyrinėjimas įvairiais lygiais ir per įvairius istorijos periodus gali atskleisti naujos informacijos apie mūsų etnogenezę, dvasinės kultūros formavimosi ypatumus, kaimyninių santykių raidą, kalbos istorijos peripetijas.

Konferencija, skirta Vladimiro Toporovo atminimui, privertė humanitarus naujai pažvelgti į šią tyrimų sritį šviesios atminties Profesoriaus akimis: ieškoti platesnio konteksto įvairioms problemoms spręsti ir tuo pat metu gilintis į sprendžiamas mokslines problemas, taip keliant tyrimų kokybės kartelę, kaip tai darė V. Toporovas.

Pranešimų gausa ir įvairovė įžiebė naujų idėjų, einant mokslinės tiesos paieškos keliu, o tai ir yra svarbiausias tokio pobūdžio renginių tikslas. Jis buvo visiškai pasiektas.

Rusijos Mokslų akademijos Slavistikos instituto Tipologijos ir lyginamosios kalbotyros skyriaus vadovė, prof. habil. dr. Tatjana CIVJAN:

Seime vykusi konferencija – tai rimtas žingsnis, suteikęs daugiau savitarpio supratimo, glaudesnio bendravimo. Labai svarbu, kad Lietuvoje valstybės lygmeniu suvokiama humanitarinių mokslų ir humanistinio sluoksnio gyvenime reikšmė. Svarbu tai, kad dvasiniai dalykai svarbiau nei materialūs.

Kai prieš metus buvome susitikę tartis dėl konferencijos organizavimo, mane kiek trikdė galimas oficiozinis renginio aspektas. Juk konferenciją organizavome tik akademinę. Apskritai valstybės ir mokslo institucijos visiškai nesuderinamos. Bet Lietuvoje pasirodė, kad yra atvirkščiai. Įsitikinau, kad Lietuvoje akademinis mokslas labai svarbus, reikalingas valstybei ir tai teikia gerų rezultatų. Pas mus to nėra, nes humanitariniams mokslams neduodama lėšų. Mes, mokslininkai, esame toliau nuo valdžios, net jos opozicija.

Tai, kad Seime po J. Budraičio pasisakymo ir po mūsų emocingų prisiminimų bemat kilo reakcija, tuoj pat pasipylė atsiliepimai internete, mane apstulbino. Aš visada sakiau, kad nusikaltimas sunaikinti J. Baltrušaičio namus, tai tolygu sunaikinti Lietuvos valstybingumą… Kilusi reakcija pirmoji tokia patirtis mano gyvenime. Ir kur – Seime. Likau nustebinta ir pakerėta. Jeigu viskas pavyks, kas numatyta, tai bus svarbiausias konferencijos pasiekimas.

J. Baltrušaičio namai Maskvoje – kultūrinis, intelektualinis Lietuvos centras – turi milžinišką reikšmę Rusijai. Visi žmogiškieji dalykai sprendžiami ten. Jei palaipsniui tai atsigaus ir aš to sulauksiu, būsiu patenkinta, kad tikrai vertėjo rengti šią konferenciją. Turiu pastebėti, kad ji buvo labai aukšto akademinio lygio. Aš labai apgailestauju, kad Artūras Judžentis, kuris dėl konferencijos rūpesčių turbūt neteko dešimties kilogramų, parodė kilniadvasiškumą ir užleido savo vietą profesoriui akademikui Zigmui Zinkevičiui. Aš jo maldavau, o jis atsisakė. A. Judžentis pasakė, kad pranešėjo vietą užleidžia labiau nusipelniusiam. Tai buvo tiesiog didvyriškumas. Viskas buvo jaudinama ir kupina įspūdžių.

Seimo narys Gintaras SONGAILA:

Konferencija surengta pačių mokslininkų iniciatyva, kad Lietuva vėl imtųsi reikšmingiausio vaidmens su baltistikos tyrimais susijusių humanitarinių tyrimų plėtroje. Tai konferencija, kuri turėjo mokslinių tikslų bei siekį sugrąžinti ir sustiprinti baltistikos tyrimų prestižą, atkreipti dėmesį, kad tai mokslo bei valstybės politikos prioritetinė kryptis. Ji buvo skirta akademiko Vladimiro Toporovo atminimui ir kartu jo mokslinės krypties pratęsimui, plėtojimui.

V. Toporovas buvo tas žmogus, kuris daug metų arė dirvą baltistikoje, slavistikoje, indoeuropeistikoje. Dar gūdžiais sovietiniais laikais jis paskatino ir šios krypties mokslinę veiklą Lietuvoje. Šis platus įvairius mokslo pasiekimus integruojantis kelias Lietuvai šiandien reikalingas, ir ne tik Lietuvai, nes galėtų prisidėti prie geresnio visos Europos kultūros istorijos pažinimo. Priminsiu, kad baltų arealas, senųjų baltų kultūra yra svarbus senosios Europos kultūros pažinimo centras. Be baltų kultūros pažinimo negalima suprasti senosios Europos kultūros istorijos. Ne visi tai supranta. Tikiuosi, kad konferencija atliko ir šviečiamąjį darbą – padaryti įrašai, išleistos konferencijos tezės, bus išleista ir jos medžiaga.

Svarbiausia, sudaryta darbo grupė įsteigti Lietuvoje tarptautinį V. Toporovo mokslo centrą, kuris skatintų baltistikos ir susijusių indeuropeistinių tyrimų plėtrą, šios srities bendradarbiavimą bei skatintų tokių židinių veiklą ir kitose užsienio šalyse. Su tuo susijusi ir J. Baltrušaičio namų problema, kai dėl biurokratinių priežasčių jau metai, kaip nutrūko labai reikšminga kultūros misija. Reikšminga ir visuomeninės diplomatijos prasme, ir dėl bendradarbiavimo mokslo srityje. Tiek V. Toporovas, tiek kiti Rusijos mokslininkai labai mėgo šį centrą ir prisidėjo prie jo bibliotekos steigimo. Konferencija nutarė dėl to kreiptis į Lietuvos vyriausybę.

Svečių iš užsienio nuomone, Seime vykusi konferencija buvo reikšmingiausia iš pastaraisiais metais vykusių baltistikos forumų įvairiose šalyse ir kiekybės, ir kokybės prasme. Manau, kad Seimo, akademinių institucijų – Vilniaus universiteto, Lietuvių kalbos instituto – simbiozė pasiteisino.

Kaip būsimo baltistikos centro veikla bus organizuojama, paaiškės artimiausiu metu. Taigi konferencijos darbas bus pratęstas, kad eitume dar plačiau į priekį. Būtų labai neatsakinga, jei viskas būtų palikta, kaip yra šiandien. Yra visos galimybės ir noras šią situaciją keisti.

Autorės nuotr.

Lietuvos lenkai: *neįvykusi* tauta ar tautinė mažuma?*

Dr. Rimantas MIKNYS, Lietuvos istorijos institutas

Tęsinys. Pradžia Nr. 19

Priešingai nei krajovcai demokratai, jie nepripažino etnokultūrinės tautos sampratos. Daugumas iš jų kalbų skirtumus laikė nereikšmingais, pripažino tik bendrą LDK tautiškumą, t. y. sudemokratintos buvusios LDK politinės tautos variantą. Tačiau, kaip ir pirmieji, pabrėždavo savo, kaip lenkų, etnokultūrinį skirtumą nuo Lenkijos lenkų, akcentavo savo ryšius su lietuviškai ir baltarusiškai kalbančia liaudimi. Boleslavas Jaloveckis, Romanas Skirmuntas, Edvardas Voinilovičius bei Konstancija Skirmunt, traktuodami lietuvių tautinį judėjimą kaip to meto realiją, propagavo abiejų tautų (lenkų ir lietuvių) vienas kito pažinimą bei suartėjimą, išmokstant vieni kitų kalbas, dalyvaujant vieni kitų kultūriniame gyvenime[29]. Lietuvos lenkus ir lietuvius traktavo kaip vieną visuomenę, manė, jog galima būti lietuviu nevartojant lietuvių kalbos. Anot K. Skirmunt, „<…> kalbos klausimu – laisvas pasirinkimas, visuomeniniuose ir politiniuose reikaluose – vienybė, visuose kituose santykiuose – meilė. Meile ir santarve esame vienos šeimos broliai“[30]. Tiesa, valstybės sampratos turinys jiems liko nepakitęs, siejamas su Jogailaičių unijos tradicija.

Manytume, kad jie matė ir išgyveno besivystantį visuomenės modernėjimo procesą, ieškojo sau perspektyvos besikeičiančioje visuomenėje, vylėsi išsaugoti savo socialinį statusą ir privilegijas. Todėl juos galima būtų laikyti potencialiais krajovcų demokratų naujos visuomenės struktūros ir istorinės Lietuvos valstybingumo koncepcijos šalininkais. Bet norint gauti išsamesnį tokių teiginių patvirtinimą, be abejo, reikalinga plėsti ir gilinti to meto visuomenės sociokultūrinės raidos ir mentaliteto tyrimus.

Čia derėtų prisiminti, jog to meto istorinėje Lietuvoje egzistavo dar gana gausi „neįvisuomenintų“, „neįtautintų“ žmonių minia, vadinama „tuteišių“ vardu. Apie juos, jų tautinės savimonės problemas nuolat diskutavo ir krajovcai demokratai, ir konservatoriai, ir lietuvių bei baltarusių demokratai, taip pat endekai bei lietuvių tautininkai. Pažymėtina, kad L. Abramovičius 1911–1914 m. juose matė „žaliavą“ Lietuvos lenkų tautai[31]. Pastarasis tik 1922–1924 m. prabilo apie savarankiškos „tuteišių“ tautos susiformavimo galimybes, pritardamas dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą keltoms M. Romerio idėjoms[32] ir atsisakydamas savo ankstesnių sumanymų.

Manytume, kad perspektyvas susidaryti Lietuvos lenkų tautai sužlugdė Lenkijos ir Lietuvos modernių – tautinių – valstybių susikūrimas. Nors pirmaisiais Lietuvos nepriklausomybės metais kol nebuvo įgyvendinama žemės ūkio reforma, kol dar nebuvo iki galo išryškėjusi Vilniaus problema, mentalinės prielaidos Lietuvos lenkų tautai susiformuoti tebeegzistavo. 1921 metais Kaune, M. Romerio sumanymu, bandė organizuotis „Senųjų lietuvių“ (*Staro-Litwinów*) klubas. Potencialių narių sąraše buvo senų lietuviškų giminių dvarininkai: be M. Romerio Vaclavas Bielskis (Wacław Bielski), Česlavas Milvidas (Czesław Milwid), Stefanas Bilevičius (Stefan Billewicz), generolas Silvesteris Žukovskis (Sylwester Żukowsk), Dominikas Dovgialo (Dowgiałło), Ježis Doviatas (Jerzy Dowiat), Oskaras Milašius ir kt. Jie nenorėjo taikstytis su besiklostančia jiems nepalankia situacija ir bandė surasti sau vietą naujojoje Lietuvoje.

Klubo narys, dar vienas Romerių giminės atstovas – Eugeniušas Romeris (Eugeniusz Römer), savo pažiūromis ne demokratas, bet endekas, dienoraštyje 1922 m. yra pažymėjęs: *Kaip lenkai, nors ir Lietuvoje gyvenantys, mes turime išlaikyti savo tautiškumą. Jokio savo lenkiškumo išsižadėjimo, jokių kompromisų šiuo požiūriu negali būti. Turime išsikovoti mūsų tautiškumo ir jo kultūrinio plėtojimo teisių pripažinimą, turime kovoti už lenkų mokyklą, kalbą. Tačiau kartu turime likti piliečiais to krašto, kuriame nuo mažų gyvename. <…> privalome viską vykdyti, ką mus įpareigoja „krašto piliečio” samprata, privalome to krašto gerovei dirbti, nepaisant, kad dabartinė valdančių sluoksnių politika yra mums nepalanki ir, kad jie norėtų mus traktuoti kaip priešus <…>. Nedaug mūsų visuomenė teparodys dvasios stiprybės, jeigu dabar pasiduos jaunos lietuvių valstybės keliametei šovinistinei politikai.*[33] Taigi čia aiški dienoraščio autoriaus negatyvi nuostata Lietuvos tautinės valstybės atžvilgiu, laikant ją svetima lenkiškumo perspektyvos požiūriu. Antra vertus, ryškus čia ir pasiryžimas išsaugoti bei vystyti Lietuvoje lenkiškumą, kuris šiame krašte turi gilias tradicijas, akcentuojamas etnopolitiškumas bei jo perspektyva. Savo pobūdžiu tautinė Lietuvos valstybė buvo svetima ne tik tokiems lenkams, kaip E. Romeris, bet ir tokiems lenkiškai kalbantiems lietuviams arba Lietuvos lenkams, kaip Stanislavas Narutavičius, kuris buvo Lenkijos prezidento Gabrieliaus Narutavičiaus (Gabriel Narutowicz) brolis. 1917–1919 m. aktyviai dalyvaudamas naujosios Lietuvos kūrimo darbe, jis „tikėjo, jog yra galimybė susiformuoti nepriklausomos Lietuvos piliečio tipui, panašiam į belgų valonus. Lojaliais savo bendrai valstybei, tačiau išsaugojusiais savo lenkiškumą etnokultūriniu požiūriu. Pats save taip identifikavo”[34]. Panašių nuostatų laikėsi Tadeušas Daugirdas (Tadeusz Dowgird), Leonas Domeiko (Leon Domeyko), kunigas Bronislavas Žongolovičius (Bronisław Żongołowicz)[35]. S. Narutavičius, negalėdamas įveikti psichologinio diskomforto, atsiradusio dėl jo lenkiškos prigimties ir to meto tautinės Lietuvos realijų priešpriešos, 1932 12 17 baigė savo gyvenimą tragiškai. Nors jis ir pasirašė tokios Lietuvos nepriklausomybės aktą 1918 m vasario mėn., jam tokia Lietuva netapo sava. Lygiai taip pat tautinė Lenkija netapo sava nei L. Abramovičiui, nei Bronislavui Kšyžanovskiui (Bronisław Krzyżanowski), nei Z. Jundzului (Jundziłł) ir dar daugeliui kitų. Viena iš nedaugelio išimčių galbūt buvo, M. Romeris.

Beje, paminėtinas ir iki mūsų dienų ištvėrusios panašios savivokos pavyzdžiu – Česlovas Milošas. Jis savo poleminiame laiške lietuvių išeivijos istorikui, Lituanistikos instituto Čikagoje dėstytojui Jonui Dainauskui (1904–2000), su kuriuo susirašinėjo šeštajame–septintajame dešimtmetyje, yra nurodęs:

„Kai tie, kuriuos neteisingai vadinate „lenkais iš pasirinkimo“, Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę laiko savo tėvyne, egzistuojančia tik mito lygmenyje, nes jos jau seniai nebėra žemėlapiuose, tai jie tam turi visišką teisę.“ Į lietuvių istoriko teiginį, kad Lietuvos lenkai – tai „lenkai iš pasirinkimo“, o iš tikrųjų – genetiniai lietuviai, išsižadėję lietuvybės vardan „aukštesnės kultūros“, Milošas atsako ironiškai: *Savo ruožtu turiu prisipažinti, kad jūsų pavartotas apibrėžimas „lenkai iš pasirinkimo“ būtų mane įžeidęs, jeigu nebūtų toks absoliučiai netaiklus. Pasirinkti galima tada, kai yra galimybė rinktis. Kai negalima rinktis, tai nėra ir pasirinkimo.“*[36] Neatremiamas kalbos argumentas: pirmųjų žodžių išmokau lenkiškai, skaityti ir rašyti išmokau lenkų kalba, ėjau į lenkišką mokyklą ir universitetą. Tad kokiu dar galėjau tapti poetu, jeigu rašyti eilėraščius galima tiktai vaikystės kalba? Korespondento pasiūlytą V. B. Jeitso (W. B. Yeats), rašiusio angliškai, bet tapusio politiniu Airijos patriotu, pavyzdį Miłošas laiko savajai situacijai neadekvačiu: juk gėlų kalba, kitaip nei lietuvių, beveik išnyko, ir visa airių literatūra buvo parašyta angliškai. „Ar galite įsivaizduoti, kas atsitiktų, jeigu pasiskelbčiau lietuvių poetu? Lietuviai tai suvoktų kaip pramogą žmogaus, kuris įkūnija jų labiausiai nemėgstamą rūšį – gimusius Lietuvoje ir demonstruojančius savo sentimentus gimtajam kraštui, tačiau prarastus lietuvių kultūrai dėl svetimos kalbos. Lenkai šauktų, kad aš joks lietuvis, nes rašau lenkiškai. Mano laikais auditorijos tokiam poetui visiškai nebebuvo.

Bet apskritai ar Lietuvos lenkų galėjo būti? Ko trūko, ko reikėjo savarankiškai Lietuvos lenkų tautai susiformuoti? Tai klausimas, į kurį išsamaus atsakymo dar neturime. Tam tikra prasme gaires atsakymui yra nubrėžęs profesorius J. Bardachas žinomoje savo knygoje „O dawnej i nie dawnej Litwie“. Jis Lietuvos lenkus arba lenkiškai kalbančius lietuvius palygino su Belgijos valonais, jungiančiais prancūzų kalbą ir kultūrą su etninio atskirumo pajauta bei belgų valstybiniu patriotizmu.

Anot J. Bardacho, paralelė tarp Belgijos valonų ir Lietuvos lenkų praktikoje neįsikūnijo dėl to, kad Lietuvos lenkai rėmėsi pirmiausia šlėkta ir inteligentija, dažniausiai šlėktiškos kilmės, o šie visuomenės sluoksniai nesudarė daugumos, tapatinusios save su lenkiškumu[37].

Kad susiformuotų Lietuvos lenkų tauta, to aiškiai buvo per maža. Vis tik, manau, kad būta ir kitų faktorių, kitų priežasčių, lėmusių negatyvų šio reiškinio rezultatą. Tarp jų ir minėtasis beatsikuriančių Lenkijos ir Lietuvos valstybių tautinis pobūdis, nulėmęs tų valstybių priešpriešą ir, sakyčiau, zoologinį savo raiška jų konfliktą. Konfliktą, kurį suponavo to meto abiejų valstybių aktyviai praktikuojama nacionalizmo ideologija. Dėl jos poveikio tautinio identiteto pasirinkimo variantai buvo tik du: arba būti lenku ir tapatintis su Lenkija, prarandant turėtą buvusios Lietuvos lenko savitumą, bet netampant tautinės mažumos atstovu, arba tapti lietuviu, einant į konfliktą su savo lenkiškąja prigimtimi, bet tampant „savu” pagrindinei to meto Lietuvos visuomenės daliai.

Tačiau mūsų dienomis, kai mes kaip valstybė, visuomenė būdami ES sudėtine dalimi bent viešai atiduodami pirmenybę demokratinėms vertybėms, kai tarsi pripažįstame mūsų, kaip visuomenės, raidoje egzistavusį LDK lenkiškos kultūros (civilizacijos) reiškinį ir jo padarinius, rezultatus laikome mūsų kultūrinio paveldo savastimi (pvz.: „dvarų apsaugos programa“ ir pan.) teigti, jog Lietuvos lenkai yra įprasta tautinė mažuma, mažiausiai, yra negarbinga, o šiaip – neteisinga. Kaip neteisinga ginčyti, jog jie nėra Lietuvos autochtonai, o ateiviai ir panašiai. Matyt, dar kartą verta čia priminti M. Romerio pastebėjimą, kad *Lietuviški polonizuoti elementai – bajorija ir katalikai miestiečiai – negali būti laikomi svetimšaliais, atvykėliais ar juolab kolonistais, kaip vokiečių baronai Latvijoje ar Estijoje, nes dauguma jų „istoriškai išauga“ iš to paties etnografinio kamieno kaip didžioji krašto gyventojų dalis. Jų „lenkiškumas“ yra padarinys istorinio proceso, kuris netolygiai veikė įvairius lietuvių tautos socialinius sluoksnius, skaidydamas tautą į įvairias kultūrines grupes“*[38].

Taigi, šio pranešimo moralas būtų toks: „Būdami tam tikra prasme „šeimininkais“ savo namuose, nestatykime barjerų jungtis į „šeimininkystę“ tiems, kurių vaidmuo mūsų kultūrinėje tradicijoje – akivaizdus, ką netiesiogiai jau pripažįstame. Nėra nei „daugumos“, nei „mažumos“, o yra „Lietuvos piliečiai“, kurie gyvenimo taisykles kuria susitarimo, o ne primetimo principu.“ Tuomet tik atsiras pasitikėjimas vienas kitu ir nereikės Lietuvai rūpintis Lenkijos lietuviais, o Lenkijai – Lietuvos lenkais. Galbūt tuomet viena Pavilnio lenkų mokyklos mokytoja neturės gaišti laiko aiškindama mūsų valdžios institucijose, jog mokykla nesinaudoja ir nenori naudotis parama lenkų tautinei mažumai iš Lenkijos ir nori bei prašo spręsti problemas su savos – Lietuvos – valdžios pagalba. Nes ir pati yra ne mažumos atstovė, o Lietuvos pilietė. Beje, tai, kad po Antrojo pasaulinio karo didelė dalis senųjų Vilnijos gyventojų išvyko į Lenkiją, klausimo esmės nekeičia. Atsikėlę į jų vietą, daugiausia iš dabartinių baltarusiškų teritorijų gyventojai vis daugiau tapatinasi su ta pačia LDK lenkiškos kultūros tradicija tapdami apsisprendusiais lenkais. Tik kokiais? Lietuvos lenkais ar lenkais Lietuvoje – daug priklausys nuo Lietuvos ir Lenkijos valdžių struktūrų politinės elgsenos. Manau, kad klausimas, ar valdžios politinių galių centras tiems gyventojams yra Varšuva, ar Vilnius dar tebesprendžiamas.

LITERATŪRA:
29. [A. Meysztowicz ?], Przenigdy, Odpowiedź na “Głos Litwinów do młodej generacji magnatów, obywateli i szlachty na Litwie”, Kraków, 1903, s. 8 – 12; Ro … munt [R .Skirmunt], Nowe hasła w sprawie odrodzenia narodowości litewskiej, Lwów, 1904, s. 13; Romunt [R. Skirmunt], Głos przeszłości i potrzeba chwili (stanowisko szlachty na Litwie i Rusi), Lwów, 1905, s. 29 – 30; Sargas [B. Jałowiecki], Litwo, Ojczyzna nasza …, Petersburg, 1906, s. 5; B….. [B. Jałowiecki], Litwa – jej potrzeby… Katechizm narodowy Litwy, Wilno, 1908 , s. 8; Futurus [K. Skirmunt], O prawdę i zgodę z powodu Głosu litwinów do młodej generacji magnatów, obywateli i szlachty na Litwie i odpowiedzi młodego szlachcica litewskiego, Lwów, 1904; Futurus [K. Skirmunt], Kartki krajowe, Wilno, 1913; Futurus [K. Skirmunt], Kartki polityczne ze spraw krajowych poruszonych w prasie wileńskiej 1905 – 1907, Warszawa, 1907.
30. Futurus [K. Skirmunt], O prawdę …. , s. 12.
31. M. Römer, Dziennik, t. 3, MAB, f. 138 – 2230, l. 323; Kg. [Kazys Grinius], Vilniaus gubernijos sulenkėjusiems lietuviams reikia lenkų kalba lietuviško laikraščio, Lietuvos žinios, 1911 02 15 (28), Nr. 19;
32. [L. Abramowicz], Dwie psychiki, Przegląd Wileński, 1923, Nr. 1, s. 1 – 2; [L. Abramowicz], Tutejszość, Przegląd Wileński, 1924, Nr. 8, s. 1–2.
33. E. Romer, Dziennik, t.2, 1919 – 1923, Warszawa, 1995, s. 529–530.
34. K. Narutowicz, Próba naszkicowania sylwety mojego ojca Stanisława Narutowicza, jakim go pamiętam, . Lituano – Slavica Posnaniensia. Studia. Historica. IV 1990, Poznań, s. 204–205. Pažymėtina, kad apie tokią pačią Lietuvos lenkų perspektyvą kalbėjo ir minėtasis Ottonas Zawisza (min. veik., p. 16.).
35. Ten pat, p. 227.
36. Czesław Miłosz, „Letter to Lithuanian scholar Mr. Dainauskas, late 1950’s“, Beinecke, Miłosz Papers, GEN MSS 661, Box 15, Folder 259, 1.
37. K. Narutowicz, Próba naszkicowania sylwety mojego ojca Stanisława Narutowicza, jakim go pamiętam, Lituano – Slavica Posnaniensia. Studia. Historica. IV 1990, p. 268.
38. M.Römer, op. cit., p.27.

** Pranešimas skaitytas mokslinėje praktinėje konferencijoje „Istorinių stereotipų įveikimas kaip priemonė etninėms įtampoms neutralizuoti“, Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija, Vilnius, 2011 m. rugpjūčio 25 d.*

Pabaiga

Lenkija perka lietuviškų mokyklų mokinius

Ar tėvai, gavę Lenkijos ambasados išmoką už vaiką, leidžiamą į lenkišką mokyklą, nepraras socialinių garantijų Lietuvoje?

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija skatina žmones būti budriais, ypač socialinės paramos gavėjus, šeimas, gaunančias piniginę socialinę paramą – socialines pašalpas ir kompensacijas už būsto šildymą, karštą ir šaltą vandenį. Nežinodami tam tikrų dalykų, jie gali netekti paramos, kuri jiems priklauso.

Pagal dabar galiojančią tvarką, skiriant socialinę piniginę paramą – socialines pašalpas ir kompensacijas būsto šildymui bei karštam ir šaltam vandeniui, yra vertinamos visos žmogaus, šeimos narių gaunamos pajamos, kurias jie privalo nurodyti teikdami prašymą minėtai paramai gauti, o pasikeitus situacijai – joms padidėjus arba sumažėjus, taip pat informuoti apie pasikeitimus.

Skiriant socialinę paramą, vertinamos visos šeimos gaunamos pajamos, tokios kaip: darbo užmokestis, pensijos, alimentai, turto pardavimo bei turto nuomos, pajamos iš žemės ūkio veiklos, dovanos ir kitos faktiškai gaunamos pajamos. Todėl gavus apie 1000 litų dydžio vienkartinę išmoką, besikreipiant dėl piniginės socialinės paramos, šie pinigai bus įskaičiuojami į bendras šeimos pajamas. Tai gali turėti įtakos gaunamai paramai – šeima gali prarasti teisę į piniginę socialinę paramą, gali tekti ją grąžinti arba gali sumažėti jos dydis. Todėl žmonės šiuo atveju gali nukentėti, jei nebus budrūs. To tikrai nesinorėtų. Juk socialinės piniginės paramos gavėjai yra labai jautri socialinė grupė, kuriai socialinės pašalpos ir kompensacijos padeda užtikrinti būtiniausių poreikių tenkinimą.

Primename, kad socialinė pašalpa skiriama, kai pajamos per mėnesį vienam šeimos nariui neviršija 350 litų. Skiriant socialinę paramą mokiniams (nemokamą maitinimą mokykloje, paramą mokinio reikmenims įsigyti) pajamos taip pat yra vertinamos. Ši parama teikiama, kai pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį neviršija 525 litų.

Lina BUŠINSKAITĖ, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Viešųjų ryšių skyriaus vedėja

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorija

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo atminties papėdėje

Evelina KISLYCH, Trakai

Paminklas Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Algirdui

Vilniaus r. Maišiagalos Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Algirdo vidurinės mokyklos direktorė Kristina Bajevienė, istorijos mokytojas Aidas Gradeckas, direktoriaus pavaduotoja ugdymui Virginija Giedraitytė, socialinė pedagogė Aida Lukšienė, anglų kalbos mokytoja Vilma Matuzevičiūtė

1368 m. Maskva ruošiasi didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo kariuomenės apsiausčiai (kairėje aukštai parodytas). XVI a. Metraščio miniatiūra (Licevoj lietopisnyj svod XVI v. Ostermanovskij tom 1, risunok 116) iš Tatjanos Panovos kolekcijos

2011 m. spalio 1-ąją Vilniaus r., Maišiagailoje, vyko kasmetinis renginys, skirtas paminėti Lietuvos didįjį kunigaikštį Algirdą, saugojusį ir gynusį Lietuvą nuo kryžiuočių. Kunigaikštis Algirdas buvo sudegintas netoli Maišiagalos pilies. Miestelyje kaip istorinėje vietoje – kasmet čia susirenka žmonių, savo dalyvavimu išreiškiančių pagarbą kunigaikščiui.

Istorijos vingiai

Lietuvos istorijoje nėra užfiksuotos konkrečios Algirdo gimimo datos. Kunigaikštis turėjo gimti apie 1303–1305 m. Yra duomenų, kad Algirdas gimė Gedimino pilyje, Žemaitijoje, Padevaičio piliakalnyje, Kvėdarnoje (dab. Šilutės r.). Šeimoje jis nebuvo vienas sūnus, tėvas Gediminas susilaukė net 7 atžalų, vienas iš jų Algirdas, kuriam tėvas Gediminas po savo mirties paliko Krėvos kunigaikštytę. Vedęs Vitebsko kunigaikščio dukterį Mariją, Algirdas paveldėjo Vitebsko kunigaikštystę. Sūnūs: Jogaila, Skirgaila ir Švitrigaila – minimi tiek Lietuvos, tiek Lenkijos istorijoje.

Į iškilmingą paminėjimą, organizuotą Zinos Gineitienės (visuomeninės organizacijos „Kunigaikščio M. Giedraičio ainiai" vadovė), Gaudentao Aukštikalnio (Lietuvos kariuomenės Vilniaus įgulos karininkų ramovės viršininko pavaduotojas), Ričardo Dumbliausko (Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuoto pėstininkų bataliono vadas) susirinko svečių – nuolatinių, kviestinių ir atsitiktinai užklydusių.

Iškiliai asmenybei – iškilmingas minėjimas

Visi susirinkusieji buvo pakviesti į šv. Mišias Maišiagalos Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų bažnyčioje (1865). Šv. Mišias aukojo vyr. kariuomenės kapelionas, plk. ltn. Rimas Venckus. Po šv. Mišių iškilmingoje eisenoje link piliakalnio buvo jaučiama to laikmečio dvasia: prabangūs apdarai ir aksesuarai, kalavijai, karinga, bet kartu ir maloni nuotaika bei visa atributika – vėliavos, simboliai, herbai, primenantys Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę.

Prie Algirdo paminklo, apsupto medžių ir kalnų, lyg mažajame amfiteatre išsirikiavo Lietuvos kariuomenės Vilniaus įgulos karininkų ramovės vyrų choras „Aidas" (vadovas Tadas Šumskas), Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo vidurinės mokyklos mokiniai (direktorė Kristina Bajevienė), Lietuvos kariuomenės Vilniaus įgulos karininkų ramovės folkloro ansamblis „Vilnelė" (vadovė Laima Purlienė), savo dainomis privertę uždainuoti net atokiausiai stovintį svečią, koncertą stebintį nuo kalno papėdės. Grojo Lietuvos kariuomenės krašto apsaugos savanorių pajėgų orkestras, šoko senosios muzikos ansamblis „Puelli Vilnensis" (vad. Giedrė Strikulienė).

Nuo piliakalnio papėdės

Minėjimą pradėjo aktorius, karių teatro režisierius Leonas Ciunis. Pūsdamas birbynę renginio svečius pasveikino žymus kraštotyrininkas, lietuvių liaudies muzikantas Albinas Batavičiaus drauge su Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo vidurinės mokyklos mokinėmis leidžiantis nuo stataus piliakalnio. Birbynės pūtimas – tai lyg ženklas, bylojantis apie Algirdo didybę ir išreiškiantis pagarbą šviesiam jo atminimui, nes, pasak A. Batavičiaus, Algirdas – pasaulinio mąsto karys. Jo nuomone, tokius minėjimus reikėjo pradėti žymiai anksčiau. A. Batavičius gerai žinomas muzikantas iš Tauragės, šiuo metu gyvenantis sostinėje. Jo pavardę ir išraiškingą veidą įsidėmėjo didžioji dalis Lietuvos. Muzikantas juokavo, kad jo karjera prasidėjo dar negimus. Itin dažnai jį galima išvysti televizijos ekrane, laidoje „Duokim garo" (LTV). Po darbo Rumšiškių klojimo teatre jam teko apkeliauti dalį pasaulio. Aplankytose užsienio šalyse (Australija, Naujoji Zelandija, Amerika, Indija, Europa) teko palikti gilų lietuvišką pėdsaką. Pasak muzikanto, visi itin stebisi lietuvių liaudies muzikos instrumentais, nori juos pačiupinėti, išmėginti. Jiems keista ir nesuvokiama, kaip galima išgauti garsą iš medžio. Lietuvos kultūros sklaida labai svarbi jo darbo sudedamoji dalis.

Mažajame amfiteatre – teatralizuotas koncertas Algirdui ir jo vaikams

Minėjimą pratęsė mini spektaklis apie kunigaikščio Algirdo žygį į Maskvą. Istoriniai personažai – tikroviški. Į Algirdo vaidmenį įsikūnijo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuoto pėstininkų bataliono vyr. ltn. Jurgis Norvaiša. Vaidino jis ne pirmą ir ne paskutinį kartą. Tik toks svarbus vaidmuo pirmasis. Pasak J. Norvaišos, žmonių skaičius renginyje tik parodo, kad juos kažkas vienija, šiuo – bendros vertybės.

Įspūdingais apdarais pasidabino caro Dmitrijaus palyda – bajorės: buvusi „Jaunimo gretų" žurnalistė Audronė Gudaitė, bibliotekininkė Jūratė Adomaitytė ir kt. Pasak aktorių, vaidmenys joms atiteko savaime – kolektyve šie vienintelei moteriški.

L. Ciunis paminėjo, kad renginys vyksta nuo 2002 m., ir programa išlieka ta pati – keičiasi tik kai kurie elementai, aktoriai. Svarbiausia viską daryti su entuziazmu. Pasak L. Ciunio, niekas šio renginio neremia, visi linkę nusisukti – „nusiplauti rankas" ir neprisidėti prie idėjos realizavimo. Bendradarbiaujama su Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotu pėstininkų batalionu, kuris maloniai prisideda prie minėjimo organizavimo, piliakalnio sutvarkymo (majoras, vadas Ričardas Dumbliauskas). Buvo galima išvysti ir LR Seimo narių: Gintarą Songailą, Kazimierą Uoką, Stanislovą Giedraitį ir kt. Ne pirmą kartą renginyje dalyvavo bei istorinį pranešimą skaitė Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos docentas dr. Romas Batūra. Pasak renginio iniciatorės ir organizatorės Zinos Gineitienės (VU EF docentė, Kunigaikščio M. Giedraičio ainiai steigėja ir prezidentė) renginyje svarbu išvysti valdžios svečius. Svarbiausia tai, kad į renginį buvo kviečiami visi norintys. Šiek tiek gaila, kad svečių gretų nepapildė dar daugiau politikų, kultūros atstovų, istorikų.

Karių keliu su žemaituku

Didelio dėmesio sulaukė *2000 km istorijos* projekto dalyviai – raiteliai, šios idėjos autorius Giedrius Klimkevičius, koordinatorius Vaidotas Ruibys, „Arti" dizainas direktorius Gintaras Kaltenis, taip pat kernaviškis Česlovas Marcinauskas. Šiais metais G. Kaltenis išleido aukštos poligrafinės kultūros knygą *Žygis žemaitukais iki Juodosios jūros*. Tarp raitelių buvo ir moterų: Skirmantė Naglytė ir Neringa Kūlokaitė. Šis 40 dienų žygis išskirtinės veislės žirgais žemaitukais vyko per buvusią LDK (Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystė) teritoriją iki Juodosios jūros. Buvo iškelta daug tikslų. Vienas svarbiausių – prisiminti ir aktualizuoti šios Kunigaikštystės istorinę bei kultūrinę reikšmę, pateikiant istorines žinias naujomis formomis.

„Jaučiant pergalės troškulį, dažnai esame vedami to pasiaukojimo, atsidavimo ir išbandymo, kol sparnuota idėja tampa kūnu. Atsimindamas Jūsų pakartotus istorinius žygius už nenumaldomą ryžtą ir drąsą, nuoširdžiai dėkoju. Tikiu, kad Jūsų darbai mus įkvėps naujiems siekiams. Branginkime vieni kitus dėkodami už gyvenimo suteiktą galimybę būti šalies ambasadoriais ir tarnauti Lietuvos labui", – ištaręs šiuos žodžius karininkų ramovės Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo MPB majoras, vadas Ričardas Dumbliauskas įteikė Lietuvos kariuomenės vado, generolo, leitenanto Arvydo Pociaus dovaną šiems šauniesiems raiteliams.

Algirdo pilies maketas – mokinių fantazijos ir istorinių žinių vaisius

Maišiagalos vaikai nešioja šio Lietuvos valdovo vardą nuo mažens. Pasak Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo vidurinės mokyklos direktorės K. Bajevienės, apie minėjimą buvo kalbama ir jam ruošiamasi iš anksto. Nuolat ugdomas mokinių istorinis sąmoningumas ir pilietinis atsakingumas, todėl vaikai noriai prižiūri piliakalnio teritoriją bei kunigaikščiui Algirdui atminti skirtą paminklą. Pernai pavasarį įgyvendinant tarptautinį daugiašalį „Comenius" projektą bei priimant svečius iš Ispanijos, Latvijos, Turkijos ir Slovakijos piliakalnio papėdėje surengta graži mūsų papročius ir tradicijas atspindinti šventė. Toks tarpkultūrinis bendradarbiavimas naudingas ne tik mokyklos, bet ir miestelio bendruomenei.

Kunigaikščio Algirdo paminėjimui skirtoje šventėje pristatytas mokyklos istorijos mokytojų Virginijos Giedraitytės ir Aido Gradecko bei 12 klasės mokinių sukurtas kunigaikščio Algirdo pilies maketas. Projektas įgyvendintas ruošiantis dalyvauti respublikiniame istoriniame mokyklų konkurse „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pilių takais". Pasak istorijos mokytojos V. Giedraitytės, kuriant piliakalnio maketą remtasi istoriniais duomenimis apie XIV a. pastarojo vaizdą, tačiau apie kadaise stovėjusią pilį beveik jokių duomenų nėra išlikę, todėl pilies maketas – šio projekto dalyvių vizija. Kuriant maketą pasikliauta istorinėmis žiniomis apie kitas panašiu laikotarpiu LDK teritorijoje stovėjusias medines pilis. Tai patvirtino ir viena iš projekto komandos narių, 12 klasės mokinė Birutė. Anot jos, kuriant maketą naudotos tik natūralios medžiagos: samanos, žvyras, mediena, vytelės.

Jokios emigracijos nebus

Mokinių skaičius Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo vidurinėje mokykloje liko beveik toks pat kaip ir pernai – 238. Mokykla turi ir Airėnų pradinio ugdymo skyrių.

Valdas Kuzelis, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo vidurinės mokyklos matematikos mokytojas metodininkas (buvęs direktorius), paklaustas apie naujos mokyklos statybų procesą, prasitarė, kad mokyklos reikalai juda, bet užsitęsė beveik metus į priekį – iki kito rugsėjo. Pasak Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo vidurinės mokyklos direktorės K. Bajevienės, mokyklos pastatas buvo pradėtas eksploatuoti ne visas iškarto, o atskirais korpusais. Taip pat buvo pasibaigusi sutartis su rangovais, todėl paskutinis mokyklos korpusas vis dar neužbaigtas. Šiuo metu statybos vėl vyksta, šio korpuso užbaigimo tikimasi kitais mokslo metais. Ir V. Kuzelis, ir K. Bajevienė pasidalino gera žinia – Švietimo ir mokslo ministerija skyrė mokyklai geltonąjį autobusiuką, kuriuo mokiniai į mokyklą iš aplinkinių kaimų atvežami greitai ir saugiai.

Pasak V. Kuzelio, itin didelė, kelianti nerimą problema – emigracija. Pernai labai daug mokinių išvažiavo į užsienį (kalbama apie Angliją). Pasak emigravusių, ši valstybė negaili jiems išmokų (pašalpų), skirtų pragyvenimui svečioje šalyje. Visuomenė mano, kad būtent šios išmokos labiausiai vilioja vargstančius arba norinčius geriau gyventi lietuvaičius.

„Tik vakar užėjęs į „Maximą" pamačiau, kad dar viena mergaitė išvyksta į užsienį", – apie liūdną emigracijos „veidą" pasakojo mokytojas. Jis baiminasi, kad su laiku galima netekti didžiosios dalies mokinių.

Kadangi šie metai abiturientams mokykloje paskutiniai, tenka pagalvoti apie savo ateities planus. Paklaustos, ar ketina emigruoti į užsienį, 12 klasės mokinės Birutė ir Justina su šypsena ir tvirtu balsu lyg susitarusios teigė: „Studijuoti planuojame Lietuvoje. Mes linkusios puoselėti tautiškumą, palaikyti Lietuvos ekonomiką ir kultūrą." Galimybės išvažiuoti ir tarnauti kitai šaliai merginos net nesvarstė.

Maišiagala turi tapti kultūriniu traukos centru

Jau trečius metus iš eilės Gediminas Paviržis, Vilniaus r. savivaldybės tarybos narys, dalyvauja Maišiagaloje vykstančiame Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo minėjime. Pasak jo, minėjimo metu svečių netrūkdavo, gaila tik, kad tarp kviestinių asmenų nesimatydavo rajono valdžios atstovų. Tiek Trakų, tiek Vilniaus rajonų gamta – įspūdinga. Kuo daugiau įtraukus į turistinius maršrutus įsimintinas, svarbias tautai saugomas vietas ir jas tinkamai sutvarkius, sulauksime daugiau norinčių čia apsilankyti, ir ne tik vietinių, tačiau ir iš užsienio.

Savivaldybė neturi tiek pinigų, kad greitai paverstų Maišiagalą tam tikru kultūriniu traukos centru. Tačiau kai ką ir turimomis galimybėmis galima padaryti. Reikalingi suoliukai, nuorodos. Yra paminklas Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Algirdui (2002 m. piliakalnio papėdėje Vilniaus universiteto docentės Zinos Gineitienės iniciatyva pastatytas skulptoriaus D. Čepo sukurtas paminklas), kurį reikia prižiūrėti. Reikia informacinių rodyklių prie kelių, informacinės lentos apie paminklą ir, žinoma, prižiūrėti, šienauti, pataisyti privažiavimą, pasodinti gėlių. Tai pirmaeiliai darbai.

Žiūrint į ateitį, svarbu nustatyti paminklo ribas, suplanuoti. Tam reikia daugiau laiko ir pinigų. Bet kadangi Europos Sąjunga finansuoja tokius projektus, reikia imtis šio projekto ir puikiai jį parengti. Planai šiuo požiūriu jau po truputį įgyvendinami. Vilniaus r. savivaldybė numačiusi tvarkyti šį paminklą, atversiantį didesnes galimybes turistams susipažinti su Lietuvos didinga senove. G. Paviržis tikisi, kad galutinai sutvarkius svarbią ir garsią Lietuvai vietovę, savo apsilankymais per tokias šventes džiugins daugiau garbingų ir žinomų Lietuvoje asmenų.

Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Lietuvos bažnyčios istorija

Arkivyskupo tremtinio Julijono Steponavičiaus gimimo metinių minėjimas

Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčios kleb. dek. Medardas Čeponis

Arkivyskupo Julijono Steponavičiaus seserį Karoliną 1999 05 30 aplankė arkivyskupas Juozas Tunaitis.

Arkivyskupo Julijono Steponavičiaus gimtieji namai Miciūnų k., Gervėčių parapijoje, dabartinėje Baltarusijoje

Informacinis stendas, skirtas arkivyskupui Julijonui Steponavičiui

Janinos Marijos Pleškūnienės tapytas arkivyskupo Julijono Steponavičiaus portretas buvo eksponuojamas šv. Mišių metu

Šv. Mišias aukojo Vilniaus arkivyskupijos vyskupas Juozas Tunaitis (centre), dalyvavo Švč. M. Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčios rez. jubil. teol. lic. Vaclovas Aliulis (kairėje), Trakų Švč. M. Marijos Apsilankymo bažnyčios jubil. mons. Vytautas Pranciškus Rūkas

Spalio 16 d. Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčioje buvo paminėtos arkivyskupo Julijono Steponavičiaus šimtosios gimimo metinės. Šv. Mišias aukojo ir pamokslą apie arkivyskupo gyvenimą, veiklą pasakė Vilniaus arkivyskupijos vyskupas Juozas Tunaitis. Taip pat dalyvavo Švč. M. Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčios rez. jubil. teol. lic. Vaclovas Aliulis, Trakų Švč. M. Marijos Apsilankymo bažnyčios jubil. mons. Vytautas Pranciškus Rūkas, Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčios kleb. dek. Medardas Čeponis, Vilniaus šv. Juozapo kunigų seminarijos propedeutinis kursas, vadovaujamas diak. Mozės Mitkevičiaus.

Po šv. Mišių parapijos namuose buvo dalijamasi prisiminimais apie arkivyskupą Julijoną Steponavičių. Minėjimą inicijavo Vilniečių ainių klubas, organizuoti padėjo kleb. dek. Medardas Čeponis. Vilniečių ainių klubo narė Jūratė Burokaitė surinko medžiagą ir nuotraukas (dalį nuotraukų padėjo gauti kleb. dek. Medardas Čeponis) apie arkivyskupą J. Steponavičių, o kita klubo narė dizainerė Vilija Biekšaitė iš šios medžiagos sukūrė stendus. J. Burokaitė vienoje iš menininkės Janinos Marijos Pleškūnienės (1920–2010) tapybos parodų pamatė arkivyskupo J. Steponavičiaus portretą. Buvo kreiptasi į dailininkės sūnų Andrių Pleškūną, kuris maloniai sutiko šeimos kolekcijoje turimą paveikslą eksponuoti renginio metu.

Julijonas Steponavičius gimė 1911 m. spalio 18 d. Miciūnų kaime, Gervėčių parapijoje, dabartinėje Baltarusijoje. Baigęs Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnaziją, 1930 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Apgynęs teologijos magistro laipsniu mokslo darbą, 1936 m. įšventintas į kunigus. Nuo 1939 m. dirbo klebonu Palūšėje, Naujajame Daugėliškyje, Adutiškyje. 1955 m. popiežiui Pijui XII nominavus jį tituliniu Antarados vyskupu ir vyskupo Kazimiero Paltaroko augziliaru, koncekruojamas vyskupu. Persikėlė gyventi į Vilnių. 1958 m. mirus vyskupui Kazimierui Paltarokui, pradėjo vykdyti apaštališkojo administratoriaus pareigas. Atsisakęs paklusti sovietų valdžios reikalavimams uždrausti jaunimui dalyvauti bažnytinėje veikloje, 1961 m. ištremtas į Žagarę. 1988 m. gruodžio 28 d., sugrįžus iš tremties Žagarėje, leista eiti Vilniaus arkivyskupijos administratoriaus pareigas. 1989 m. vasario 7 d. popiežius Jonas Paulius II pakėlė arkivyskupu ir paskyrė Vilniaus arkivyskupijos ordinaru. Arkivyskupas Julijonas Steponavičius mirė Vilniuje 1991 m. birželio 18 d. Palaidotas Vilniaus arkikatedros bazilikos tremtinių koplyčioje. 1999 m. vasario 1 d. Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus po mirties vyskupą Julijoną Steponavičių apdovanojo Vyčio Kryžiaus ordinu ir Komandoro didžiuoju kryžiumi.

Jurgita BRASIŪNAITĖ, Vilnius
Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Lietuvos archeologijos istorija

Dubingiuose tyrimai baigėsi, Dubingių tyrimai tęsiami

Monika RYBELIENĖ, Molėtai

Šių metų vasarą Dubingių piliavietėje vėl dirbo archeologai. Archeologiniai tyrimai buvo vykdomi įgyvendinant mokslinių tyrimų projektą „Lietuvos valstybės ištakos Dubingių mikroregiono tyrimų duomenimis“. Projekto vadovas prof. Albinas Kuncevičius, projekte dalyvavo archeologai dr. Rimvydas Laužikas, Renaldas Augustinavičius, Ramūnas Šmigelskas.

Kaip mus informavo dr. R. Laužikas, mokslinių tyrimų projekto tikslas yra suprasti, kaip keitėsi baltų visuomenė nedidelėje teritorijoje, ir taip suvokti Lietuvos valstybės susidarymo procesus. Mokslininkų tyrinėjamos laiko juostos pradžioje (III amžiuje) turime pagonišką, gentinę visuomenę, o laiko juostos pabaigoje (XV a.) – Lietuvos krikščioniškos valstybės teritorinį-administracinį vienetą. Akivaizdu, kad per tuos amžius visuomenė išgyveno daug pokyčių, kurių svarbiausius galime aptikti tirdami senąsias gyvenimo ir laidojimo vietas. 2011 m. vasarą buvo kasinėjama senųjų Dubingių bažnyčių aplinka Dubingių piliavietėje. Tyrimams pasirinktas plotas su seniausiais žinomais palaidojimais, tikintis aptikti senesnes nei DL kunigaikščio Vytauto laikų, tai yra XIV a. vidurio ar antrosios pusės, kapines. Taip pat siekta patikslinti šventoriaus ribas bei nustatyti bažnyčių kalvelės raidą. Tyrimų metu buvo rasti puikiai išlikę archeologiniai sluoksniai, parodantys bažnyčių kalvelės susidarymą, taip pat surasti šventoriaus tvoros (aiški šventoriaus riba) pamatai. Deja, archeologams senųjų kapinių nepavyko aptikti.

Susidaro įspūdis, kad Dubingių piliavietė intensyviau apgyvendinta tik DL kunigaikščio Vytauto laikais. Toks ilgas Asvejos ežeras kultūriniame kraštovaizdyje atlieka upės vaidmenį – jo neapeisi, per jį reikia persikelti. Todėl gyvenimas tokiose vietose vyksta prie prekybos kelių tiltų ar perkėlų. Per Asveją tokios vietos yra tiktai trys: prie Žingių kaimo (Švenčionių r.), prie Alkos kaimo ir Dubingių miestelio (Molėtų r.). Pro Alką ėjo senasis Vilniaus–Nemenčinės–Rygos kelias, o pro Dubingius – kelias, jungęs Švenčionis ir Ukmergę. Ankstyvaisiais viduramžiais perkėlą prie Alkos kaimo greičiausiai gynė pilis, buvusi Baluošos piliakalnyje, o ties Dubingiais – Dubingių piliavietėje. Tai buvę nedideli, bet gerai įtvirtinti forpostai. DL kunigaikštis Vytautas, nusprendęs piliavietėje pastatyti bažnyčią ir didesnę pilį, įtvirtino Dubingius kaip mikroregiono centrą. Baluoša pamažu nyko, tačiau kelias į Vilnių pro Alkos kaimą iš Dubingių vedė iki pat Pirmojo pasaulinio karo.

Taigi archeologiniai tyrimai Dubingių piliavietėje buvo užbaigti, bet Dubingių mikroregiono tyrimai tęsiasi. Mokslinio projekto trukmė – treji metai. Šiuo metu mokslininkai daug dirba su istoriniais dokumentais, senaisiais žemėlapiais. Labai svarbu yra rekonstruoti Dubingių apylinkių gyvenamųjų vietovių atsiradimo, kaitos istoriją, nustatyti, kaip formavosi ir keitėsi Dubingių parapija bei didžiųjų kunigaikščių, o vėliau Radvilų Dubingių kunigaikštija. Mokslininkas ne tik dirba archyvuose, šio mokslinio projekto išskirtinis bruožas – šiuolaikinių, kompiuterinių technologijų taikymas. Todėl archyvinių dokumentų duomenys yra susiejami su geografinėmis koordinatėmis, apdorojami specialiomis GIS kompiuterinėmis programomis. Kompiuterinės technologijos taikomos ir pilkapyno bei piliakalnių tyrimuose. Lietuvos archeologijoje turime sudėtingą situaciją, kuomet taikomi tradiciniai (kasinėjimo) metodai ir taip ardomas paveldas, tokie tyrimai brangūs, o gaunamos mokslinės informacijos kiekis yra nepakankams. Projekte „Lietuvos valstybės ištakos Dubingių mikroregiono tyrimų duomenimis“ siekiama pritaikyti Lietuvos sąlygomis naujus, kompiuterinius tyrimo metodus, kurie leistų sukaupti didesnį mokslinių duomenų kiekį mažesnėmis lėšomis ir per trumpesnį laiką. Tuo tikslu jau atliktas Jutonių pilkapyno trimatis skenavimas. Šiuos darbus atliekančios kompanijos „Terra modus“ specialistai rudenį turėtų darbuotis ir Baluošos bei Jonėnų piliakalniuose. Vasaros pradžioje Dubingių piliavietė ir Jutonių pilkapynas tirti infraraudonųjų spindulių kamera.

Jutonių pilkapyno 3D skenavimas R. Mažeika ir R. Smigelskas

Kitais metais numatomi ir geomagnetiniai tyrimai. Šių metų pabaigoje mokslininkų komanda, vadovaujama prof. Albino Kuncevičiaus, išleis mokslinę monografiją, skirtą 2005–2010 m. Dubingių Radvilų rezidencinių rūmų tyrimams. Šiuo metu vykdomo mokslinio projekto rezultatai taip pat bus publikuoti moksliniuose straipsniuose, monografijoje ir populiarioje spaudoje.

Autorės nuotr.

Suvalkų sutarties minėjimas

90-oji Vilniaus diena*

Habil. dr. Kazimieras GARŠVA, Vilnius

Kazimieras Garšva

1921 m. spalio 9-ąją pirmojoje Lietuvos Respublikoje pradėta minėti Vilniaus diena kaip sostinės netekties ir būsimo atgavimo diena. Tą dieną 1920 m. Lenkijos kariuomenė okupavo ilgaamžę istorinę Lietuvos sostinę Vilnių ir jo kraštą. Tai pirmoji Lietuvos Respublikos Gedulo ir vilties diena. Ji panaši į dabar įteisintą Mažosios Lietuvos dieną.

1939 m. spalio 28-ąją teisėtai ir džiaugsmingai atgavus Vilnių ir trečdalį jo krašto, minėjimo akcentai kiek pasikeitė. Dabar minime 5 000 Lietuvos aukų, savo žemėje nužudytų Lenkijos kariuomenės ir Armijos krajovos, 2 000 kalintų ir sužalotų piliečių, nutautintas Seinų, Gardino, Breslaujos kraštų dideles dalis, aktyviai gaivinamus Lietuvos okupacijos padarinius. Iki šiol nėra galimybės mokytis valstybine kalba 50 Lietuvos vietų, Šalčininkų, Vilniaus rajonuose jokia forma nedėstoma ir lenkų paprastoji kalba. Lenkų rinkimų akcijos pasipriešinimas Švietimo įstatymui yra neteisėtas, bet suprantamas, nes jų valdomos mokyklos verčiamos tos partijos lopšiu, motina maitintoja ir rinkimų štabu.

Vykdydamos TSKP CK valią, daugiausia iš tos partijos narių susidedančios Vilniaus, Šalčininkų rajonų tarybos prieš 23 metus pradėjo organizuoti „Vilniaus lenkų nacionalinę teritorinę sritį“, protestavo „prieš socialistinės santvarkos išmontavimą ir buržuazinės tvarkos grąžinimą“, pritarė TSRS liaudies deputatų III suvažiavimo sprendimui panaikinti 1990 m. kovo 11 d. aktą „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo ir iš jo išplaukiančius normatyvinius dokumentus Vilniaus rajono teritorijoje“ (žr. „Lietuvos rytai“, V., 1993, p. 314). Lenkų sąjungai ir dabar vadovauja dalis tų pačių buvusių TSKP narių autonomininkų, kurie tariamai „gindami“ pasaulyje geriausius lenkų kultūros reikalus, vykdo tą pačią prieškonstitucinę veiklą. Jie reikalauja kaip tik pažeisti lenkų teises: nevienodai, t. y. neobjektyviai juos vertinti per valstybinės kalbos egzaminą, nesupažindinti su teisinga Tėvynės istorija, trukdo atkurti pilsudskininkų ir komunistų uždarytas lietuviškas mokyklas. Jie reikalauja nesilaikyti ES standartų ir palikti galioti 1947 ir 1950 m. LKP CK (b) biuro nutarimus ir jų įvestą tvarką. Pažeisdama mokinių teises, partija prievarta juos mokykliniais autobusais veža į prieškonstitucinius mitingus ir kursto prieš savo Tėvynę.

Pažeisdamas Lietuvos ir Lenkijos geros kaimynystės ir draugiško bendradarbiavimo sutartį, Lenkijos užsienio reikalų ministras Radoslavas Sikorskis nepripažįsta Lenkijos įvykdytos 1920–1939 m. rytinės Lietuvos dalies okupacijos ir kalba apie tariamą Tėvynės „norą prievarta asimiliuoti“ vietinius lenkus, nors tai darė kaip tik Lenkijos okupacinis režimas. Lietuvoje nėra organizacijos, kuri norėtų sulietuvinti lenkus. Toleruojamos net Lenkų rinkimų akcijos pastangos varyti lenkus ir kitus tik į lenkiškas mokyklas, didinti tautiečių skaičių per gyventojų surašymą. Lenkijos užsienio reikalų ministras papildomai skyrė 1 mln. zlotų Lietuvos pirmokams pritraukti į lenkiškas mokyklas ir paveikti jų tėvus po metų vyksiančiuose Lietuvos Respublikos Seimo rinkimuose, kad nauja lenkų frakcija labiau paveiktų valstybės politiką.

Lenkijos Švietimo ministerijos sekretorius š. m. spalio 3 d. Lenkijos spaudos agentūrai pareiškė, kad vėl planuojamos „integracinės vasaros stovyklos Lietuvos lenkiškų mokyklų mokiniams“, nors po 20 metų jau laikas savo mokinius integruoti į Tėvynę Lietuvą, o ne į užsienio valstybę.

Spalio 15 d. minėsime lenkų kalbininkės Halinos Turskos 110 metų jubiliejų. Ji dar prieš 80 metų po išsamių tyrimų rašė: „Vilnijoje lenkybė atsirado svetimoje dirvoje ir savotišku būdu, kokio kitur niekur neužtinkame“. Lenkai J. Jakubovskis ir M. Balinskis tvirtino, kad XVI a. lietuvių kalbos siena ėjusi palei Lydą, Ašmeną ir Pastovius, o XIX a. – į rytus nuo Ašmenos, Benekainių, Eišiškių, Žirmūnų, Lydos (žr. A. Šapoka, *Vilnius Lietuvos gyvenime*, V., 2008, p. 32, 37, 40). Moksliniai tyrimai nepatvirtina V. Tomaševskio dezinformacijos, kad prieš septynis amžius Vilniaus, Šalčininkų rajonuose jau gyvenę „lenkai“.

Šį jubiliejinį Vilniaus dienos minėjimą turėjo rengti Vilniaus miesto savivaldybė. Spalio 9 d. padėtos gėlės ant Lietuvos karių kapų, minėjimai vyko Širvintų rajone ir kitur, bet tai padarė visuomeninės organizacijos. Šiandien čia turėjo kalbėti Vilniaus miesto Kultūros, švietimo komiteto vedėjas Zbignievas Maciejevskis. Jis galėtų informuoti, kas liko iš jo padėtos sunaikinti lietuviškos Nemėžio pradinės mokyklos-darželio, kodėl Vilniaus mieste į lietuviškus darželius turi būti eilės, o į lenkiškus – neturi būti, kodėl reikia pažeisti lygių galimybių principą ir mokyklose valstybine kalba, kur žymiai mažiau vietos negu lenkiškose ir rusiškose švietimo įstaigose.

Dėl Lenkijos ir Sovietų Sąjungos okupacijų nutautintos Vižainio, Zietelos, Lazūnų, Žirmūnų, Ramaškonių, Kamojų ir kitos lietuvių salos, padaryta neatitaisoma žala seniausiai Europos kultūrai, bet nepriklausomoje demokratinėje Lietuvos Respublikoje taip neturi būti.

Rytų Lietuva buvo 20 metų okupuota ilgiau negu likusi Lietuvos teritorija, bet per kitus 20 metų nė viena Lietuvos Respublikos Vyriausybė nesielgė pakankamai kompetentingai, kad panaikintų Tėvynei padarytas skriaudas ir nedarytų klaidų. Daugiausia jų padarė ilgiausiai valdę socialdemokratai: padėdami Lenkų rinkimų akcijai, panaikino Tautinių mažumų ir regioninių problemų komisiją, Balstogės universiteto filialo vardu įregistravo pogrindinį Vilniaus lenkų universitetą, pusvelčiui Lenkijai pardavė LDK kanclerio Kristupo Paco rūmus, Lenkų rinkimų akcijai skyrė penkis postus Vyriausybėje ir per 20 – savivaldybėse, gausiai finansavo įstatymų nesilaikančią organizaciją. Dabartinė Vyriausybė be pagrindo panaikino Tautinių mažumų ir išeivijos departamentą, Vilniaus apskritį, rengė prieškonstitucinę tautinių mažumų įstatymo koncepciją, Seimo Užsienio reikalų komiteto pirmininkas iki šiol blokuoja Vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektą. Lietuvos televizijos laidos, kurias veda V. Savukynas ir kiti, kartais primena Lenkijos Senato finansuojamas Lenkų rinkimų akcijos vienpusiškas publikacijas.

Lietuvos Respublika nekelia jokių pretenzijų Lenkijai, kurios ketvirtadalį teritorijos sudaro buvusios baltų žemės. Lietuvoje lenkams kartais sudaromos geresnės sąlygos negu kitoms tautinėms bendrijoms ir tautai. Minint 90-ąją Vilniaus dieną „Vilnijos“ draugija, Vilniaus krašto lietuvių sąjunga ir kitos Lietuvai lojalios organizacijos kviečia Lenkų rinkimų akciją nebepažeidinėti įstatymų, nes tai kenkia ir lenkams, ir valstybei.

**Kalba pasakyta konferencijoje „Palaikome Lietuvos Respublikos teritorijos vientisumą“, skirtoje Suvalkų sutarties 91-osioms metinėms paminėti. Konferencija vyko LR Seime, Konstitucijos salėje, 2011 m. spalio 10 d.*

Šis straipsnis taip pat publikuotas www.slaptai.lt

Muziejus laikraštyje Nr. 38 (195)

Efraimo Lipskio alaus bravoras

Lietuvoje aludarių verslas žinomas nuo XI a., bet išpopuliarėjo XVI a. Alaus vertinimas senovės Lietuvoje akivaizdus – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės 1592 m. Statute yra straipsnis, draudžiantis naikinti apynynus.

Rugsėjo 21-oji – diena, skirta atokvėpiui nuo rudens darbų. Tą dieną mūsų protėviai specialiai gamindavo pirmąjį apeiginį alų iš miežių derliaus, todėl ši diena vadinama Alutinio švente. Kiekvienas svečias buvo vaišinamas 9 kaušeliais tokio alaus. Alus buvo aukojamas ir dievams – juo aplaistomi (tarsi pašventinami) pirkios langai, durys. Ši alaus šventė būdavo švenčiama rugsėjo pabaigoje, būtent tada, kai nuimamas derlius, oras pradeda šalti. Į Lietuvą atėjus krikščionybei, ši diena sutapatinta su Šv. Mato varduvėmis (Šv. Matas buvo apaštalas ir evangelistas, rašęs Naująjį testamentą). Lietuviams buvo artimesnis Matijošiaus, Mataušo vardas, sakydavo – nuo Mataušo ir vanduo ataušo. Nuo šios dienos jau nebegalima maudytis ežeruose ar upėse, gaudyti vėžių.

XVI a., kai didesniuose Lietuvos miestuose pradėjo kurtis amatininkų cechai, prie jų dirbtuvių atsiradusiose krautuvėlėse, šalia kitų prekių buvo galima nusipirkti ir salyklo alui pasigaminti. Pradėjo veikti įvairios nedidelės alaus daryklėlės arba jis buvo daromas tiesiog karčiamose. Lenkų istorikas A. Jelskis savo tyrinėjimuose apie alų ir jo gamybą buvusioje Abiejų Tautų Respublikos teritorijoje, tarp didžiausių XVI–XVIII a. veikusių bravorų, mini Biržų, Daugeliškio, Kėdainių, Kauno, Šiaulių ir kitas alaus daryklas. 1860 m. turtingas Vilniaus pirklys Vilhelmas Šopenas miesto pakraštyje prie Tauro kalno pastatė gana stambią alaus daryklą. 1875 m. Vilniuje, dabartinėje Markučių gatvėje buvo pastatytas pirklio Efraimo Lipskio alaus bravoras, pagal inžinieriaus architekto Ivano Levickio 1870 m. sukurtą projektą. Šios akcinės bendrovės gamintas alus buvo apdovanotas sidabro medaliu 1896 m. Rusijos parodoje Nižnij Novgorode ir aukso medaliu 1900 m. Pasaulinėje parodoje Paryžiuje. Alaus gamybos procesui tiek Kauno, tiek Vilniaus gubernijose įtakos turėjo kaimyninė Vokietija: ji diegė Bavarijos alaus gamybos metodus bei aprūpino gamyklas moderniomis vokiškomis mašinomis. XX a. pradžioje Vilniuje buvo trys alaus daryklos, kurios vienam Vilniaus gyventojui pagamindavo vidutiniškai po 60 litrų alaus, o 1913 m. – net po 1381 litrą. Žinoma, ne visą tą kiekį suvartodavo vilniečiai. 1876 m. Louisas Pasteuras paskelbė savo „Alaus studijas”, kuriose aprašė garsųjį pasterizavimo procesą, apsaugantį alų nuo greito gedimo, todėl alų pradėta eksportuoti į tolimesnius kraštus. Alus buvo tiekiamas daugeliui Lietuvos ir Baltarusijos miestų, taip pat gabenamas į Lenkiją, Kijevą, Liepoją. Didelis pakilimas alaus gėrimo labui buvo carinės Rusijos valdžios 1906 m. balandžio 22 d. išleistas įstatymas, pagal kurį jau

E.Lipskio bravoro butelis. Vilnius XIX a. pab.

E.Lipskio spaudas. Vilnius XX a. pr. O.Ševeliovo nuotr.

nebuvo jokių kliūčių atidaryti alaus barą.

Trakų istorijos muziejuje saugomas I. E. Lipskio alaus bravoro žalio stiklo butelis. Jis yra 30 cm aukščio, dugno skersmuo – 77 mm. Ant butelio rusų kalba iškiliu šriftu užrašyta *И. Е. ЛИПСКІЙ. АКЦ. ОБЩЕСТВО ПИВОВАР. ЗАВОД. ВИЛЬНА* (Akcinė I. E. Lipskio alaus daryklos bendrovė, Vilnius) ir *СОБСТВЕННОСТЬ ЗАВОДА* (gamyklos nuosavybė). Tuo metu informaciją apie alų turėjo ne tik etiketė, bet ir pats butelis. Pagal jį buvo galima sužinoti firmos pavadinimą, apdovanojimus, o kartais ir telefono numerį, firmos sudėties pakitimus, išpilstymo miestą ir kitas naudingas žinias. Butelio liejimas, kaip ir etiketė, turėjo būti užregistruotas prekybos ir manufaktūrų departamente. Norint gauti liudijimą (leidimą) naudoti vienokį ar kitokį prekinį ženklą, etiketę, ar spaudą, reikėjo pateikti prašymą, užmokėti nustatyto dydžio mokestį, pateikti atliktą tušu ženklo piešinį. Jeigu ženklas, spaudas, etiketė nevisiškai atitiko visus jiems keliamus reikalavimus, tai departamentas išduodavo teikėjui saugos liudijimą nuo 1 iki 10 metų. Muziejaus fonduose saugomi I. E Lipskio bravoro prekių žymekliai, pilko metalo skardelės su įspaustu užrašu „*И. Е. ЛИПСКІЙ. ВИЛЬНА*“ ir 45x21 mm dydžio spaudas, kuriame – ovale, su nedideliu augaliniu ornamentu ties viduriu, užrašas lenkų kalba *EFRAIM LIPSKI. WILNA*. Spaudo šonuose yra išsikišimai su skylutėmis, skirti rankenai įstatyti. Tuo metu galiojimo teisė prekiniam ženklui, etiketei ar spaudui, buvo neribota. Ji keliaudavo kartu su įmone iš kartos į kartą. Pirmasis pasaulinis karas beveik visiškai nutraukė alaus gamybos pramonę Lietuvoje, taip pat ir Vilniuje. Tarp įmonių vyko didelė konkurencija. 1935 m. rudenį V. Šopeno alaus daryklos akcinės bendrovės pirmininkas Taubas ir įmonės direktorius Rozentalis, pasinaudoję ekonominiais I.E.Lipskio firmos sunkumais, priverte jį uždaryti savo alaus bravorą, prižadėję išmokėti tam tikrą kompensaciją. Šios įmonės veikla daugiau nebuvo atkurta, o Efraimo Lipskio alaus bravoro griuvėsiai dar ir šiandien stūkso Vilniaus Markučių gatvėje.

Istorijos skyriaus vedėja
Alvyga Zmejevskienė

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Muziejus laikraštyje Nr. 39 (196)

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino diena

Gedimino diena paskelbta rugsėjo 28-oji. Šią dieną prisimenama ir Vilniaus įkūrimo istorija.

Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas (1275–1341) įkūrė pirmąją Lietuvos sostinę. Jo valdymo metais (1316–1341) Vilniuje buvo dvi pilys – Aukštutinė ir Žemutinė, kurioje ir buvo valdovo rezidencija.1323 m. savo laiške Vokietijos miestams Gediminas kvietė į Lietuvą atvykti pirklius, amatininkus, riterius, žemdirbius. Jiems buvo žadamos lengvatos. Gediminas taip pat buvo tolerantiškas krikščionims, jo laikais buvo pastatytos ir pirmosios bažnyčios. Nuo Gedimino laikų Vilnių paveldėjęs kunigaikštis tapdavo Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Siekdamas nutraukti Vokiečių Ordino puldinėjimus ir panaikinti Lietuvos politinę izoliaciją, Gediminas užmezgė ryšius su popiežiumi Jonu XXII. 1322 ar 1323 m. Gediminas popiežiui išsiuntė laišką, kuriame teigė, kad nori gyventi taikoje su krikščionimis, o Ordiną kaltino darant skriaudas Lietuvai ir trukdant įvesti krikščionybę. Taip pat Gediminas teigė norįs krikštytis. Tačiau labiausiai tikėtina, kad didįjį kunigaikštį persigalvoti privertė prieš jį nukreipta Ordino propaganda. Ordinas sukurstė prieš Gediminą žemaičius ir LDK stačiatikius, kurie buvo nepatenkinti valdovo sumanymu krikštytis. Todėl, matyt, bijodamas neramumų valstybės viduje, Gediminas nusprendė nesikrikštyti.

Gediminas mirė 1341 metų pabaigoje. Jo mirties aplinkybės nėra tiksliai žinomos, bet jos siejamos su 1340–1341 m. pradėta nauja Gedimino krikšto akcija, kaip manoma, remta Čekijos karaliaus Jono Liuksemburgiečio (1310–1346 m.). Manoma, kad Gediminas galėjo būti nužudytas sąmokslininkų, nepritariančių jo katalikiškam krikštui.

Nors istoriografijoje Gediminas vadinamas didžiuoju kunigaikščiu, pats save jis titulavo „lietuvių ir daugumos rusų karaliumi“. Taip jis buvo vadinamas ir to laiko metraščiuose bei dokumentuose. Karaliumi jį vadino ir popiežius Jonas XXII (1316–1334). Gediminas buvo gabus diplomatas. Jis sumaniai naudojo savo vaikų vedybas su kitų kraštų valdovais ar jų vaikais, taip prijungdamas naujas žemes prie LDK, stiprindamas savo įtaką jose arba tiesiog gerindamas diplomatinius santykius. Taip jo sūnus Algirdas įsitvirtino Vitebske (apie 1320 m. vedė Vitebsko kunigaikštytę Mariją), kitas sūnus Liubartas (1300–1383 m.) – Voluinėje. Svarbios buvo ir dukterų santuokos, sustiprinusios Gedimino sudarytas sąjungas ir diplomatinius santykius: Elžbieta buvo ištekinta už Plocko kunigaikščio Vaclovo (1313–1336 m.), Marija ištekėjo už Tverės kunigaikščio Dimitrijaus (1318–1326 m.), Aldona (Ona) buvo sutuokta su būsimuoju Lenkijos karaliumi Kazimieru III Didžiuoju (1333–1370 m.), o Eufemijos vyru tapo Haličo ir Voluinės kunigaikštis Boleslovas Jurgis Traidenaitis (1323–1340 m). Aigustė, kuri irgi greičiausiai buvo Gedimino duktė, 1333 m. ištekėjo už būsimojo Maskvos didžiojo kunigaikščio Semiono Išdidžiojo (1340–1353 m.). Valdant Gediminui, LDK teritorija gerokai išsiplėtė į Rytus. Taip pat buvo įtvirtinta Didžiojo

Medalis ir moneta, skirti Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Gediminui. O.Ševeliovo nuotr.

kunigaikščio valdžia. Valdovas svarbiausius klausimus spręsdavo kartu su savo taryba. Naujai prijungtose žemėse valdovo vietininkais dažniausiai tapdavo jo broliai arba sūnūs.

Trakų istorijos muziejaus fonduose saugoma nemažai eksponatų, įamžinančių Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino vardą. Dalis eksponatų skirta kunigaikščio Gedimino 650-sioms mirties metinėms paminėti. Tai – atvirukai, vokai, pašto ženklai. Pašto ženklus 1991 m. sukūrė dailininkas K.Katkus. Išleisti trys pašto ženklai: Trakų salos pilis, nominalas 30 (k.); Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas (1275-1341), nominalas 50 (k.) ir Vilniaus Aukštutinė ir Žemutinė pilys, nominalas 70 (k.). To paties autoriaus sukurtas vokas, skirtas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 650-sioms mirties metinėms ir antspauduotas pirmosios dienos spaudu: *LIETUVOS DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS GEDIMINAS 650 MIRTIES METINĖS TRAKAI 1991 09 28.*

Numizmatikos rinkinyje saugomi medaliai, pagaminti 1993 m., švenčiant Vilniaus – Lietuvos sostinės – įkūrimo 670-sias metines ir skirti kunigaikščiui Gediminui. 1996 m. Lietuvos bankas išleido 50 litų sidabrinę monetą, skirtą didžiajam kunigaikščiui Gediminui (iš serijos „Lietuvos valdovai“). Monetos averse pavaizduotas Lietuvos Respublikos herbas skyde, į dešinę nuo jo – kunigaikščio karūna, žemiau – kunigaikščio skeptras. Monetos reverse pateiktas kunigaikščio Gedimino atvaizdas pagal skulptoriaus Vytauto Kašubos sukurtą medalį. Aplink užrašas: *GEDIMINAS DIDYSIS LIETUVOS KUNIGAIKŠTIS*, apačioje data *1316-1341*. Monetos briaunoje yra užrašas: *IŠ PRAEITIES TAVO SŪNŪS TE STIPRYBĘ SEMIA*.

Šiemet minimos 670-osios Lietuvos didžiojo kunigaikščio, garsiosios valdovų dinastijos pradininko, Gedimino mirties metinės. Per savo 25 valdymo metus šis valdovas netik išplėtė LDK teritoriją, bet ir sustiprino jos karinę galią, užmezgė ryšius su Vakarų Europos miestais, o Vilnius tapo tikra Lietuvos sostine.

Muziejininkas Tomas Petrauskas

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Lietuvos bažnyčios istorija

Kalesninkų parapijos atgimimas

Vytautas ČESNULIS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 16

Paskui gruodžio 10 d. dar išsiuntė paraginamąjį raštą. Vikaras V. Zajančkauskas 1932 m. vasario 15 d. atsakė, kad Kalesninkų bažnyčios žemės komasacijos planai patvirtinti ir vasarą bus parengti, priminė, jog dar 1930 m. gruodžio 15 d. jis kurijai rašęs, kad bažnyčios beneficija jokių nuostolių nepatyrusi.

Bažnyčiai priklausiusios žemės plotas keitėsi. Iš toliau nuo bažnyčios apie 1925 m. buvusių 19 hektarų liko 18 ha: 15 ha ariamos ir 3 ha ganyklų (anot 1925 m. rugpjūčio 26 d. pranešimo kurijai, ariamos žemės buvo 15,5 ha, o pievų ir ganyklų – 2,5 ha; dar kitaip žemės dydžiai atrodo 1927 ir 1932 m. inventoriuose). Žemė ketvirtos kategorijos. Pelno žemė neduodavusi: gerais metais išeidavo 5–10 zl. iš hektaro, o nederlingais metais duonos ir pašaro gyvuliams reikėdavo pripirkti. Žemė dovanota Kalesninkų gyventojų ir Petro Sedlikovskio (LVIA 694-5-1832).

Žemę galutinai sukomasavus, bažnyčios žinioje liko 15 ha. Pvz., 1930 m. rašyta, kad apie 2 ha užėmė bažnyčia, kiti pastatai ir kapinės, iš likusių 13 ha 9 ha buvo ariama žemė ir 4 ha ganyklų (1932 m. rugpjūčio 28 d. inventoriuje 1 ha kapinės į 15 ha plotą neįėjo).

Pasak dekano B. Močulskio 1927 m. spalio 18 d. pranešimo kurijai, rusų valdžia konfiskavusi 300 ha karmelitų vienuolyno žemės. Išparceliuota 140 ha, o 160 ha buvo stačiatikių, Michailo Titovo šeimos, privati valda (LVIA 694-5-3599).

Rusų valdžios kadaise konfiskuotas Kalesninkų vienuolyno ir bažnyčios dvaras Vilniaus kurijai vis tik parūpo. Jos kancleris A. Savickis 1931 m. sausio 17 d. paprašė vikaro V. Zajančkausko: kadangi konfiskuoto dvaro savininkas miręs, vertėtų ištirti, ar nepavyktų dvaro susigrąžinti bažnyčiai. „Reikia tą dalyką atlikti kuo skubiau“ (LVIA 694-5-1833).

V. Zajančkauskas sausio 22 d. paaiškino: 1832 m. konfiskuotas dvaras iki 1863 m. buvo išnuomotas, o vėliau, maždaug XIX a. aštuntajame dešimtmetyje, padovanotas Lydos apskrities viršinikui Špejeriui. Beje, jam atiteko ne visas karmelitų vienuolyno dvaras, nes porą palivarkų rusų valdžia dar anksčiau išdalinusi valstiečiams katalikams. Prieš 60 metų, kaip tvirtino liudininkai, dvarą iš Špejerio nupirko rusas Piotras Titovas. Kalbamu metu Titovų giminės žinioje buvo apie 120 ha ariamos žemės ir pievų bei 5 ha parkas, kuriame anksčiau stovėjęs vienuolynas. Miško nebuvo.

1931 m. sausio 6 d. mirė Michailas Titovas, buvęs tik Voroniškių (?) palivarko valdytojas, o žemė pačiuose Kalesninkuose priklausė Rusijoje gyvenusiam broliui Dimitrijui. Michailas Kalesninkus valdė kaip brolio generalinis įgaliotinis. Mirdamas paliko tiek skolų, kad joms apmokėti Voroniškių neužteko. Kalesninkuose buvo įsikūręs mirusiojo Michailo brolvaikis Pavlas Titovas, tik ne Dimitrijaus, o trečio brolio sūnus. Vikaras manė, kad lenkų valdžia galėtų konfiskuoti Titovų žemę Kalesninkuose tuo pagrindu, jog jos savininkas Dimitrijus per nustatytą terminą negrįžo iš Rusijos. Iš konfiskuotos žemės valdžia bent parką galėjo atiduoti Kalesninkų bažnyčiai, nes jos turimi 14 ha (?) yra ne iš buvusio bažnyčios dvaro, o atkūrus parapiją dovanoti žmonių.

Kalesninkų bažnyčios vidus. Galinis vaizdas į vargonų pusę. 1981 m.

Kurija 1931 m. sausio 27 d. kreipėsi į Vilniuje gyvenusį šambelioną (?!) Janą Kaminskį. Tas sausio 30 d. išaiškino, kad dėl kelių teisinių priežasčių kelti bylą nėra pagrindo.

Inventoriai

Atkūrus Kalesninkų parapiją, jokio jos inventoriaus, be abejo, nebuvo.

Vykdydamas vyskupijos valdytojo 1915 m. liepos 23 d. aplinkraštį, M. Rudzis rugpjūčio 9 d. surašė bažnyčios turto aktą (LVIA 694-5-1832). Jį surašant dalyvavo Eišiškių valsčiaus seniūnas Juozapas Sankovskis, liudininkai Aleksandras Bruzgelevičius ir Mykolas Budėnas bei klebono kviestiniai Martynas Bernatavičius ir Antanas Daugėla.

Bažnyčiai ir klebonijai priklausantis turtas įvertintas 7534 rub. 50 kap. suma. Tas turtas buvo: fisharmonija, baldai, drabužiai, patalynė, virtuvės reikmenys, smulkusis bažnyčios inventorius.

Statoma mūrinė bažnyčia įvertinta 70 tūkst. rublių, laikina medinė koplyčia – 2500 rub., klebonijos pastatas – 4500 rub., bažnyčios tarnų namas – 1700 rub., svirnas – 500 rub., kluonas – 400 rub., tvartai – 500 rub., rūsys – 150 rub. Bažnyčioje buvęs brangesnis turtas: Švč. Mergelės Marijos statula – 120 rub., Aušros vartų madonos paveikslas – 300 rub., Jėzaus Kristaus statula – 140 rub., dvi paauksuotos taurės – 140 rub., paauksuota monstrancija – 120 rub., 30 žvakių sietynas – 200 rub., 11 arnotų – 600 rub., 7 įvairių spalvų kapos – 490 rub., 10 albų – 300 rub. ir t. t. Didysis altorius įvertintas 300 rub., varpas „Šv. Mykolas“ – 500 rub., 270 knygų biblioteka – 500 rub. Šio turto vertė – 90911 rub. 25 kap. Taigi visas bažnyčiai priklausęs turtas įvertintas: 7534 rub. 50 kap. + 90991 rub. 25 kap. = 98525 rub. 78 kap.

Kitame maždaug tų pačių metų inventoriaus apraše įkainoti klebonijai priklausę gyvuliai: 3 karvės – 275 rub., arklys – 100 rub., kumelė – 300 rub., 4 senesnės kiaulės – 160 rub., 5 paršai – 50 rub.

Kažkada 1927 m. bažnyčios inventorių M. Rudzis buvo nusiuntęs kurijai. Tačiau ši spalio 4 d. atsakė, kad jį turėtų patvirtinti Rodūnios dekanas, paskui egzempliorių grąžinti, pridėjus ankstyvesnį inventorių, kurio kurija neturėjo (LVIA 694-5-1824). Dekanas B. Močulskis Kalesninkų bažnyčios inventoriaus du egzempliorius 1927 m. lapkričio 5 d. pasiuntė kurijai. Ši vieną egzempliorių lapkričio 27 d. grąžino dekanui.

Perimant parapiją iš M. Rudzio vikarui D. Pieškai 1927 m. lapkričio 14 d., klebonas bažnyčios inventorių buvo surašęs dar gegužės 27 d. Anot jo, bažnyčios statybai turėta plytų už 515 zl. 24 gr., žemės – 19,95 ha. Bažnyčia, sodybos pastatai, kapinės užėmė 1,67 ha. Kita žemė, 18,28 ha, buvusi dviejuose sklypuose: vienas, 11,40 ha, čia pat, o kitas, 6,88 ha, – už 2 km. Daržui teko 0,41 ha, ariamos žemės buvo 14,92 ha, ganyklos – 2,95 ha. Žemė žvyringa, daug akmenų.

Sodas užveistas 1905 m. rudenį.

Nuotrauka iš: Bronius Kviklys, „Lietuvos bažnyčios“, T. 5, Vilniaus arkuvyskupija. II dalis, Chicago, 1986.

Tęsinys kitame numeryje

PR

Biudžetinėms organizacijoms – „Tele2“ paslaugos Lietuvoje už nulinį tarifą

Telekomunikacijų bendrovė „Tele2“ visuose Centrinės perkančiosios organizacijos (CPO) rengiamuose viešųjų pirkimų konkursuose paslaugas siūlo už mažiausią įmanomą – nulinį – tarifą. Galimybe sutaupyti mokesčių mokėtojų lėšų gali pasinaudoti visos viešojo sektoriaus organizacijos – valstybės, savivaldybių, švietimo, sveikatos apsaugos ir kitos įstaigos.

0 ct už minutę, SMS, MB

Kilus diskusijoms dėl tiekėjų pasirinkimo kriterijų CPO viešuosiuose pirkimuose, šiuo metu čia rengiamuose konkursuose pasiūlymus teikia tiktai „Tele2“. Kol tęsiasi tokia situacija, bendrovė visuose konkursuose biudžetinėms organizacijoms siūlys vienodas, geriausias įmanomas sąlygas.

„Neketiname pelnytis mokesčių mokėtojų sąskaita, todėl įsipareigojame visą laiką, kol „Tele2“ bus vienintelis centralizuotų pirkimų konkursų dalyvis, visuose CPO sistemoje vykstančiuose konkursuose paslaugas siūlyti už nulinį tarifą“, – sakė Petras Masiulis, „Tele2“ generalinis direktorius.

„Tele2“ įsipareigojimas jau yra įtvirtintas teisiškai. CPO paslaugų kataloge www.cpo.lt/katalogas galima matyti naujus maksimalius „Tele2“ paslaugų tarifus. Jie siekia 0,0000 Lt už minutę ir trumpąją SMS žinutę visuose Lietuvos tinkluose bei Lietuvoje siunčiamų duomenų megabaitą.

„Tokiais tarifais gali naudotis visos biudžetinės organizacijos, kurios skelbs mobiliojo ryšio viešųjų pirkimų konkursus per cpo.lt. Tai – puiki proga sutaupyti mokesčių mokėtojų lėšų“, – atkreipė dėmesį P. Masiulis.

Neskelbiant konkursų švaistomos lėšos

„Tele2“ vertinimu, kadangi Ryšių reguliavimo tarnybos duomenimis šiuo metu visų mobiliojo ryšio operatorių paslaugų kokybė yra iš esmės vienoda, kaina yra klientams svarbiausias kriterijus, o CPO vykdomi viešieji pirkimai perkančiosioms organizacijos užtikrina mažiausias mobiliojo ryšio kainas.

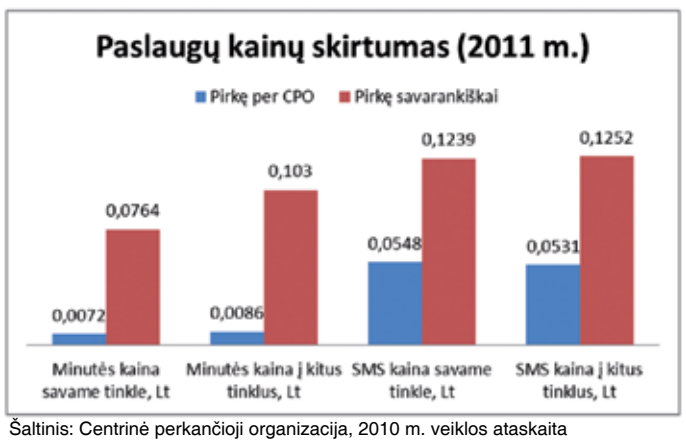
Net ir iki „Tele2“ pasiūlytų nulinių paslaugų kainų, pirkti ryšio paslaugas per CPO biudžetinėms organizacijoms buvo žymiai pigiau. Tai įmanoma, nes visiškai automatizuota CPO sistema užtikrina didžiausią skaidrumą ir pašalina protekcijos galimybes.

Viešųjų pirkimų tarnybos (VPT) duomenimis, pirkdamos paslaugas ne per CPO arba neskelbdamos konkursų, biudžetinės organizacijos per metus už mobiliųjį ryšį permoka mažiausiai 28,8 mln. Lt biudžeto lėšų.

VPT apklausos duomenimis, viešasis sektorius dažnai paslaugas perka kelis ar keliolika kartų brangiau nei galėtų, pratęsia sutartis be konkursų, moka „už orą“, pavyzdžiui, abonementinį mokestį.

Nors standartiniai mobiliojo ryšio pirkimai per CPO, kai laimėtoją nulemia mažiausia kaina, visiškai atitinka 90 proc. visų biudžetinių organizacijų poreikius, taip įvykdoma vos apie šimtą ryšio pirkimų per metus. Tai reiškia, kad efektyviausiu būdu naujas sutartis su operatoriais iki šiol sudarydavo vos 1-2 proc. visų organizacijų.

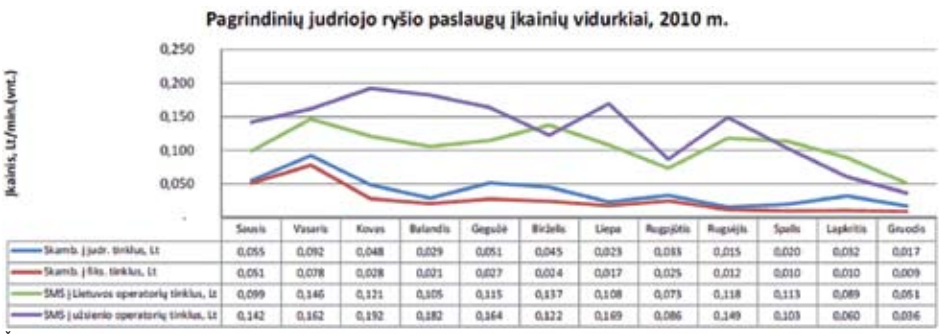
Šaltinis: Viešųjų pirkimų tarnyba, 2011 10 03 pranešimas žiniasklaidai

Šaltinis: Centrinė perkančioji organizacija, 2010 m. veiklos ataskaita

Šaltinis: Centrinė perkančioji organizacija, 2010 m. veiklos ataskaita

	Sausis	Vasaris	Kovas	Balandis	Gegužė	Birželis	Liepa	Rugpjūtis	Rugsėjis	Spalis	Lapkritis	Gruodis
Skamb. į judr. tinklus, Lt	0,055	0,092	0,048	0,029	0,051	0,045	0,023	0,033	0,015	0,020	0,032	0,017
Skamb. į fiks. tinklus, Lt	0,051	0,078	0,028	0,021	0,027	0,024	0,017	0,025	0,012	0,010	0,010	0,009
SMS į Lietuvos operatorių tinklus, Lt	0,099	0,146	0,121	0,105	0,115	0,137	0,108	0,073	0,118	0,113	0,089	0,051
SMS į užsienio operatorių tinklus, Lt	0,142	0,162	0,192	0,182	0,164	0,122	0,169	0,086	0,149	0,103	0,060	0,036

Šaltinis: Centrinė perkančioji organizacija, 2010 m. vykdytų pirkimų rezultatų suvestinė

Suvalkų sutarties minėjimas

Ar tiesa nugalės klastą? Nuo Suvalkų sutarties iki šiandien*

Gintaras SONGAILA, LR Seimo narys

Gintaras Songaila

Gerbiami konferencijos dalyviai,

Pirmiausia atsakykime į klausimą, kuris neretai užduodamas viešojoje erdvėje: kam iš viso reikia tų prisiminimų apie Suvalkų sutarties sudarymo ir jos sulaužymo istoriją? Ar tai nėra tik melancholiškas dūsavimas dėl seniai praėjusių skriaudų, ir dar blogiau – ar tai nėra nevisavertiškas užsisklendimas aukos nuskriaustojo vaidmenyje? Kuo Vilniaus užgrobimo istorija yra svarbi šiandien paminėti, kai Vilniaus juk nebereikia vaduoti?

Vilniaus diena spalio devintąją buvo minima kaip jo laikino praradimo diena, kaip vilties išraiška, jog Vilnius yra ir bus amžinoji Lietuvos sostinė. Ši tradicija sovietinės okupacijos laikais buvo tęsiama išeivijoje, vėliau perimta atkurtoje Lietuvoje jau su jos sostine Vilniumi. Taip prisimenamos Nepriklausomybės kovų aukos, kiti Lietuvos nuostoliai, patirti kare su Lenkija.

Dar prieš trejus metus atsakymas į šiuos klausimus nebūtų toks akivaizdus. Tačiau šiandien, kai Lenkijos Senato finansuojamos vadinamosios „kresų“ organizacijos ir oficialūs Lenkijos leidiniai įžūliai perša mintį, kad būtent lietuviai Vilniaus krašte esą yra okupantai, kai šiomis nuostatomis mėginama morališkai pagrįsti įvairias absurdiškas Lenkijos valstybės veikėjų ir jų remiamos Lenkų rinkimų akcijos pretenzijas dėl lietuviškos rašybos, dėl lietuviško švietimo, taip pat – šmeižikiškus teiginius apie Lietuvoje esą diskriminuojamus lenkus, kai iš tikrųjų siekiama išsimušti antikonstitucines privilegijas ir faktiškos autonomijos padėtį, istorinė tiesa apie Vilniaus užgrobimą ir po to buvusią prievartinę polonizaciją vėl sugrįžta į praktinės politikos sūkurį tiek šalies viduje, tiek santykiuose su Lenkija.

Jau prieš dvi savaites vykusioje konferencijoje priėjome išvadą, kad baigiantis tarpvalstybinės sutarties su Lenkijos Respublika galiojimo terminui, būtina grįžti prie istorijos vertinimo, siekti, kad Lenkija pripažintų okupacijos faktą, kitaip neįmanoma sukurti pasitikėjimu ir abipuse pagarba grindžiamų santykių.

Atsižvelgiant į šių dienų atmosferą, dažnas pasakytų, kad tai nerealistiška svajonė, nes Lenkijos politinė kultūra tokių aukštumų niekada nebepasieks. Juk Lenkijos prezidentas aiškiai pasakė, kad tai ne Lietuva reikalinga Lenkijai (suprask, Lietuva Lenkijai visiškai nereikalinga), o štai būtent Lenkija reikalinga Lietuvai. Esą pastaroji be Lenkijos net ir neišgyventų. Kam Lenkijai tos istorinės tiesos reikia? Kokia jai nauda? Kiek jai iš viso rūpi santykių su Lietuva kokybė ir, juo labiau, – kiek ji linkusi atsižvelgti į tokio pobūdžio sąlygas?

Susidariusi padėtis vis dėlto šiek tiek panaši į prieš karą vykusį Vilniaus vadavimą, kuris galėjo atrodyti beviltiškas, bet tai buvo pasiaukojimo ir ryžto su šūkiu „mes be Vilniaus nenurimsim“ dvasinis laukas. Šiandien mums ir vėl reikia vaduoti, tik jau ne patį Vilnių, bet istorinę ir moralinę tiesą, netgi teisę į savo pačių istoriją. O žvelgiant dar giliau, turime apginti pačią savastį, savo tęstinumą istorijoje ir teritorinį savo kultūros ir valstybės vientisumą nuo tų, kurie ją kėsinasi užgrobti.

Prieš metus Vilniaus rotušėje vykusiame Suvalkų sutarties 90-mečio minėjime kalbėjau, kad Vilniaus paveldas, kaip senosios Lietuvos valstybės palikimas, yra nepakankamai įsisąmonintas moderniojoje lietuvių kultūroje ir kad reikalingas naujas, jau ne karinis, bet dvasinis Vilniaus žygis į kūrybines savo pačių kultūros ir istorijos išraiškas, į paveldo tyrimus ir jo įprasminimą, į naują savo istorinės atminties stiprinimą ir gaivinimą.

Dabar paaiškėjo, kad pagrindinė tokio žygio ašis – tai politinis ir moralinis mūšis dėl istorinės tiesos. Pasirodo, kad dabar reikia apsiginti nuo dvasinės agresijos, netgi galima pavadinti kultūrinio imperializmo, kuris reiškiasi ne tik per dvi žinomas kaimynines valstybes, bet ir per mūsų pačių sukčius, tautinio orumo ir valstybės garbės griovėjus.

Mes turime aiškiai suvokti, kad tai, ką mes suvokiame kaip klastą ir smurtą, kai kas suvokia kaip šaunumą ar net didvyriškumą. Todėl kova dėl istorinės ir moralinės tiesos – tai kartu ir kova už tarptautinės politikos humanizmą, už šviesą, padorumą ir geranoriškumą. Pasirodo, nedemaskuotas klastingumas turi polinkį tęstis ir kartotis.

Ką gi siūlau? Aš siūlau Lietuvoje pradėti visuotinę kampaniją, kuri telktųsi istorinės tiesos apie Suvalkų sutartį ir jos sulaužymą, apie lietuvių tautos teises į savo valstybę, jos paveldą ir tęstinumą atskleidimui Lenkijoje, jos viešojoje erdvėje bei švietimo sistemoje, taip pat ir Lietuvoje, jos viešojoje erdvėje bei švietimo sistemoje. Pirmas žingsnis šiame žygyje, jei pritartumėte, galėtų prasidėti nuo politinių sprendimų – spalio 9-ąją, Vilniaus dieną, pavadintumėme „Klastos pasmerkimo“ diena ar panašiai. Įregistruočiau Atmintinų dienų sąrašo papildymo projektą.

Antra, gal jau subrendo ir Lietuvos Seimo kreipimosi į Lenkijos Seimą ir Senatą idėja dėl bendros parlamentinės asamblėjos veiklos atnaujinimo, pradedant nuo istorinio susitaikymo sąlygų aptarimo. Tokio kreipimosi projektą buvau įregistravęs dar prieš metus, tačiau mano kolegoms Seime tuo metu tai nepasirodė kaip dėmesio verta idėja. Nors kai kurie mūsų užsienio politikos ekspertai ja susidomėjo ir net padėjo patobulinti tekstą.

Trečia, reikia parengti plačią istorinės atminties valstybinę programą ir imtis konkrečių priemonių dėl rimto dialogo su Lenkijos visuomene dėl aktyvaus Lietuvos pozicijos pateikimo Lenkijos viešojoje erdvėje, dėl tarptautinių diskusinių renginių organizavimo, kur būtų pristatomi ne bumbliauskiniai išvedžiojimai, o istorinė tiesa apie Lenkijos padarytą žalą Lietuvai, kaip ir apie Sovietų sąjungos padarytą žalą.

Sąjūdžio laikais savo išsivadavimo kelią mes rėmėme istorine tiesa apie Ribentropo–Molotovo pakto, slaptų teritorinių dalybų neteisėtumą. Šiandien mums teigiama, kad esą kaip tik dėl šio pakto Vilnius atiteko Lietuvai, tačiau pamirštama paaiškinti, kaip jis dar prieš tai pateko į Lenkijos rankas, sulaužius ką tik pasirašytą sutartį. Devyniolikai metų. Vienintelį kartą istorijoje. Ir mėginama nutylėti, ką per tą laiką čia Lenkija darė.

Ketvirta, manau, kad šie veiksmai apie santykių su Lenkija tikrovę turi persikelti ir į Europos sąjungos erdvę ir dar plačiau. Ikišiolinė stručio politika, kai mes ramiai kenčiame šmeižtus ir niekinimus, mūsų niekur nenuves. Nenuves ir į geresnius santykius su Lenkija, kaip būtų nenuvedęs į geresnius santykius ir koks nors tylėjimas apie Sovietų sąjungos įvykdytą okupaciją, jos pasekmes.

Be to, turėtumėme neapsiriboti vien praeitimi, o griežtai atremti ir dabartinius klastos, melo pasireiškimus. Būtina aiškiai visuomenei pranešti, kas kabina dvikalbes lenteles, kas jas užsakė. Juk šią provokaciją inicijavo dviejų savivaldybių tarnautojai, taigi mūsų valstybės tarnautojai. O mėginama visa tai pateikti, esą tai daroma pačių gyventojų.

Arba kitas pavyzdys – apie Berznyko kapines Lenkijos Respublikos teritorijoje – kur pačiame aptvaro kampe, tarsi šunims pastačius akmenį su užrašu, skirtu esą pagerbti Lietuvos Respublikos karius, anot šio užrašo, kovojusius Raudonosios armijos pusėje. Mūsų istorikas Česlovas Laurinavičius vis dėl to išdrįso tai pavadinti provokacija.

Pacituosiu jo laišką:

„Lenkijos Berznyko kapinėse palaidoti 1920 m. žuvę Lietuvos kariai staiga tapo Raudonosios armijos kolaborantais. <...> Tokį titulą jiems suteikė vietos lenkų valdžia, nutarusi gana dviprasmiškai įamžinti lietuvių atminimą.

Šis užrašas yra tendencingo ir netinkamo istorijos interpretavimo pavyzdys. Tai provokacija.

Tendencingo, nes lietuviai 1920 m. kovojo Suvalkijoje ne dėl to, kad buvo Raudonosios armijos sąjungininkai, o dėl to, kad: a) Suvalkiją – ypač Beržninkus, Seinus, Punską – laikė sava teritorija – istoriškai ir etnografiškai; b) užimdami Suvalkijos pietus lietuviai siekė užkirsti kelią Lenkijos ekspansijai į Lietuvą, visų pirma, link Vilniaus.

Tokiu elgesiu (tendencinga informacija, siekiant pakenkti partneriui) Lenkija demonstruoja paniekinimą principų, pagal kuriuos susikūrė ir egzistuoja Europos Sąjunga.

Jeigu būtų veikiama pagal Lenkijos siūlomą etiką, tuomet reiktų Rasų kapinėse, kur palaidoti lenkų kariai, žuvę 1920 m. rudenį, pastatyti lentelę su užrašu: „Čia palaidoti žuvę Lenkijos kariai, kurie, Lenkijai susitarus su Sovietų Rusija 1920 m. spalio 5 d. Rygoje, ir Lenkijai sulaužius savo iškilmingus įsipareigojimus Suvalkuose 1920 m. spalio 7d., galėjo klastingai užimti praktiškai neginamą Vilnių.“

Jei tokie dalykai nesulaukia tinkamo, oraus atkirčio, tai reiškia, kad patys negerbiame savęs. Kodėl tuomet ir kiti turėtų mus gerbti? Kokių santykių su ta pačia Lenkija tuomet mes tikimės? Siūlau šiandien prie apskritojo stalo iš karto po istorinių pranešimų padiskutuoti apie tai, ką mes patys konkrečiai galime padaryti, kokių darbų ir kokios talkos reikia, kad pakeistume padėtį.

Šia proga vėl priminsiu aforizmą, kurį suradau vieno šviesaus inžinieriaus išleistoje knygelėje:

„Jei manai, kad nuo tavęs niekas nepriklauso, tai ir esi niekas.“

Būkime orūs ir teisingi, būkime verti savo istorijos!

**Kalba pasakyta konferencijoje „Palaikome Lietuvos Respublikos teritorijos vientisumą“, skirtoje Suvalkų sutarties 91-osioms metinėms paminėti. Konferencija vyko LR Seime, Konstitucijos salėje, 2011 m. spalio 10 d. Sigitos Nemeikaitės nuotr.*

Mažoji Lietuva

Bibliotekos obelaitė Martyno Jankaus sode

Sonata VITKUTĖ, Pagėgiai

Vardinė Pagėgių savivaldybės viešosios bibliotekos obelaitė Martyno Jankaus sode

Pagėgių savivaldybės viešosios bibliotekos bendruomenė prie vardinės bibliotekos obelaitės

Rugsėjo 23-osios dienos popietę Martyno Jankaus muziejaus bendruomenė kvietė Pagėgių savivaldybės asociacijų, organizacijų, įstaigų, mokyklų, draugijų, kaimų bendruomenių atstovus ir visus tautinėms tradicijoms, nacionalinei raštijai, istorijai bei kultūrai neabejingus asmenis į tarptautinę konferenciją „Gerosios istorinės patirties mugė“ ir Martyno Jankaus sodo atsodinimo iškilmes. Šiame renginyje dalyvavo ir Pagėgių savivaldybės viešosios bibliotekos bendruomenė.

Po turiningos konferencijos muziejaus kieme vyko Martyno Jankaus sodo atsodinimas, tarp 30 obelaičių žaliuos ir vardinė Pagėgių savivaldybės viešosios bibliotekos obelaitė. Žinia, Martynas Jankus – iškiliausia Pagėgių krašto asmenybė, susijusi su lietuviškojo žodžio išsaugojimu, jis – Mažosios Lietuvos raštijos tradicijų tęsėjas ir lietuvybės puoselėtojas. Viešosios bibliotekos bendruomenei didelė garbė, kad ji turi galimybę prisidėti prie Patriarcho atminimo vietos puoselėjimo ir jo garbei atkuriamų ženklų įamžinimo.

Pasodinus obelaites, visi popietės dalyviai buvo pakviesti pasirašyti Amžinojoje Rambyno kalno knygoje. Palikdama savąjį įrašą, Pagėgių savivaldybės viešosios bibliotekos bendruomenė linkėjo šiam Mažosios Lietuvos patriarcho Martyno Jankaus sodui gausėti, vešėti ir puošti muziejaus kalvelę žydinčiu sodu pavasariais, o rudenimis – nuo raudonskruosčių vaisių svyrančiomis obelų šakomis.

Nuotraukos Pagėgių savivaldybės viešosios bibliotekos

„Voruta“ parduodama

K110 Vilnius, Geležinkelio g. 16
K145 Vilnius, Konstitucijos pr. 12
K236 Kaunas, Laisvės al./Ožeškienės g.
K26 Vilnius, Sodų g. 22
K369 Klaipėda, Taikos pr. 101
K400 Alytus, Jotvingių g. 10
K436 Marijampolė, Stoties g.2
K44 Vilnius, Lelevelio g.2
K45 Vilnius, Gedimino pr.19
K466 Panevėžys, Savanorių a. 5
K5 Vilnius, Sodų g.22 - autobusų stotis
K558 Šiauliai, Tilžės g. 109
K562 Palanga, Vytauto g.94
K572 Vilnius, Sodų g.22
K6 Vilnius, Gedimino pr.44
K7 Vilnius, Gedimino pr.31
K78 Trakai, Vytauto g.90
K8 Vilnius, Gynėjų g.1w

Saulės mūšio 775 metų jubiliejus

Šiaulių (Saulės) mūšis: jo reikšmė, eiga ir istorinis kontekstas

Tomas BARANAUSKAS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 19

Pirmasis kryžiaus žygis į Lietuvą

1236 m. vasarą Rygoje susirinko kryžininkai („piligrimai“), vadovaujami grafo Henriko II Danenbergo ir didiko Teodoriko Hazeldorfo. Nekantraujančių susiremti su pagonimis svečių raginamas greičiau žygiuoti, kalavijuočių magistras Folkvinas prašė duoti daugiau laiko pasiruošimui ir žygio pradžią atidėjo iki rugsėjo pradžios.

Per tą laiką jis dar spėjo prisikviesti į talką 200 pskoviečių dalinį (kuriame, anot Nikono metraščio, dalyvavo ir šiek tiek novgorodiečių). Tai gana retas stačiatikių rusinų dalyvavimo kryžiaus žygyje pavyzdys, nulemtas 1225 ir 1234 m. sudarytų sutarčių tarp Novgorodo (kuriam priklausė ir Pskovas) bei Livonijos. Kaip visada, buvo sutelkti ir kalavijuočių užkariautų estų, latvių ir lyvių pulkai.

Susidariusi nemaža kariuomenė, vokiečių istoriko Frydricho Beninghofeno (Friedrich Benninghoven) manymu, galėjo siekti 3 000 karių, tarp jų galėję būti 55 kalavijuočių riteriai, 550 jų palydovų, maždaug tiek pat (600) atvykusių kryžininkų, 200 pskoviečių, 1 500 lyvių, latvių ir estų. Šie paskaičiavimai galėtų būti laikomi minimaliais. Lyginant su tuo, kaip skaičiuojami kariai kitose viduramžių kovose ir netaikant minimalistinės metodologijos, šį skaičių galima būtų padidinti ir iki kokių 4–8 tūkstančių. Kažkiek didesnis skaičius, beje, geriau derėtų su Saksų pasaulio kronikos ir kitų vokiečių kronikų pranešimu, kad vien piligrimų žuvo 2 000. Priimdami šį skaičių ir nekoreguodami kitų F. Beninghofeno duomenų, toliau prieisime išvadą, kad sutelkta kariuomenė galėjo siekti bent 4 500 karių.

Folkvino vedama kariuomenė maždaug rugsėjo pradžioje turėjo iš Rygos per Žiemgalą patraukti į Lietuvą. Žygiuota greičiausiai per vienintelį vokiečių atramos punktą Žiemgaloje – Mežuotnės pilį. Žygio kryptį istorikai paprastai orientuoja pagal mūšio vietą, kuri ankstesnėje istoriografijoje buvo įvairiai apibrėžiama (Akmeniai prie Karsakiškio, Vescsaulė (Vēc-Saule) prie Bauskės, Šiaulių miestas, Šiaulių kaimas prie Rubikių ežero Anykščių rajone ir kt.), bet dabar jos paieškos koncentruojasi Šiaulių krašte, ir tik Latvijoje yra užsilikę Vecsaulės entuziastų.

Vis dėlto dar Ignas Jonynas buvo iškėlęs mintį, kad kalavijuočiai nesiveržė tiesiai Šiaulių kryptimi, o taikė visų pirma į Nalšią ir tik paskui pasiekė Šiaulių žemės ribas. Mintis verta dėmesio, nors ją reikėtų patikslinti. Nalšios kryptis vis dėlto būtų per tolima, ir tokią žygio trajektoriją sunku būtų įsivaizduoti. Kur kas realiau būtų manyti, kad visų pirma kalavijuočiai su savo talkininkais įsiveržė į Upytės žemę, tarp kurios ir Mežuotnės buvo geriausias susisiekimas, ir į kurią XIV a. buvo nukreipta dauguma iš Livonijos rengiamų žygių. Nuo čia, pasidalinusi į būrius ir plėšdama kraštą, kariuomenė pamažu judėjo link Šiaulių.

„Priešais Šiaulius (*kein Soule*) jie pasuko atgal per pelkes ir per šilynus“ – taip kelią į mūšio vietą nusako Eiliuotoji Livonijos kronika (eil. 1906–1907). Čia verta pastebėti, kad žodis „kein“, kurį dabartinėje vokiečių kalboje atitinka žodžiai „gegen“ (*prieš, link, į*) ir „gegenüber“ (*priešais*), kai kurių tyrinėtojų suprantamas tik pirmąja prasme, kuri šiuo atveju akivaizdžiai netinka. Tai trukdo tiksliau suprasti mūšio vietą Šiaulių (žemės ar jos centro) atžvilgiu. Mat verčiant „į Šiaulius jie grįžo (pasuko atgal)“ suponuojama, kad Šiauliuose jie jau buvo buvę, nuo jų nukeliavę kažkur į pietus ir vėl grįžo atgal. Tokio maršruto ne tik nepatvirtina šaltiniai, bet jis yra tiesiog nelogiškas, nes įsibrovėliai vieno žygio metu neniokodavo tų pačių vietų du kartus.

Akreiptinas dėmesys ir į Hermano Vartbergės kronikoje pateiktą mūšio vietos apibūdinimą: „Ties šiauliečių žeme (*circa terram Sauleorum*).“ Šios frazės negalima suprasti „Šiaulių žemėje“, o tik netoli, greta, apie Šiaulių žemę, kažkur jos paribyje. Tad kurioje vietoje kalavijuočių ir jų talkininkų kariuomenė bebūtų pasukusi atgal, mūšio metu ji jau turėjo būti už Šiaulių žemės ribų, tačiau netoli jų.

Šia prasme F. Beninghofeno pasiūlyta versija, lokalizuojanti mūšį Janiūnuose, pelkėtoje vietoje prie Mūšos ir Tautinio santakos, yra pakankamai tikėtina. Čia patekusi kariuomenė būtų jau žiemgalių žemėje, už tuometinių Šiaulių žemės ribų, kurios vis dėlto buvo mažiau kaip dienos kelio atstumu nuo šios vietos (iš tiesų visą dieną nuo Šiaulių keliavusi kariuomenė su lietuviais susidūrė jau pavakary ir kautynės įvyko tik kitą rytą). Juo labiau, kad F. Beninghofenas pagrindė, kad į šią vietą vedė pagrindinis ir vienas iš seniausių kelių, jungusių Šiaulių žemę su Ryga.

Visi mums prieinami šaltiniai kalavijuočių niokotą kraštą vadina Lietuva, o juos sumušusią kariuomenę – lietuviais. Tačiau šiuolaikinėje istoriografijoje ši pergalė kartais priskiriama vieniems žemaičiams. Suprantama, XIII–XIV a. šaltiniai žemaičius visada laiko Lietuvos ir lietuvių dalimi, todėl didelio prieštaravimo čia nėra.

Vis dėlto mūšio priskyrimas vieniems žemaičiams pagrįstas tik Šiaulių žemės priklausomybe istorinei Žemaitijai ir žemaičių kunigaikščio Vykinto siejimu su šiuo mūšiu. Šito akivaizdžiai per maža, kad galėtume teigti, jog mūšyje dalyvavo vieni žemaičiai. Pirma, tokio masto mūšis nėra tik tiesiogiai priešo nuniokotos apylinkės reikalas. Antra, kaip jau minėta, nėra pagrindo manyti, kad ir pats kalavijuočių žygis apėmė tik Žemaitiją ar, juo labiau, tik Šiaulių žemę.

Vienų žemaičių pergalės mitui įsigalėti bene didžiausią įtaką padarė F. Beninghofeno studija apie Kalavijuočių ordiną. Tik tariamu Folkvino „skubėjimu“ F. Beninghofenas argumentuoja teiginį, esą Lietuvos niokojimas tetrukęs 3–4 dienas, o tokio laiko neužtektų sutelkti kariuomenę iš didesnės teritorijos, nei 75–90 km spinduliu apie Šiaulius. Kariai iš Aukštaitijos (bent nuo Ukmergės), anot F. Beninghofeno, galėjo būti sutelkti per 6–7 dienas. Nereikia nė sakyti, kad tokiais iš piršto laužtais argumentais galima įrodyti, ką tik nori. Kodėl Folkvinas, kuris 1228 m., turėdamas mažesnę kariuomenę, Žiemgalą niokojo net tris savaites, dabar, vesdamas į popiežiaus bule paskelbtą kryžiaus žygį susirinkusią gausią kryžininkų kariuomenę, Lietuvoje turėtų apsiriboti vos trimis dienomis? Tokio masto žygis turėjo būti suplanuotas ne trims ir net ne septynioms dienoms, o bent kelioms savaitėms, kurių visai pakako visos Lietuvos pajėgoms sutelkti.

Tad reikia pritarti tiems istorikams, kurie pergalę Šiaulių mūšyje laikė visos Lietuvos valstybės pergale. Pavyzdžiui, Ignas Jonynas buvo įsitikinęs, kad tai buvo „pirmasis lietuvių valstybės krikštas“, kuriame dalyvavo „sutelktos visos tautos jėgos vienoje vadovybėje“.

Mūšis

Rugsėjo 21 d. su grobiu atsitraukianti kalavijuočių kariuomenė, visą dieną žygiavusi „per pelkes ir per šilynus“, priėjo upelį (anot F. Beninghofeno, Mūšą), netoli kurio žvalgai pastebėjo lietuvius. Kadangi lietuviai dar buvo toliau, Folkvinas norėjo iš karto žygiuoti jų pasitikti ir stoti į kovą, nes dar buvo galima pasirinkti patogesnę poziciją. Bet tam pasipriešino kryžininkai. Folkvino siūloma tolimesnė vieta buvo nepatogi kovoti su žirgais (taigi, matyt, apaugusi mišku), o pėsti Ordino talkininkai kautis nenorėjo. Tuo tarpu pasiektas upelio slėnis raitai kovai tiko – vadinasi, tai buvo gana didelė atvira vieta, kokios tais laikais susidarydavo tik užliejamuose upių slėniuose arba arti gyvenviečių dėl žmonių ūkinės veiklos (šiuo atveju labiau tikėtinas pirmasis variantas). Kryžininkai liko nakvoti prie upelio, matyt, tikėdamiesi, kad jis pridengs juos nuo lietuvių.

Tačiau išaušus rugsėjo 22 d. rytui ir lietuvių kariuomenei prisiartinus prie stovyklavietės, kryžininkų kariuomenė staiga nusprendė trauktis. Matyt, lietuvių pajėgos pasirodė didesnės, nei tikėtasi. Tačiau buvo vėlu: pasirodė, kad nakvynės vietą iš vienos pusės supa pelkė, o likusį atsitraukimo kelią lietuviai užkirto ir privertė įsibrovėlius kautis. Anot Eiliuotosios Livonijos kronikos, kryžininkai atsidūrė tokioje padėtyje, kurioje beveik negalėjo priešintis, todėl blaškėsi pakrikę, bandė pasprukti iš apsiausties ir buvo išmušti „kaip bobos“, nesigindami.

Saulės mūšio atminimo lenta

Bėgančius kryžininkus persekiojo ir žudė žiemgaliai. Istoriografijoje nesutariama, ar šie žiemgaliai dalyvavo mūšyje kaip lietuvių sąjungininkai, ar buvo kalavijuočių pavergti žiemgaliai, kurie mūšio metu savo ginklus atgręžė prieš šeimininkus, ar, galų gale, jie jau po mūšio puldinėjo per Žiemgalą besitraukiančius kariuomenės likučius.

Kadangi Eiliuotosios Livonijos kronikos autorius, išvardindamas vietinius kryžiaus žygio dalyvius, mini tik lyvius, estus ir latvius (latgalius), o apie jų pasitraukimą iš kariuomenės nieko nesako, žiemgalių atsimetimo nuo kalavijuočių versiją, sumodeliuotą pagal vėlesnio Durbės mūšio scenarijų, galima iškart atmesti kaip mažiausiai tikėtiną.

Antra vertus, jeigu lietuviai nebūtų derinę savo planų su žiemgaliais, būtų sunku patikėti, kad jie būtų sugebėję greitai susiorganizuoti ir pasinaudoti lietuvių pergalės rezultatais, padarydami bent kiek didesnių nuostolių atsitraukiančios sumuštos kariuomenės likučiams. Be to, jeigu sutiksime, kad tikėtiniausia mūšio vieta ieškotina ties Mūšos upe, čia jau būtų teritorija, esanti žiemgalių žemėje. Todėl žiemgalių dalyvavimas šiame mūšyje būtų visai suprantamas, kaip ir tai, kad lietuviai negalėjo pasirinkti šios mūšio vietos, nesusitarę su žiemgaliais.

Atskirai Eiliuotosios Livonijos kronikos autorius aprašo pačių kalavijuočių, vadovaujamų magistro Folkvino, kovą su lietuviais. Skirtingai nuo kryžininkų, jie nepakriko ir gynėsi raiti, „kol jų žirgai kovoje krito“, o po to – dar ir pėsti. Lietuviai juos ilgai gainiojosi ir galiausiai išmušė kuokomis. Iš esmės tai turėjo būti iš abiejų pusių kavalerijos mūšis.

Skirtinga kryžininkų ir kalavijuočių laikysena, jei tie skirtumai neišplaukia iš kronikos autoriaus tendencijos visą kaltę už pralaimėjimą suversti būtent kryžininkams, rodo, kad užpuolikų kariuomenė nakvojo pasidalinusi skirtingose stovyklose, o visą laiką tvyrojusi įtampa tarp kryžininkų vadovybės ir magistro Folkvino trukdė jiems efektyviau koordinuoti veiksmus.

Taigi, ko gero, rugsėjo 22 d. vyko du beveik atskiri mūšiai. Kalavijuočių stovyklavietę turėjo pulti Vykinto vadovaujami žemaičiai. Tai sektų iš argumento, kuris pasitelkiamas Vykinto dalyvavimui šiame mūšyje pagrįsti: 1249 m. Vykintui atvykus į Livoniją prašyti pagalbos prieš Mindaugą, Livonijos kryžiuočiai pareiškė jo rėmėjui Haličo–Volynės kunigaikščiui Danilui Romanovičiui, kad tik „dėl tavęs sudarysime taiką su Vykintu, nes jis pražudė daugybę mūsų brolių“.

Tuo tarpu kryžininkų kariuomenę persekiojo žiemgaliai, bet jų vaidmuo buvo daugiau pagalbinis (persekioti bėgantį priešą), todėl tikėtina, kad būtent į šią pusę buvo nukreiptos pagrindinės aukštaičių jėgos (galbūt paties Mindaugo ar kurio nors iš jo karvedžių vadovaujamos). Tuo tarpu žemaičių, kurių dėl artumo mūšio vietai galėjo būti santykinai daugiau, tikriausiai pakako kalavijuočių stovyklavietės puolimui.

Kalavijuočių ir jų sąjungininkų nuostoliai

Kryžininkų stovykloje žuvo, jei tikėsime Saksų pasaulio kronikos duomenimis, apie 2 000 kryžininkų, įskaitant Teodoriką Hazeldorfą ir grafą Henriką Danenbergą. Kalavijuočių pusėje, jei pasikliausime F. Beninghofeno vertinimais, turėjo kautis 600 ordino riterių ir jų pagalbininkų bei 1 500 lyvių, estų ir latgalių, taigi iš viso 2 100 karių, prie kurių turbūt prisidėjo ir 200 magistro pakviestų pskoviečių. Iš pastarųjų, anot Rusios metraščių, tik kas dešimtas grįžo namo. Jei panašus žuvusiųjų ir išsigelbėjusių santykis buvo ir kitose karių grupėse, galėtume manyti, kad abi stovyklos buvo apylygės: kryžininkų – apie 2 200, kalavijuočių ir vietinių karių – 2 300, iš viso – 4 500 karių, iš kurių išsigelbėti turėjo tik kokie 500.

Iš Eiliuotosios Livonijos kronikos tiksliai žinome tik tiek, kad mūšyje žuvo 48 Kalavijuočių ordino riteriai ir pats magistras Folkvinas. Tai galėjo būti apie pusė visų Kalavijuočių ordinui priklausiusių riterių. Buvo aišku, kad Kalavijuočių ordinui atėjo galas.

Mūšio pasekmės

Kalavijuočių ordino padėtis po pralaimėto mūšio buvo kritiška. Sumuštos kariuomenės likučiai pasiekė Rygą rugsėjo pabaigoje, ir iš karto nesugebėjo net pasiųsti žinios į Vakarų Europą apie įvykusią katastrofą.

Tik 1237 m. kovo mėnesį, prasidėjus pavasariniam laivybos sezonui, į Vokietiją ir pas popiežių su žinia apie pralaimėjimą išvyko kalavijuočių pasiuntinys Gerlachas Rodė. Gegužės mėnesį atvykęs į Viterbo miestą, jis čia rado ne tik popiežių Grigalių IX, bet ir Vokiečių ordino didįjį magistrą Hermaną Zalcą. Tai leido greitai užbaigti seniai strigusias kryžiuočių ir kalavijuočių derybas dėl susijungimo.

Popiežiui ir didžiajam magistrui pritarus, paskelbta apie Kalavijuočių ordino prijungimą prie Vokiečių ordino, vietoje buvę kalavijuočių atstovai, atsiklaupę prieš popiežių, buvo atleisti nuo savo įžadų ir įpareigoti vilkėti Vokiečių ordino drabužius bei laikytis jo taisyklių.

Vokiečių ordino didysis magistras iškart pasiuntė į Livoniją naują krašto magistrą Hermaną Balką su 54 Vokiečių ordino riteriais, kurie turėjo pakeisti Šiaulių mūšyje žuvusius kalavijuočius, bet jie Livoniją galėjo pasiekti tik 1237 m. vasarą.

Padėtį Livonijoje komplikavo ir tai, kad popiežius ir jo legatas Vilhelmas Modenietis neatsisakė savo sumanymo perduoti Danijai šiaurinę Estiją.

Tęsinys kitame numeryje

Lietuvos tremčių istorija

Nors trumpam grįžti į Lietuvą...

Vytas MILIAUSKAS, Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių bendrijos Valdybos pirmininkas

Prie monumento. „Atsisveikinimas“ sovietinių politinių represijų aukoms atminti

Konferencijos dalyviai dėmesingai klausosi Sibiro lietuvių pranešimų

Visuomet, kai atvyksti į Sibirą, ypač ten, kur pats praleidai 17 metų, susitinki su ten tebegyvenančiais buvusiais tremtiniais, gulago kaliniais ir jų atžalomis, atsiranda jaudulys, prisimeni savo šeimos tremties ryškesnius, dažniausiai skaudžius epizodus... Tokios kelionės sunkios ne fiziniu krūviu, bet savo dvasine-emocine našta. Ne visi, kam tenka susidurti su tokia praeitimi, nuslepia savo širdies virpulius, dažną išduoda išriedėjusi ašara...

Altajuje susirinko lietuviai

Minint Lietuvos žmonių pirmųjų masinių trėmimų į alkaną ir šaltą Sibirą metines, Altajaus krašto lietuvių bendruomenės iniciatyva Barnaulo mieste 2011 m. rugsėjo 9–12 d. surengta tarptautinė konferencija **„Lietuva–Sibiras – 70 m.“** Konferencijoje, be gausios Altajaus krašto lietuvių bendruomenės, dalyvavo Buriatijos, Jakutijos, Irkutsko ir Tomsko sričių, Krasnojarsko krašto atstovai. Dalyvauti konferencijoje, susitikti su buvusiais tremtiniais atvyko solidi vienuolikos žmonių delegacija iš Lietuvos. Jos nariai pagal savo kompetenciją atliko svarbius darbus, juolab, kad atvyko įvairių sričių specialistai. Delegacijai vadovavo prof. Arimantas Dumčius, LRS Pasipriešinimo okupaciniams režimams dalyvių ir nuo okupacijų nukentėjusių asmenų teisių ir reikalų komisijos pirmininkas, Lietuvos gyventojų genocido ir gezistencijos tyrimo centro (LGGRTC) gen. direktorė Birutė Teresė Burauskaitė, atstovai iš Užsienio reikalų ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijų, verslininkai bei delegacijos siela tapusi Lietuvos nacionalinio operos ir baleto teatro solistė Rasa Juzukonytė.

Iš Vilniaus išskridome rugsėjo 8 d. vidurdienį, o kitą dieną Barnaulo mieste lėktuvas su Lietuvos delegacija nusileido 5.30 val. vietos laiku. Įsikūrus viešbutyje, dalis delegacijos išvyko visai dienai į prof. A. Dumčiaus šeimos tremties vietą – Chabarinskij rajoną, Martovkos gyvenvietę, kuri yra už 300 km nuo Barnaulo. Nors praėjo 70 metų nuo tų baisių prievartos laikų, Arimantas dar sutiko bendrų pažįstamų, rado artimų žmonių kapaviečių, tačiau negailestingas **laikas** paliko savo naikinimo ir griovimo pėdsakų... Kita delegacijos dalis aplankė 1941 m. trėmimo įdomaus likimo žmogų, mūsų tautietį Algimantą Vaisiūną, kuris dėl labai prastos sveikatos konferencijoje dalyvauti negalėjo. Delegacijoje buvę verslininkai nuvyko į iš anksto numatytą susitikimą su Altajaus krašto kolegomis, dėl to energetikos srityje bendradarbiavimui atsivėrė įdomios galimybės. Tą pačią dieną aplankėme Barnaulo miesto centrinę biblioteką, kurioje, reiškiant pagarbą konferencijos **„Lietuva–Sibiras – 70 m.“** dalyviams, surengta M. K. Čiurlionio paveikslų aukštos kokybės reprodukcijų paroda. Vietos menotyrininkas labai įdomiai papasakojo apie M. K. Čiurlionio gyvenimą ir kūrybą, apie jo paveikslus ir muziką, kartu pareiškė pageidavimą glaudžiau bendradarbiauti su Kauno M. K. Čiurlionio meno muziejumi.

Sklandus ir emocingas konferencijos darbas

Rugsėjo 10 d. įvyko konferencijos „Lietuva–Sibiras – 70 m.“ atidarymas. Nuskambėjus Rusijos ir Lietuvos valstybių himnams, pristatyti visų delegacijų nariai, pasakyta daug gražių sveikinimo žodžių, taip pat ir Altajaus krašto administracijos atstovės, atsakingos už kultūrą ir tarpnacionalinius ryšius. Lietuvos delegacijos vardu konferencijos dalyvius pasveikino prof. Arimantas Dumčius, jis ir pradėjo konferenciją savo pranešimu **„Sovietų genocido pradžia:1939–1941 m.“.** Pranešimus taip pat skaitė LGGRTC gen. direktorė Birutė Burauskaitė, Ryšių su užsienio lietuvių bendruomenėmis departamento prie Lietuvos URM direktorius Algimantas Misevičius, Lietuvos pasiuntinybės Maskvoje atstovas Donatas Aškinis. Savo pranešimus pateikė Altajaus bei Krasnojarsko kraštų, Irkutsko bei Tomsko sričių, Buriatijos bei Jakutijos bendruomenių pirmininkai – delegacijų vadovai. Maloniai nustebino Sibiro bendruomenių delegatų pranešimai, kurių medžiaga buvo išsami, vaizdingai pateikta, nuosekliai ir sklandžiai išdėstyta, pateikta daug statistinių duomenų. Nekomentuosiu pranešimų turinio, nes tai būtų bandymas tik paviršutiniškai ir tuo pačiu nepilnai atskleisti jų prasmę. Manau, kad visos šios konferencijos medžiagą reikėtų išleisti lietuvių ir rusų kalbomis ir šiuo leidiniu aprūpinti visas bendruomenes, esančias mūsų tautos trėmimo ir kalinimo kraštuose. Būtų visai neblogai, jeigu tokį leidinį gautų ir Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos.

Kitą dieną visi sugužėjo į vienintelę katalikų Kristaus Karaliaus bažnyčią, aptarnaujančią mieste gyvenančius lietuvius, lenkus, vokiečius bei armėnus. Čia buvo laikomos šv. Mišios už žuvusius, nužudytus ir mirusius Lietuvos tremtinius, gulago kalinius. Šv. Mišias laikė pasikeisdami lenkų tautybės kunigas-klebonas Bogdanas ir specialiai atvykęs į renginius kunigas Viktoras Bilotas. Viktoras gimė Tomsko mieste, į šią sritį jo tėvai ištremti iš Lietuvos 1941 m. Vėliau dvasininko mokslus baigė Peterburge, o dabar kunigauja rajono centre Krasnooziorskoje, Novosibirsko srityje. Šv. Mišios buvo laikomos rusų ir lietuvių kalbomis, o giesmėms, atliekamoms įvairių tautybių tikinčiųjų, buvo akomponuojama vargonų muzika. Baigiantis šv. Mišioms, nuskambėjus įžanginiam vargonų akordui, pasigirdo nuostabus balsas, nuostabi giesmė, atrodė, prasivėrė bažnyčios skliautai. Dalyviai iškilmingai susikaupę klausėsi, kai profesionali solistė Rasa Juzukonytė atliko C. Francko giesmę „Panis Angelicum“. Šv. Mišios baigėsi, tačiau žmonės, lyg kažko tikėdamiesi, neskubėjo skirstytis. Ir neapsiriko! Rasa Juzukonytė papildomai padovanojo nedidelį koncertą – atliko A. L. Webberio kūrinį „Pie Jesu“ ir G. Hendelio Almiros ariją iš operos „Rinaldo“. Klasikų kūriniai, atliekami dievišką balsą turinčios solistės, skaidrino nuotaiką, taurino sielą. Pakilia dvasia visi skirstėsi, rodydami vienas kitam padidintą dėmesį ir mandagumą.

Po šv. Mišių konferencijos dalyviai nuvyko prie šiais metais Barnaule pastatyto įspūdingo monumento „Atsisveikinimas“, skirto sovietmečio politinių represijų aukoms atminti. Apima keistas jausmas, kai žinai, kad visai netoli, pačiame miesto centre, yra dar nenugriautos trys Lenino statulos, centrinė gatvė tebevadinama Lenino prospektu, o štai čia labai įtaigus paminklas Lenino ir jo pasekėjų aukoms atminti... Tačiau nusikaltimai žmonijai ir žmoniškumui daugiau neturėtų pasikartoti! Nuo konferencijos dalyvių prie monumento padėjome vainiką ir bendrai nusifotografavome.

Po šių renginių visi grįžo į konferencijų salę tęsti darbo. Šį kartą salėje vyravo kamerinė nuotaika, Sibiro bendruomenių atstovai kalbėjo apie kasdienius darbus ir rūpesčius, apie veiklos perspektyvas. Konferencijoje pateiktas Rezoliucijos projektas, kurį svarstant, dalyviai aktyviai sakė savo nuomonę, teikė pasiūlymus. Rezoliucijoje reiškiama padėka Lietuvai už teikiamą paramą Sibiro lietuvių bendruomenėms, tačiau apgailestaujama, kad mažai skiriama dėmesio ten gimusiai jaunajai kartai, kuri norėtų išmokti lietuvių kalbą, susipažinti su tautos tradicijomis ir menu, kad grįžusiems į tėvynę mažai dėmesio skiriama lietuvių kalbos bei profesiniam mokymui, kvalifikacijos kėlimui – viso to, kas reikalinga adaptacijai. Pareikštas nusivylimas, kad siaurinama Politinių kalinių ir tremtinių bei jų šeimų narių sugrįžimo į Lietuvą ir socialinės adaptacijos programa, nes, įvertinant didžiulius Sibiro plotus, atstumus ir gyvenimo sąlygas, ne visi galėjo sužinoti apie tokią Lietuvoje veikiančią programą. Rezoliucijoje daugiau kalbama apie tremtinių vaikų ir vaikaičių problemas, o tai reiškia, kad ten gimusi jaunoji karta neabejinga savo protėvių kraštui, ir tai suteikia dokumentui optimistinį atspalvį. Pagal sumanymą, šią Rezoliuciją turėtų gauti Lietuvos valdymo institucijos, ir tikimasi, kad tarp Sibiro lietuvių ir jų Tėvynės ryšiai bus dar glaudesni ir praktiškesni.

Pasibaigus darbinei daliai, daugelis delegacijų vadovų ir narių dėkojo Altajaus krašto lietuvių bendruomenei ir jos pirmininkei Irinai Koričko už profesionaliai surengtą konferenciją, kuri skatins glaudesnį bendravimą, bus stimulas kitų bendruomenių aktyvesnei veiklai. Atėjo laikas apsikeisti dovanėlėmis ir suvenyrais. Įteiktos atvežtos iš Lietuvos knygos: vaikams, apie Lietuvą, tremtinių prisiminimai, lietuvių kalbos vadovėliai. Pristatyta Krasnojarsko lietuvių bendruomenės pirmininko pavaduotojo Sauliaus Sidaro trečioji knyga „Langas į pasaką“.

Aktyviausiems Sibiro lietuvių bendruomenių nariams įteikti Socialinių paslaugų priežiūros departamento prie SADM Padėkos raštai, kuriuos gražiai papildė verslininkai Daiva ir Egidijus Vakarinai, pridėdami prie raštų dailius krepšelius su lietuviška duona. Padėkos raštus ir dovanėles įteikė Socialinės aprėpties ir bendruomenių programų vyriausioji specialistė Rima Gudelytė ir verslininkė Daiva Vakarinienė. Įvertinant aktyvią visuomeninę veiklą, nukreiptą į lietuvybės išsaugojimą jaunimo tarpe tolimajame Altajaus krašte, glaudų bendradarbiavimą su kitų kraštų ir sričių lietuvių bendruomenėmis, Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių bendrijos Valdyba apdovanojo Iriną Koričko medaliu **„vilties žvaigždė“,** kurią įteikė šių eilučių autorius.

Konferencijos pabaigoje surengta meninė programa. Tie patys dalyviai, atvykę iš kitų kraštų, jau persirengę lietuvių tautiniais drabužiais, dainavo lietuviškas dainas, deklamavo eiles. Vietinio ansamblio **„Lorelei“** artistai sušoko kelis lietuvių liaudies šokius. Atmosfera salėje buvo nepaprastai šilta. Lietuvoje toks mėgėjiškų meno kolektyvų koncertas nepadarytų ypatingo įspūdžio, tačiau čia, toli nuo Baltijos krantų, toks saviveiklininkų pasirodymas sukuria kitą, ypatingą, nuotaiką – Tėvynės ilgesį, meilę ir pagarbą bočių kraštui. Nepaprastai iškilmingai meninę programą užbaigė mūsų delegacijos solistė Rasa Juzukonytė, padainavusi Balio Dvariono **„Žvaigždutę“**, R. Stolz Sisi dainą iš operos **„Favoritas“** bei T. Leiburo „Giminės“. Po šio dainininkės pasirodymo viena pagyvenusi 1941 m. tremtinė ašarodama apkabino Rasą ir pasakė: „Ačiū, kad suteikėte galimybę nors trumpam grįžti į Lietuvą!“

Reikėtų atskirai pažymėti, kad nuo pat konferencijos pradžios Lietuvos delegacijos nariai turėjo daug darbo ir įvairių pertraukų metu bei baigiantis renginiams, individualiai bendraujant su dalyviais. Daug aiškinta vizų ir pilietybės klausimais, daugelį domino socialiniai grįžtančiųjų į Lietuvą reikalai, teisinio statuso suteikimo, turto grąžinimo ir kiti klausimai. Į visus paklausimus buvo atsakyta kvalifikuotai ir išsamiai, arba susitarta, pateikus papildomus duomenis, atsakyti raštu.

Malda už žuvusius ir mirusius...

Rugsėjo 12 d. iš ankstyvo ryto Lietuvos ir Sibiro lietuvių bendruomenių delegacijų nariai išvyko į antrą pagal dydį Altajaus krašte Bijsko miestą aplankyti paminklo šiame krašte žuvusiems lietuviams. Paminklo statybos iniciatoriai – šio krašto tremtiniai šviesios atminties Vytautas Tarasonis ir Stasys Goberis, o projekto autorius – žinomas Lietuvoje architektas Vytautas Nasvytis. Obelisko apačioje esančiose plokštėse iškalti užrašai lietuvių ir rusų kalbomis: **„Lietuvos piliečiams, žuvusiems tremtyje Altajaus krašte 1941–1955“.** Paminklas pastatytas Mytiščinskoje kapinių aukščiausioje kalvoje. Oficialus šio santūraus ir gražaus paminklo atidengimas įvyko 1999 m. rugpjūčio 19 d. Kartu su išvykoje dalyvavusiu kunigu Viktoru Bilotu sukalbėtos maldos už visus žuvusius ir mirusius, paminklo papėdėje padėtos gėlės.

Grįždami į Barnaulą aplankėme kelias gyvenvietes, kur dar visai neseniai buvo didelės ištremtų iš Lietuvos žmonių kolonijos. Nors pagal paskutinį gyventojų surašymą Altajaus krašte dar gyvena per 500, o pačiame Barnaule apie 80 lietuvių, tačiau mažose darbininkų gyvenvietėse, kur anksčiau buvo šiokia tokia pramonė, o dabar tik jos liekanos, lietuvį sutikti sunku – dauguma išsikėlė į didesnius centrus, kur dar ne viskas subyrėję.

Į namus...

Ankstų pirmadienio rytą Lietuvos delegacija išskrido namo. Maskvoje, laukdami lėktuvo į Vilnių, turėdami 3 valandas laisvo laiko, kavinėje gurkšnodami arbatą, išgirdome netikėtą delegacijos nario, verslininko Ramučio Petrikio pasamprotavimą. Ramutis pradėjo nuo to, kad Lietuvoje yra daug buvusių tremtinių, kurių vaikai ar vaikaičiai yra verslininkai. Jo pastebėjimu, ir Sibire daug gyvenančių tremtinių palikuonių turi arba nori turėti savo verslą. Tad ar nevertėtų paskatinti Sibire ir Lietuvoje gyvenančias tremtinių atžalas įsteigti bendrą jaunųjų verslininkų klubą. Jie užmegztų tarpusavio ryšius, atitinkamai padėtų vieni kitiems stiprinti ir plėsti savo verslą, plėsti akiratį bei veiklos erdvę, keistis informacija apie verslus, galiojančius teisės aktus ir kt. Ramutis Petrikis užtikrino, kad, atsiradus tokiai iniciatyvai, Lietuvos verslininkai suteiktų visokeriopą paramą steigiant klubą ir padėtų „įsibėgėti“ jo veiklai. Idėja tikrai nuostabi, tik reikia labai „nedaug“ – jaunų iniciatyvių verslininkų, kas sudarytų idėjos įgyvendinimo pamatą. Orouosto informacija pranešė, kad lėktuvas, skrendantis į Vilnių, laukia savo keleivių...

Sudie, Altajau! Sudie, Rusija! Iki pasimatymo, brangūs tautiečiai, gyvenantys Sibire!

Autoriaus nuotr.

Lietuvos laisvės kovotojai

Už Dievą ir Tėvynę

Auksutė RAMANAUSKAITĖ-SKOKAUSKIENĖ, LR Seimo narė,
Lietuvos partizanų vado Adolfo Ramanausko-Vanago dukra

Tęsinys. Pradžia Nr. 19

Tai sudarė galimybę įrengti minimalią vietelę dviem pasislėpti. Po dienos darbo slėptuvėlę įrengėme. Joje pirmiausia sudėjom aprangą ir ilguosius ginklus. Pamėginom patys sulįsti ir užsidaryti. Taip susitvarkyti buvo gana sunku, o vietos taip maža, kad tupint greit paskausdavo kojas, o dėl pasvirusios ir nepatogios kūno padėties tuoj imdavo skaudėti visi sąnariai. <...> Slėptuvėlė buvo nepatogi, bet ganėtinai saugi, kas mums ir buvo svarbiausia.

Pirmasis rusų užėjimas, mums būnant pas Elytę, buvo lyg koks perspėjimas. Po to buvome daug atsargesni ir dar atidžiau sekėme apylinkę. Iš tikrųjų vieną dieną pastebėjome dar ant tiltelio daug rusų, kurie važiavo pastotėmis. <...> Staiga ant vieškelio prie Elytės namų sustojo pirmoji pastotė ir iš jos šokinėjo rusai. Iki Jūrininkas įsirangė slėptuvėlėn, aš dar mačiau, kad ir iš kitų pastočių lipo rusai. Vieni ėjo tiesiai kluonan, o kiti į Elytės gyvenamąjį namą. Ilgiau ir aš negalėjau delsti. Skubiai, kaip galėdamas greičiau, įlindau slėptuvėlėn ir užsistačiau dureles.

Padėtis buvo rimta. Laukėme smulkios kratos. Slėptuvėlė patikima, tačiau garantijos nebuvo, kad neatras ir jos. Tūnojome nepatogioje padėtyje ir laukėme...

Praslinko viena valanda, antra, tačiau rusai ant aukšto nepasirodė. Iš Elytės įnamių negavome jokio pranešimo apie padėtį. Girdėjome rusų šūkavimus ir iš to supratome, kad jie dar nepasitraukė. Slėptuvėlėje pasitaisyti ar pakeisti kūno padėtį negalėjome. Labai skaudėjo sąnarius, bet dar labiau įkyrėjo laukimas." Kaip rašoma atsiminimuose, tą kartą pas kunigą ilgesniam laikui apsistojo trisdešimt NKVD darbuotojų – eiliniai kovotojai buvo įkurdinti kluone, du leitenantai ir kapitonas apačioje kunigo kambariuose, nuolat sargyboje budėjo trys ginkluoti okupanto kariai. Susidarė pilna įtampos situacija – vienu metu pastogėje besislepiantys partizanai, klebonijos prieigose ir pačioje klebonijoje – okupanto kariuomenė.

Toliau atsiminimuose rašoma: „Dabar buvo aišku, kad enkavedistai Elytės namuose apsistojo todėl, kad iš šio punkto darytų kratas ir naktimis pasalas. <...> Svarbiausia, mums reikėjo užsilaikyti tyliai.<...> Vėliau pritrenkė tai, kad mes kaip tik čia patyrėme apie Kazimieraičio žuvimą.

Elytei šiomis dienomis taip pat teko labai daug išgyventi. Ji asmeniškai pažinojo Kazimieraitį ir dabar jo gailėjosi kaip labai brangaus tautos sūnaus. Elytė dar labiau išblyško, nors prieš rusus turėjo būtinai šypsotis ir apsimesti, kad yra patenkinta neprašytais svečiais."

Okupantų „viešnagė" pas kunigą tąkart truko daugiau kaip savaitę. Praradimų skausmas ir tokios pavojingos situacijos kunigo neatbaidė nuo pagalbos Lietuvos partizanams.

Dauguma Laisvės kovotojų buvo tikintys, meldėsi, pagal galimybes ėjo sakramentų. Genocido aukų muziejuje Vilniuje yra eksponuojamas mano tėvelio, tuo metu ėjusio Merkio rinktinės vado pareigas, pasirašytas padėkos „p. Elytei" raštas, kuriame rašoma: „1946 m. spalio mėn. 13 d. įvykusiam partizanų Vadų posėdy, svarstytų klausimų tarpe buvo ir Tamstos sukurtos partizanų vakarinės maldos priėmimas. Malda vienbalsiai buvo priimta ir šiuo metu kalbama visuose daliniuose, kurie posėdy dalyvavusiems vadams priklauso.

Šiuomi esu įgaliotas posėdy dalyvavusio Tauro Apygardos Vado pavaduotojo p. Auksuolio–Ryto, Tauro Apygardos Šarūno rinktinės Vado p. Mindaugo, Kar. Juozapavičiaus Grupės vado p. Siaubo, Merkio Rinktinės Vado pavaduotojo p. Jūrininko ir savo vardu raštiškai pareikšti Tamstai nuoširdžiausią padėką."

1946–ųjų pabaigoje partizanų ryšininkas ir rėmėjas Zigmas Neciunskas-Elytė buvo suimtas. 1947 m. balandžio 15 d. Lietuvos SSR MVD kariuomenės karinis tribunolas nuteisė kunigą dešimčiai metų lagerio ir penkeriems tremties, apribojant teises, su turto konfiskavimu.

Po teismo išvežtas į Kareliją, kunigas dirbo miškuose, vėliau Mordovijoje – futliarų ceche, kur susirgo širdies nepakankamumu. Pats būdamas silpnos sveikatos, jis net aštuonerius metus gydė ir slaugė kitus kaip lagerio felčeris. 1955 m. pabaigoje, atlikęs bausmę, kunigas buvo paleistas, porai mėnesių grįžo į Lietuvą, bet nerimas dėl Sibire likusių tautiečių jį nuvedė atgal į Maklakovą Krasnojarsko srityje. Čia jis vyko į tolimiausias vietas susitikti su tremtiniais, patarnavo klausydamas išpažinčių, tuokdamas jaunuolius, krikštydamas vaikus, laidodamas mirusiuosius. Grįžęs į Lietuvą klebonavo Žiežmariuose, Beižionyse, Jiezne, Užuguostyje – sovietinė valdžia neleido grįžti į Nedzingę.

Paskutiniuosius septynerius savo gyvenimo metus kunigas Zigmas Neciunskas klebonavo Kalviuose, Kaišiadorių rajone. Gimęs 1912 m. liepos 12 d. Balkūnų kaime, Alytaus rajone, pabaigęs studijas Kauno kunigų seminarijoje ir 1939 m. įšventintas į kunigus, savo kunigiškąją tarnystę vykdė atsakingai ir ištikimai. Net perėjęs tremties kančias, kunigas tvirtai laikėsi principo, kad tik gyvenant tiesoje, galima augti dvasiškai ir priešintis bet kokiam pasaulio blogiui. Ši jo pozicija ypatingai gerai atsiskleidžia TSR Prokurorui paruoštame atvirame skunde, kuris vėliau buvo išspausdintas Katalikų bažnyčios kronikoje. Skundą kunigas parašė po to, kai be leidimo buvo nufilmuotas Kalvių bažnyčioje laikantis šv. Mišias. Šie kadrai buvo panaudoti šmeižikiškame sovietų propogandiniame filme „Ir per amžių amžius". Savo laiške Zigmas Neciunskas prašė užkirsti kelią šv. Mišių orumo niekinimui, patraukti baudžiamojon atsakomybėn Televizijos ir radijo laidų redaktorius bei operatorius už šmeižimą. Baigdamas skundą, kunigas pažymėjo, kad būtų nepaprastai svarbu auklėjant Lietuvos visuomenę, ugdant nepakantumą neteisėtumui ir bet kokiam žvėriškumui, atskleisti tiesą apie grupės Panevėžio gydytojų bei intelektualų nukankinimą, nekaltų žmonių kankinimus ir žudynes įvykdytus Rainių miškelyje Telšių rajone, politinių kalinių kartu su jų prižiūrėtojais masišką iššudymą Pravieniškėse Kaišiadorių rajone, kitus atvejus.

Kunigas Zigmas Neciunskas mirė 1976 m. birželio 21 d. Jo laidotuvės susilaukė didelio KGB dėmesio ir trukdymų: laidotuvių išvakarėse Kalvių apylinkės pirmininkas kunigams įsakė nestatyti mašinų prie bažnyčios ir nedaryti demonstracijų, o laidotuvių dieną paaiškėjo, kad nėra sunkvežimių karstui ir žmonėms nuvežti į Santaikos kaimo kapines Alytaus rajone. Tokia situacija susiklostė todėl, kad Kaišiadorių rajono vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojas su Kaišiadorių autoinspekcija mašinas išsiuntė į Kaišiadoris, motyvuodamas tuo, jog neturi teisės naudoti valdišką transportą kunigo laidotuvėms. Katalikų bažnyčios kronikoje išlikęs toks liudijimas apie paskutinę šviesaus atminimo kunigo Zigmo Neciunsko kelionę: „Padėtį išgelbėjo velionio Zigmo lagerio draugas kun. Alfonsas Svarinskas. Kun. Neciunsko karstą įdėjo į kun. A. Svarinsko „Žiguli" furgoną, aprišo virvėmis, nes dalis karsto kabojo ore, ant karsto sudėjo vainikus ir, lydimas vilkstinės lengvųjų mašinų, išvažiavo į Santaiką. Žmonės prašė, kad mašinos važiuotų lėtai ir dar gerą kilometrą išvargę ir verkdami lydėjo savo ganytoją į amžino poilsio vietą. Deja, daugelis žmonių dėl Kaišiadorių bedievių savivalės negalėjo nuvykti į Santaiką. Jiezno kryžkelėje laukė didžiulės minios tikinčiųjų su gėlėmis. Po trumpo sustojimo mašinos pajudėjo Santaikos link. Žmonės raudojo ir bėrė ant kelio gėles. Santaikoje gedulingą procesiją pasitiko minios žmonių ir Suvalkijos kunigai. Po gedulingų pamaldų Dzūkijos smėlyje išdygo naujas tauraus lietuvio ir uolaus kunigo kapas."

Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, 1998 m. prie Nedzingės Švč. Trejybės bažnyčios atidengta memorialinė lenta su įrašu:

„Kunigas Zigmas Neciunskas 1912–1976.
Nedzingės parapijos
vikaras 1939–1940,
klebonas 1944–1946,
rezistencijos kovų
dalyvis /ELYTĖ/
kančios kalvarijas
ėjęs sovietiniuose
lageriuose 1946–1955,
fiziškai palaužtas,
bet likęs ištikimas
Dievui ir Tėvynei.
Tebūnie amžinai gyvas
pas Dievą ir
žmonių širdyse
dzūkų numylėtas
KUNIGĖLIS"

Kunigas Zigmas Neciunskas prie įrengto altorėlio Maklakove, Krasnojarsko krašte apie 1957 m.

Atidengti šią lentą buvo suteikta garbė man, kaip partizanų vado dukrai, kartu su Lietuvos partizanų kapelionu, monsinjoru Alfonsu Svarinsku.

1999 m. vasario 1 d. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu Zigmas Neciunskas buvo apdovanotas Vyčio Kryžiaus 4-ojo laipsnio ordinu (dabar – Vyčio Kryžiaus ordino Karininko kryžius), tų pačių metų vasario 3 d. jam pripažintas Laisvės kovų dalyvio statusas (po mirties).

Juodžiausios sovietinės okupacijos metais partizanai melsdavosi žodžiais: „Stiprink, Viešpatie, kiekvieną lietuvį, kad visi liktų ištikimi Tau ir savo Tėvynei." Kunigo Zigmo Neciunsko gyvenimas liudija, jog net tokiomis baisiomis okupacinės priespaudos sąlygomis įmanoma išsaugoti krikščioniškąsias dvasines vertybes, likti ištikimu Dievui ir savo Tėvynei.

Pabaiga

Lietuva–Lenkija

Lenkų autonomija: nėra klausimo, ar bus, yra klausimas – kada

Živilė MAKAUSKIENĖ, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

tėvo pavardė yra sąraše asmenų, kurie prieš du dešimtmečius reikalavo įkurti autonomiją.

Šimtai įrašų tinklaraštyje ir „Facebooke" nepalieka abejonės, kad daugeliui dalyvaujančiųjų diskusijoje ir rašančiųjų komentarus Vilniaus krašto autonomija yra net ne tolima svajonė, o ne tokios jau tolimos ateities klausimas.

Autonomijos šalininkai suvokia, kad Lietuvoje galiojančioje Konstitucijoje yra vienareikšmiškai įtvirtintas valstybės teritorijos nedalomumo ir vientisumo principas. Tačiau, anot „Facebooko" ir tinklaraščio „Autonomia dla Wileńszczyzny" autorių, pasaulyje nieko pastovaus nėra. Svajojančius apie lenkų autonomiją Lietuvoje gali įkvėpti ne tik Silezijos autonomijos judėjimo pavyzdys.

Pačioje Europos Sąjungoje konkuruoja „Valstybių Europos" ir „Regionų Europos" idėjos, o įvykiai Belgijoje, kuriai gresia skilti į dvi dalis, rodo, kad nėra nekintančių sienų ir valstybių. Apie tai rašo ir tinklaraščio „Autonomia dla Wileńszczyzny" autorius: „Šiandieniame postmoderniame pasaulyje visuose kontinentuose yra akcentuojamos žmogaus teisės: tiek individualios, tiek grupinės. Atskiros grupės, taip pat etninės ir regioninės, siekia didesnės nepriklausomybės, emancipacijos ir autonomijos. Taip yra Europoje, pradedant Katalonija ir Baskų kraštu, Škotijoje ir Velse, itališkoje Aukštutinėje Adygoje, Čekijos Moravijoje ir Lenkijos Aukštutinėje Silezijoje. <...> Šis procesas ateis ir į Vilniją. Lietuva pagal Konstituciją yra unitarinė valstybė, bet kiekvieną Konstituciją galima pakeisti arba atitinkamai interpretuoti", – rašo tinklaraštininkas. Jis pažymi, kad prieš daugiau kaip dvidešimt metų paskelbta lenkų autonomija buvo neapgalvota ir netinkamai įgyvendinama, todėl reikia padaryti tinkamas išvadas ir kitą kartą geriau pasiruošti. Pripažįstama, kad šis regionas ekonomiškai yra labai skurdus ir sunku kalbėti apie kokį nors būsimo vieneto ūkinį suverenumą. Juolab kad greičiausiai už autonomijos ribų liktų Vilnius – miestas, kuris yra lenkų iš provincijos avanso vieta. Tačiau ir čia yra išeitis. Reikia siekti Suomijos pavyzdžio ir įteisinti lenkų kalbą kaip antrąją ne tik Vilniaus, Šalčininkų (gal ir Trakų) rajonuose, bet ir pačioje Lietuvos sostinėje. Kita išeitis – laukti, kol pasikeis politinė situacija. „Mažos Vilnijos autonomija yra ydinga. Nebent ji apimtų visą istorinį-kultūrinį regioną, nuo Vilniaus iki Pultusko, Palenkės regioną, dalį Baltarusijos. Manau, kad prie tokios autonomijos ES ribose prisijungtų ir Karaliaučiaus gyventojai", – svarstoma tinklaraštyje. Ir priduriama, kad ilgainiui lietuvių kalba yra pasmerkta išnykti, tad lenkų kalba taps natūrali šios teritorijos gyventojų kalba.

Lietuvos viešojoje erdvėje lenkų autonomijos klausimas nekeliamas, nebent apie tai prabyla pavieniai politikai ar kokie juokdariai. Tačiau gilesnių politologinių įžvalgų nėra. Bet ar tai reiškia, kad nėra problemos? Ar Vilniaus krašto autonomija yra tik nereali svajonė? Į šį klausimą galima atsakyti kitu klausimu: ar prieš dvidešimt metų daug kas tikėjo, kad Kosovas kada nors taps nepriklausoma valstybe?

Šaltinis: www.ausra.pl
Žemėlapis iš http://blog.kurierwilenski.lt

Lietuvos kultūros istorija

Jurga Ivanauskaitė: dabar gali skristi

Rašytoja ir dailininkė Jurga Ivanauskaitė mums paliko įvairiapusį kūrybos lobyną, atspausdintą knygose, eksponuotą parodose. Tačiau draminiai kūriniai, laukiantys savo atgimimo scenoje, statomi itin retai. Šiemet lapkritį minėsime 50-ąsias iškilios lietuvių rašytojos gimimo metines. Ta proga Užupio teatras rengia projektą „In memoriam. Jurga Ivanauskaitė“ ir pirmą kartą teatro scenoje pristato spektaklį – J. Ivanauskaitės „Bomba, arba Ariel“. Kalbiname spektaklio režisierę Ritą URBONAVIČIŪTĘ.

Jurga Ivanauskaitė

– „Bomba, arba Ariel“ – vienas iš paskutiniųjų rašytojos Jurgos Ivanauskaitės kūrinių, publikuotas jau po mirties. Apie ką pasakoja ši pjesė?

– Tai sukrečianti, maištinga istorija apie tikėjimą ir meilę. Visi veikėjai šiame spektaklyje yra simboliai: angelai, kunigas, jaunavedžiai, motina ir dukra. Skirtingų likimų personažai patenka į dramatišką veiksmą, vykstantį bažnyčioje. Juos visus sieja veinas bruožas – nepatirta meilė: moters meilė, motinos meilė, dukros meilė, pasaulio meilė. Asmodėjus, Barbelo ir Samaelis vadina save puolusiais angelais. Jų personažai įkūnija pasipriešinimą visuomenės vartotojiškumui ir tą skatinančiai reklamai. Tarp veikėjų vykstantys dialogai yra tarytum mažos išpažintys, po kurių kiekvienas gauna išrišimą. Tai brandi pjesė, kurią galėjo parašyti tik tas, kas gyvenime drąsiai ieškojo, klydo ir atrado tikėjimą savyje.

Jurgos Ivanauskaitės tekstai visuomet buvo drąsūs. Ši pjesė yra tarsi maištas prieš susitaikymą su tuo, kas vartotojiškai visuomenei peršama. Juk dabar vartojame viską. Masiškai vartojame gyvūnus žudydami juos žiauriausiais būdais. Valgome genetiškai iškreiptus ir tarsi monstrai su vabzdžiais ar ropliais sukryžmintus augalus, geriame šiukšlėmis užterštą vandenį. Žudome delfinus vardan iškreiptų tradicijų. Vartojame ir patį žmogų, ir jo likimą. Moterys gimdo vaikus ir po kelių dienų jau lekia į darbą, įsuktos į visuomenės krumpliaračius, dirbti ir mokėti mokesčių. Ir laimingi švenčiame savo šeštadienį ir sekmadienį, nesusimastydami, kiek gyvybių nusinešame paskui save ruošdami stalą, kiek suvartojame nuodų ir genetiškai modifikuotų medžiagų, kurias perduosime savo vaikams ir provaikiams. O juk visa tai grįžta žmogui atgal. Apie tai kalba Jurgos Ivanauskaitės pjesės personažai.

– Kodėl pasirinkote statyti šią pjesę?

– Gyvenimas pasirinko už mane. Kažkada Jurgai dar gyvai esant buvome susitikę ne kartą. Siūlė man statyti spektaklį vaikams pagal „Stebuklingą spanguolę“. Jurga sako: „Tavo vaikiška siela, paskaityk, gal norėsi statyti.“ Perskaičiau su dideliu džiugesiu. Bet tuo metu ne pastatymai vaikams rūpėjo, stačiau V. Šekspyrą, T. Viljamsą. Taip ir nepavyko. Prieš kelerius metus „Stebuklingą spanguolę“ perskaičiau iš naujo ir tik tada supratau, kad ši pasaka kalba labai aktualia mūsų dienomis tema – apie ekologiją. Du kartus bandžiau gauti pastatymui reikalingų lėšų iš Kultūros rėmimo fondo – deja, likau be atsako. Ir neseniai išgirdau, kad Užupio teatras ruošia J. Ivanauskaitės gimimo metinėms statyti jos pjesę. Pasikvietė mane – taip ir ėmiausi šio pastatymo. Ilgai įkalbinėti nereikėjo – tekstas tarsi pats prilipo prie manęs.

– Spektaklio premjerą nusprendėte pristatyti netradicinėje erdvėje – Šv. Kotrynos bažnyčioje Vilniuje. Kas lėmė tokį pasirinkimą?

– Nereikėtų šio pasirinkimo vertinti tiesiogiai – spektaklį pristatome bažnyčios erdvėje ne todėl, kad pjesės veiksmas ir vyksta bažnyčioje. Tačiau prasidėjus repeticijoms supratome, kad šiam kūriniui ir tokiam pastatymui būtina sakrali vieta.

Bažnyčioje slypi aiški dieviško prado iliuzija. Dievas kiekvieno žmogaus yra vis kitoks, ir bažnyčioje to savojo dievo kiekvienas ieškome vis kitaip, atrandame savaip. Nesvarbu kokio tikėjimo ar apskritai netikinčiu save laikote, atėję į bažnyčią randate namus, kur sutelktas tikėjimas, meilė ir viltis, kur sukaupti gražiausi žmonių jausmai. Teatro scenoje šis pastatymas irgi gali būti ir bus rodomas, tačiau ši Jurgos Ivanauskaitės pjesė yra tokia autentiška savo išgyvenimais ir jausmais, kad to tikrumo ir autentikos norisi ir sceninėje erdvėje. Pjesė ne išmislas, fanaberija ar bufonada, o autentika. Norėjau atsisakyti teatrališkumo, dekoracijų ir taip parodyti tą fizinį ir dvasinį skausmą, kurį išgyveno rašytoja.

Antra vertus, pjesėje kalbama apie globalius dalykus, žmonijos gimimą, istoriją ir jos išnykimą. Kur gi daugiau jeigu ne sakralioje vietoje toks pasakojimas galėtų suskambėti.

– Ką jums asmeniškai suteikė darbas prie šio pastatymo?

– Kiekvienas spektaklio statymas yra nauja patirtis. Ši pjesė man padovanojo dar vieną mokytoją – Jurgą Ivanauskaitę. Daug iš jos išmokau, gilindamasi į jos kūrybos prasmes, gyvenimą. Jos kelias dažnai vadinamas dievoieška, tačiau tik dabar supratau, kad ši kūrėja tikėjimo ieškojo savyje, nušvitimo savyje. Tos šviesos ieškodama keliavo į Tibetą, per dykumas, gilinosi į žmogaus sielos gelmes ir išeidama visus apšvietė. Mano, režisierės, profesija irgi yra šviesos ieškojimas. Man ta kelionė, ta dykuma ir tas Tibetas yra scena. Sėdėdama keturių sienų apsuptoje tamsoje ir žiūrėdama į sceną, kada aktoriams pavyksta išgauti tikrą, nesuvaidintą jausmą, staiga pasitelkusi mintį pamatau šviesą. Man režisierės profesija – galimybė prisiliesti prie šviesos, o Jurga Ivanauskaitė – mokytoja, vedanti į šviesą.

Pasaulyje labai daug tamsos, nesvarbu, kad yra diena – ji neišsklaido tamsos mūsų viduje. Jurga leido suprasti, kad gyvendami mes pasiekiame nušvitimą, ne mirę. Šviesos tunelio gale nėra, šviesa būna mums gyviems dar esant. Nušvitimą žmonės pasiekia būdami gyvi, o mirštame daug vėliau. Visą gyvenimą siekusi šviesos ji savo pjesėje moko mus pasiekti savo nušvitimo. Vartotojų visuomenė siekia priešingai – stengiasi mus pririšti prie vartojimo sistemos, kad žmogus liktų tamsoje sėdėti, kad siela neprasiveržtų.

– Ar galime vartotojų visuomenę pažadinti? Ar to siekia menininkai vis garsiau kalbėdami šia tema?

– Ne mūsų valioje pakeisti pasaulį, tačiau pasaulis keičiasi pats – tik dar nežinia, kokiu jis taps. Šiuo metu jau vyksta globalūs pokyčiai, tie pokyčiai kažkur veda. Mūsų galioje yra stabtelėti, nustoti skubėti diena iš dienos ir susimąstyti, ar iš tikrųjų turime vartoti ir naikinti, ar iš tiesų mums reikia tų „Ariel“ skalbimo miltelių? Mes galime apie tai kalbėti, meno įtaiga labai stipri. Menas gali būti tuo avanpostu, kuris kovoja prieš televiziją ir komercinę reklamą, skatinančią vartojimą visomis išgalėmis. Kūryba gali išlaisvinti. Vilties, tikėjimo ir meilės tikrai yra, ir šviesos gyvenime yra – mokėkime ją atrasti. Ir tik nušvitus sulaukti tos akimirkos, kai angelas ištars: „Viskas. Dabar gali skristi.“

– Dėkoju už pokalbį.

Kalbėjosi Indrė MINDERIENĖ, Vilnius

Norintiems apsilankyti Užupio teatro J. Ivanauskaitės „Bomba, arba Ariel“ spektaklyje primename: premjera įvyks lapkričio 5 d. ir 26 d, gruodžio 4 d. Šv. Kotrynos bažnyčioje, Vilniuje.

Vytauto Grygo nuotr.

Lietuva–Lenkija

Lietuvos ir Lenkijos santykiai bei Vilniaus lenkų nuostatos*

Prof. Alvydas BUTKUS, Kaunas

Atkelta iš 1 p.

dalis dar labiau izoliuotųsi, taptų svetima savo šaliai, o susvetimėjusi imtų prašytis vis didesnės globos ir palaikymo, kol galop pasiprašys „gelbėjimo“. Šitoks scenarijus prieš Antrąjį pasaulinį karą jau buvo pasiteisinęs Klaipėdos krašte bei Čekoslovakijos Sudetuose, o šiais laikais – Abchazijoje ir Pietų Osetijoje.

Beje, dėl Sudetų. A. Hitleris, pasirodo, buvo geras J. Pilsudskio mokinys ir Vilniaus atvejį pritaikė vokiškai kalbantiems kitų šalių regionams. Ne be reikalo J. Pilsudskis iki pat savo mirties Hitlerį laikė draugu ir bendraminčiu. Sunku pasakyti, kaip šie du Europos banditai dar būtų pakeitę kaimynų likimus, jei ne vėžys, nugnybęs J. Pilsudskį 1935 m. Vokietija iš savo klaidų pasimokė (tiksliau – buvo pamokyta) ir nostalgijos dėl Čekijos Sudetų dabar nereiškia. Tačiau Lenkija panašios pamokos išvengė, todėl nesivaržydama tęsia tarpukarinę imperinę retoriką Lietuvos atžvilgiu su neslepiama revanšizmo gaidele ir „kresų“ nostalgija.

Lenkai ir lietuviai

Lenkų ir lietuvių stereotipai vienų apie kitus yra tokie pat seni, kaip ir šių tautų santykiai. Stereotipai formavosi, skirtingai interpretuojant tuos pačius istorinius įvykius. Pavyzdžiui, Krėvos uniją lenkai iš pat pradžių traktavo kaip LDK prijungimą prie Lenkijos karalystės, t. y. kaip Jogailos kraitį. Būtent nuo tos unijos prasidėjo lenkų priekaištai, kad lietuviai nesilaiko sutarties raidės, nes sutartyje vartotas veiksmažodis *applicare* ‘pridėti, prijungti’. Net dabar atsiranda lenkų komentatorių, taja sutartimi pateisinančių Lenkijos pretenzijas ir teises į Lietuvos teritoriją tiek 1920 m., tiek šiais laikais. Po Liublino unijos atsiradusi Abiejų Tautų Respublika lenkų traktuojama kaip pirmoji Lenkijos respublika, tuo tarpu lietuviai ją laiko tokią, kokia yra apibrėžta jų tada iškovotame šalies pavadinime.

Gana dažnai eskaluojami mitai, kad be Lenkijos pagalbos Lietuva nebūtų ištrūkusi iš SSRS glėbio, kad be Lenkijos užtarimo nebūtume įstoję nei į NATO, nei į ES. Suprask, Latvija su Estija, neturėdamos Lenkijos užtarimo, būtų pasiekusios šiuos tikslus, o jau Lietuva – ne. Visiškai nenoriu nuneigti Lenkijos indėlio ir lobizmo, vaduojantis Lietuvai iš SSRS bei užtariant ją dėl stojimo į minėtąsias struktūras. Tačiau visa tai buvo daroma ne dėl kokių nors simpatijų Lietuvai, o tik dėl to, kad tai buvo naudinga pačiai Lenkijai.

Net vadinamųjų Vilnijos autonomininkų Lenkija 1989–1991 m. nepalaikė tik todėl, kad šie iš pradžių autonomijos siekė SSRS, o ne Lietuvos sudėtyje, puikiai žinodama, kad pirmuoju atveju ji, Lenkija, neturės tiek įtakos šiam kraštui, kiek jos turi dabar. Tai rodo ir Baltarusijos atvejis – dėl jos „kresų“ Lenkija nelaužo iečių tiek, kiek dėl Lietuvos, nors Baltarusijoje lenkais save laiko beveik dukart daugiau gyventojų nei Lietuvoje, o ir jų kultūrinės sąlygos ten yra nepalyginamai prastesnės.

Pati nacionalinė ir kalbos politika Lenkijoje buvo ir yra kur kas radikalesnė nei Lietuvoje – šitai tarpukariu ir per Antrąjį pasaulinį karą patyrė Vilnijos lietuviai. Nesikeičia ji ir dabar – nepaisant po Antrojo pasaulinio karo prijungtų naujų vakarinių žemių, Lenkijoje lenkais šiuo metu save laiko net 98 proc. šalies gyventojų (Lietuvoje lietuviai sudaro 83 proc., Latvijoje latviai – 59 proc., Estijoje estai – 69 proc.).

Vilniaus lenkų politika

Krinta į akis lenkų politikierių veiklos Lietuvoje panašumai į jų kolegų rusų veiklą Latvijoje bei Estijoje: ir čia, ir ten adoruojama okupacinė praeitis, tik Lietuvoje želigovskinė, o ten – stalininė, ir čia, ir ten okupantai bei jų vadai vadinami didvyriais, išvaduotojais, didžiuojamasi jų darbais, švenčiamos su okupaciniu karu susijusios šventės, nostalgiškai paaimanuojant apie buvusius „gerus laikus“ – vienur matant Vilniją Lenkijos sudėtyje, kitur – Latviją ir Estiją Rusijos glėbyje. Pagaliau ir čia, ir ten šalies tautinė dauguma pravardžiuojama bolševikinių laikų epitetais: nacionalistais, fašistais, net nacistais ar neonaciais. Pataikaudami tiems politikieriams, šiuos epitetus jau pradėjo vartoti ir kai kurie lietuviai valdininkai, apibūdindami jais patriotiškiau nusiteikusią lietuvių tautos dalį, ypač jaunimą.

Šiuo metu valdžios viršūnėse esantys Lietuvos politikai garsiai apgaudinėja save ir kitus naujais pačių susikurtais mitais: esą dėl sukeltos antilietuviškos isterijos Lenkijoje kalti atskiri jos politikai. Tai saviapgaulė. Jei antilietuviškumas naudojamas rinkėjams vilioti, vadinasi, jis glūdi pačioje Lenkijos visuomenėje. Atrodo, kad tai gana stiprus koziris, jei juo manipuliuojama per rinkimus. Jis yra istorinis, nepanaikinamas per metus kitus ir neužpilamas brendžiu per bendrus diplomatų furšetus. Velionio prezidento L. Kačinskio adoravimas irgi saviapgaulė – šis Lietuvoje vykdė tokią pačią politiką, kaip ir R. Sikorskis ar B. Komorovskis, tik darė tai geruoju, vaidindamas naiviems zingeriams, kirkilams ar adamkams Lietuvos draugą. Ne Sikorskis bruko Lietuvos piliečiams Lenko korteles, ne Sikorskis įkalbėjo Lietuvos politikos žioplius įsitempti į Vilnių Trojos arklį – Balstogės universiteto filialą – ir ne Sikorskis pirmasis aiškino Vilniuje slavakalbiams Lietuvos piliečiams, kad šie atsidūrę už Lenkijos ribų „dėl sienų perstūmimo“.

Apgaudinėjama save ir dėl galimo Vilniaus lenkų politikų susipratimo. Šito tikrai nebus. Ir ne tik dėl to, kad juos, skirtingai nuo Latvijos lenkų, nuolat kursto Lenkija. Antilietuviška jų arogancija ir atsiribojimas buvo visą laiką, net sovietmečiu. Juk net ruošiant Lietuvos–Lenkijos sutartį prieš 20 metų, šie politikai bandė spausti Lenkiją, kad sutartis būtų trišalė, t. y. Lietuvos, Lenkijos ir slavakalbių Lietuvos pietrytinių rajonų.

Dėl europietiškų standartų

Daugeliu atvejų Lenkija siūlo Lietuvai laikytis europinių standartų ir net kopijuoti Lenkijos įstatymus bei tvarką. Vieną tokį įstatymą mes nusikopijavome ir tautinių mažumų švietimą padarėme panašų į Lenkijos. Vis tiek buvo negerai.

O siūlymas mažai Lietuvai besąlygiškai kopijuoti visus Vakarų didžiųjų valstybių standartus ir tvarką man primena dar sovietmečiu skaitytą vieno latvių satyriko humoreską, pavadintą „Meškos paslauga“. Jos turinys toks: kiškis senatvėje parašęs memuarus ir nunešęs juos į leidyklą. Leidyklos vyriausioji redaktorė Meška, pavarčiusi memuarus, ėmė priekaištauti autoriui, kad daugelyje vietų tas prasilenkęs su tikrove. „Pavyzdžiui, – sako Meška, – niekas nepatikės, kad jūs jaunystėje mėgot graužti morkas, sportavot, lakstydamas po laukus ir dar buvote iki ausų įsimylėjęs gražią jauną kiškaitę, sekiojot paskui ją, tikėdamasis vesti ir susilaukti vaikų! Tačiau rankraštį galite palikti – mes paredaguosime ir išleisime.“ Netrukus memuarai išėjo. Atsivertęs juos ir ėmęs skaityti, Kiškis nustėro sužinojęs, kad jaunystėje jis mėgęs medų ir laipiojęs po medžius, ieškodamas bičių drevių, kad buvo beprotiškai įsimylėjęs gražią jauną meškaitę ir nuolat sekiojo paskui ją, tikėdamasis vesti bei susilaukti vaikų, o norėdamas patraukti jos dėmesį, intensyviai sportavo, kilnodamas sunkius svarmenis.

Apmaudžiausia, kad šiais laikais panašias meškos paslaugas Lietuvai daro valdžios kėdėse sėdintys patys lietuviai, aklai klausydami Briuselio meškų ar į patarėjus įsisukusių vietinių meškėnų.

**Pranešimas skaitytas konferencijoje „Lietuvos valstybė nuo Suvalkų sutarties iki šiandien“, vykusioje 2011 m. spalio 7 d. Kauno įgulos karininkų ramovėje.*

Lietuvos šaulių sąjunga

Šaulių mokymai 2011 m. spalio 1–2 d. Paberžėje „Griežtas atsakas“

Agnieška KOLESNIK, Vytautas GARŠVA, Paberžė

Šauliai atvyksta į mokymus

Mokyklos direktorė Vanda Nivinskienė sutinka Seimo narį Gintarą Songailą

Šaulio priesaiką duoda Vytautas Tamulynas

Bažnyčią kartu su klebonu apžiūri seimo nariai Gintaras Songaila ir Kazimieras Uoka ir ats. mjr. Antanas Burokas

Spalio pirmąjį savaitgalį prie Vilniaus r. Paberžės „Verdenės“ vidurinės mokyklos nuo ankstyvo ryto ėmė rinktis uniformuoti jaunuoliai iš Paberžės, Šalčininkų rajono, Vilniaus miesto, Širvintų Elektrėnų ir kitur.

Ši mokykla kartu su Lietuvos Šaulių sąjungos Vilniaus apskrities karaliaus Mindaugo 10-ąja rinktine, padedant Lietuvos kariuomenės KASP 8-ajai Vilniaus rinktinei, organizavo šaulių mokymus „Griežtas atsakas“. Mokykla sukarintus mokymus vykdo jau antrą kartą, pirmą kartą jie buvo organizuoti dar 2004 m. vasarą. Dar gerokai prieš šventės atidarymą mokyklos stadione įrengtoje lauko virtuvėje pradėjo kilti dūmai – buvo verdama kareiviška košė ir arbata.

Oficialioji dalis – šaulių priesaika, žygis į bažnyčią, kareiviška košė

Giedant valstybės himną buvo iškilmingai pakelta valstybės vėliava.

Renginio pradžioje buvo organizuojama naujų šaulių pasižadėjimo ir priesaikos ceremonija. Šią dalį stebėjo garbingi svečiai: Seimo nariai Gintaras Songaila ir Kazimieras Uoka, Julius Panka, Lietuvių tautinio jaunimo sąjungos pirmininkas, Krašto apsaugos bičiulių klubo valdybos pirmininkas ats. majoras Antanas Burokas ir kiti.

Sveikinimo žodį tarė mokymų dalyvius priėmusios mokyklos direktorė Vanda Nivinskienė, Seimo nariai ir kiti svečiai. Rikiuotei vadovavo Lietuvos šaulių sąjungos Vilniaus apskrities karaliaus Mindaugo 10-osios rinktinės vadas Darius Leinartas, renginį vedė šaulė Renata Kalinauskaitė. Sveikinimo kalbose skambėjo linkėjimai būti budriais tėvynės gynėjais, tapti pavyzdžiu kitiems savo mokyklų mokiniams, niekada nesulaužyti priesaikos ir būti vertais šaulio vardo.

Tą rytą pasižadėjimą ir priesaiką budėti tėvynės sargyboje davė 9 šauliai iš Paberžės ir kitų vietovių.

Po pasižadėjimo ir priesaikos ceremonijos šauliai rikiuotę su dainomis ir skanduotėmis pajudėjo link Švč. Jėzaus širdies bažnyčios. Jos šventoriuje rikiuotę pasitiko bažnyčios klebonas, paskui šauliai ir svečiai buvo pakviesti į bažnyčios vidų. Klebonas pasveikino ir palaimino naujai prisiekusius ir pasižadėjusius šaulius, palinkėjo sėkmės ir sveikatos visiems mokymų dalyviams. Šauliai grįžę į mokyklą vaišinosi kareiviška koše ir ruošėsi mokymų kovinei daliai.

Kovinė dalis – įdomūs ir nelengvi mokymai

Šauliai, pasistiprinę ir susiruošę, buvo organizuotai transportuoti į pagrindinę mokymų vietą – nepaprastai gražaus Karolinavo miško prieigas. Čia jaunuolius pasitiko Lietuvos kariuomenės KASP Vilniaus rinktinės instruktoriais skirti profesionalūs kariai. Jaunieji šauliai buvo suskirstyti į dvi grupes, labiau patyrę buvo koviniai, o mažiau – progresuojantys. Pasiekus mišką kiekviena grupė turėjo įsirengti stovyklavietę, pasistatyti pastogę, sukurti laužavietę. Daug laiko praleisdami miškuose kovinių grupės šauliai puikiai sugebėjo įsirengti stovyklavietę ir mokė tai daryti pradedančiuosius. Įsikūrus, kiekvienas turėjo šiek tiek laiko labiau susipažinti, pabendrauti su bičiuliais ir kitų vietovių jaunuoliais. Vėliau vyko apmokymai, instruktoriai mokė įvairių karinių subtilybių: minų laukų atpažinimo, sargybos nuginklavimo, maskavimosi gudrybių ir įvairiausių kitų kariškų dalykų.

Taigi po teorijos, sutemus buvo rengiamasi praktiniams užsiėmimams. Laukė žygis į miško gilumą, kur turėjo varžytis du koviniai būriai, bet prieš tai dar buvo surengta prie laužo šviesos, laikantis pokario partizanų tradicijų, jaunųjų šaulių pasižadėjimo ceremonija, kurioje penki jaunieji šauliai, negalėję dalyvauti rytinėje pasižadėjimo ceremonijoje, davė pasižadėjimus, prisiekė ginti tėvynę ir būti visada ištikimi Lietuvos Respublikai. Tarp jų buvo ir šio straipsnio bendraautorė, pirmoje dienos pusėje sėkmingai dalyvavusi bėgimo varžybose Klaipėdoje.

Po gražios pasižadėjimo ceremonijos ir vakarienės progresuojančiųjų grupė išsiruošė 6 km žygiui pėsčiomis į mokyklą. Jį sėkmingai atlikę ir pailsėję dalyvavo naktinėje pamokoje-pratybose „Regėjimas ir girdėjimas naktį“. Sužinojome daug naujų ir įdomių dalykų: ką reikia daryti, kad galėtume gerai matyti, kai esi akinamas tamsoje, kodėl kariai naudoja raudonus šviestuvų filtrus ir kt.

Miške likusių labiau patyrusių jų draugų laukė dar didesni iššūkiai. Taigi paskutiniai vadų pasitarimai, paskutiniai maskavimosi potėpiai ir visi susiruošę keliaujame link punkto instruktorių, kurie buvo suplanavę karinę užduotį. Kovinė grupė buvo suskirstyta į du būrius: mėlynųjų ir juodųjų, paskirti būrių vadai, kurie išsirinko savo pagalbininkus. Kiekvienam būriui duota vėliava. Užduotis – pavogti vėliavą iš priešininkų būrio ir apsaugoti savąją. Kiekvienos komandos vadams buvo duotos instrukcijos, kurias jie vėliau aptarė su komandos kariais. Taigi gavę visus nurodymus mėlynieji ir juodieji išsiskyrė tam, kad galėtų miško gilumoje įsirengti slėptuves, apsaugoti vėliavą. Eidamas per miško bruzgynus tamsoje komandos susirado vietas, kuriose buvo jų bazės. Pasiskirstę pareigomis vieni gynyboje saugojo vėliavą bei savo slėptuvę, kiti, labiausiai patyrę, išsiruošė į puolimą, kuriame jų laukė minų laukai bei miško spąstai. Šiose pratybose netrūko šauliams nematytų karinių dalykų: neatidūs kariai patekdavo į priešininkų minų laukus, vadai ir instruktoriai bendraudami naudojo radijo stotis, signalų perdavimui naktį buvo naudojamos signalinės raketos, o dieną naudotos dūminės uždangos. Naktines pratybas taip pat aplankė draugiškai nusiteikusi šernų šeima. Po daug valandų trukusių užsiėmimų, paaiškėjo, kad laimėjo mėlynieji. Susirinkę prie instruktorių punkto, klausėmės apibendrinančios pratybų kalbos ir dalijomės įspūdžiais.

Po naktinių pratybų koviniai šauliai patraukė į miške įkurtą stovyklavietę, kurioje susėdę prie laužo puikios nuotaikos visi bendravo, aptarinėjo įvykusius užsiėmimus.

Kitą rytą atsikėlus anksti prie kovinių vėl prisijungė progresuojančiųjų grupė, ir buvo surengtos šaudymo iš pneumatinių šautuvų bei vandens kliūties įveikimo naudojant virvę pratybos. Šaudybos teorijos pramokę šauliai praktiškai pademonstravo ko išmoko ir jiems neblogai sekėsi. Daugeliui mokymų dalyvių naujovė buvo vandens kliūties įveikimas šliaužiant per įtemptą virvę. Šis užsiėmimas jaunuoliams ypač patiko, daugelis jų užduotį kartojo po kelis kartus.

Po pratybų, mokymų uždarymo metu, šauliai atrodė liūdnoki, nes nenorėjo skirstytis į namus. Kai kurie dalyviai iškėlė mintį, kad tokius mokymus reiktų rengti kiekvieną savaitgalį. Apibendrinus mokymus, jų dalyviai gražiai padėkojo vadams ir instruktoriams.

Taigi šios pratybos buvo tikrai pasisekusios, kažkas pasisėmė naujų žinių, o kai kurie tik jas dar geriau pasikartojo ir įsiminė. Tokios karinės pratybos – tai puiki galimybė jauniesiems šauliams ir kandidatams tobulinti kario įgūdžius bei prasmingai praleisti laiką.

Paberžės „Verdenės“ vidurinės mokyklos mokytojos Linos Keršulytės nuotr.

Lietuvos istorijos kalendorius. Spalis–lapkritis

Spalio 12–31 d.

22 diena

1800 m. Rusijos caras Pavlas I įsakė grąžinti jėzuitams 1773 m. konfiskuotą turtą, įskaitant Vilniaus universitetą (dėl caro mirties įsakymas neigyvendintas).

1988 m. Vilniuje prasidėjo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio steigiamasis suvažiavimas (vyko spalio 22–23 d.).

23 diena

1501 m. Melnike Aleksandras ir Lietuvos ponų tarybos atstovai patvirtino Lietuvos ir Lenkijos uniją pagal spalio 3 d. Piotrkovo seimo susitarimą.

24 diena

1417 m. Konstanco bažnytinio susirinkimo įgaliotiniai pirmuoju Žemaičių vyskupu konsekravo Motiejų Trakiškį.

1795 m. Sankt Peterburge Rusija, Prūsija ir Austrija pasirašė susitarimą dėl trečiojo, galutinio, Lenkijos ir Lietuvos valstybės pasidalijimo.

1997 m. Maskvoje pasirašyta sutartis dėl Lietuvos ir Rusijos sienos delimitavimo.

25 diena

Konstitucijos diena – 1992 m. Lietuvos piliečiai referendume priėmė dabartinę Lietuvos Respublikos Konstituciją.

26 diena

1944 m. Lietuvos bibliotekose pradėtos naikinti nepriklausomybės metų knygos.

27 diena

1430 m. mirė Vytautas, Lietuvos didysis kunigaikštis. Gimė apie 1350 m. Senuosiuose Trakuose.

1939 m. pasirašytas Lietuvos ir Sovietų Sąjungos susitarimas dėl sienos. Lietuvos kariuomenė įžengė į Vilniaus kraštą.

28 diena

1793 m. Kalviuose (Skuodo r.) gimė Simonas Daukantas, istorikas, švietėjas, tautinio atgimimo pradininkas. Mirė 1864 m. gruodžio 6 Papilėje.

1939 m. Lietuvos kariuomenė įžengė į Vilnių.

29 diena

1579 m. popiežius Grigalius XIII patvirtino Vilniaus universiteto įkūrimą.

1939 m. Vilniuje Gedimino pilies bokšte iškelta Lietuvos vėliava. Pradėjo veikti Vilniaus radiofonas.

30 diena

1728 m. Slomiankoje (Gardino sr.) gimė Martynas Počobutas, astronomas, Vilniaus universiteto rektorius. Mirė 1810 02 07 Daugpilyje.

1905 m. Rusijos caras Nikolajus II išleido manifestą, kuriame pasižadėjo sušaukti Valstybės dūmą ir suteikti žodžio, spaudos, susirinkimų bei sąjungų laisvę.

31 diena

1382 m. Dubysos sutartimi Jogaila ir Skirgaila perleido Vokiečių ordinui Žemaitiją iki Dubysos už pagalbą kovoje prieš Kęstutį.

1517 m. ant Vitenbergo pilies bažnyčios vartų Martynas Liuteris iškabino 95 tezes. Reformacijos pradžia.

Lapkričio 1–11 d.

1 diena

1338 m. sudaryta prekybos sutartis tarp Lietuvos ir Livonijos.

1612 m. sukilę rusai Maskvoje užėmė Lenkijos ir Lietuvos įgulos kontroliuojamą Kitaj gorodą.

1705 m. Augustas II įsteigė Baltojo erelio ordiną (pirmasis ordinas Lenkijos ir Lietuvos Valstybėje).

2 diena

1862 m. Pasandravyje (Raseinių r.) gimė Jonas Mačiulis-Maironis, lietuvių tautinio atgimimo poetas. Mirė 1932 06 28 Kaune.

1918 m. Lietuvos Valstybės Taryba sustabdė liepos 11 nutarimą kviesti hercogą Urachą Lietuvos karaliumi ir paskelbė „Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatinius dėsnius“ – pirmąją Lietuvos Konstituciją.

1955 m. Kaune įvyko Vėlinių minėjimas bei susirėmimas su milicija – pirmoji atvira politinio protesto akcija Lietuvoje po rezistencijos nuslopinimo.

3 diena

1656 m. Vilniuje Lenkijos ir Lietuvos atstovai pasirašė paliaubas su Rusija, įsipareigodami bendrai kariauti su Švedija ir ateity karaliumi išrinkti Rusijos carą.

1811 m. Lietuvos didikas Mykolas Kleofas Oginskis įteikė carui Aleksandrui I LDK atkūrimo įsako projektą, pagal kurį 8 vakarinėms Rusijos gubernijoms planuota suteikti autonomiją su savais įstatymais ir pareigūnais.

1970 m. atidarytas greitkelis Vilnius–Kaunas.

1926 m. Kaune gimė Valdas Adamkus, Lietuvos prezidentas.

4 diena

1611 m. Žygimantas Vaza suteikė Jurbarko miestui savivaldos teises ir herbą. Jurbarkas įkurtas 1343 m.

1661 m. Kušlikų mūšyje (netoli Polocko) Kazimiero Žeromskio ir Stefano Čarneckio vadovaujama Lietuvos ir Lenkijos kariuomenė sumušė Ivano Chovanskio vadovaujamą Rusijos kariuomenę.

1945 m. Karaliaučiaus sričiai suteiktas SSRS uždaros pasienio zonos statusas (iki 1961 04 20).

5 diena

1612 m. Maskvos Kremliuje kapituliavo Lenkijos ir Lietuvos įgula.

1794 m. Rusijos kariuomenė užėmė Varšuvą.

6 diena

1879 m. Pažiegėje (Zarasų r.) gimė Kazimieras Būga, kalbininkas. Mirė 1924 12 02 Karaliaučiuje.

1906 m. Rusijos caras Nikolajus II pasirašė įsaką dėl valstiečių skirstymosi į vienkiemius – Stolypino agrarinės reformos pradžia.

1906 m. Vilniuje atlikta pirmoji lietuviška opera – Miko Petrausko „Birutė“.

1940 m. Sovietų Sąjungos Aukščiausiosios Tarybos įstatymu Lietuvai grąžinti Druskininkai, Šalčininkai ir Švenčionys.

7 diena

1430 m. Trakuose Jogaila sudarė su Švitrigaila paliaubas ir pripažino jį Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu.

1938 m. Seirijuose (Lazdijų r.) gimė Sigitas Tamkevičius, Kauno arkivyskupas, sovietmečiu – „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ redaktorius.

8 diena

1784 m. Šiauruose (Gardino sr., Varenavo r.) gimė Teodoras Narbutas, istorikas romantikas, 9 tomų „Lietuvių tautos istorijos“ autorius. Mirė 1864 11 26 Vilniuje.

1858 m. Vilniuje gimė Tadas Vrublevskis, visuomenės ir kultūros veikėjas, advokatas. Mirė 1925 07 03 Vilniuje.

1895 m. vokiečių profesorius Vilhelmas Konradas Rentgenas atrado rentgeno spindulius. Vilniuje pirmasis rentgeno aparatas atsirado 1896 m.

9 diena

1791 m. karalius Stanislovas Augustas Poniatovskis Prienams ir Šiauliams suteikė miesto savivaldos teises ir herbus.

1918 m. Vokietijoje įvyko demokratinė revoliucija. Nuverstas kaizeris.

1942 m. Kazys Grinius, Mykolas Krupavičius ir Jonas Aleksa nusiuntė Lietuvos generaliniam komisarui Adrianui fon Rentelnui memorandumą, kuriame protestavo prieš Lietuvos kolonizavimą ir žydų žudynes.

10 diena

1354 m. popiežius Inocentas VI Lenkijos karaliaus Kazimiero Didžiojo prašymu Lenkijoje, Čekijoje ir Vengrijoje paskelbė kryžiaus žygį prieš Lietuvą.

1397 m. Lenkijos karalienė Jadvyga fundavo Lietuvių kolegiją (Collegium Lithuanum) Prahos universitete.

1444 m. Varnos mūšyje su turkais žuvo Lenkijos ir Vengrijos karalius Vladislovas Jogailaitis.

1673 m. mirė Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Mykolas Kaributas Višnioveckis.

11 diena

1413 m. Jogaila ir Vytautas išvyko krikštyti žemaičių.

1918 m. Vilniuje sudaryta pirmoji Lietuvos vyriausybė. Kompjene Vokietijos karinė vadovybė pasirašė kapituliacijos aktą ir paliaubas su Antantės šalimis. Baigėsi Pirmasis pasaulinis karas.

1921 m. Lietuvos Steigiamasis Seimas priėmė nutarimą prijungti Klaipėdos kraštą prie Lietuvos.

Parengė Tomas BARANAUSKAS, Vilnius

Vilnijos lenkakalbių gyventojų pavardžių kilmė*

Akad. prof. habil. dr. Zigmas ZINKEVIČIUS, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

rusų pavardėms ir tose šalyse laikytinomis senosios Lietuvos valstybės (ne lietuvių kalbos) paveldu. Tokiu paveldu laikytinos ir pavardės, turinčios *-ski* tipo priesagas, virtusias savotišku *-ovič*, *-evič* pakaitalu ir imtos dėlioti prie asmenvardžių (tai antroponimijos Lietuvos valstybėje specifika!), nes iš seno lenkams buvo būdinga daryba iš vietovardžių.

Tiriamųjų pavardžių struktūra nesiskiria nuo kitur Lietuvoje vartojamų pavardžių struktūros, tik pačios pavardės yra labiau sulenkintos. Daugumas jų turi atitikmenis kituose Lietuvos regionuose.

Nuėmus tiriamųjų pavardžių lenkišką apvalkalą (fonetiką, darybos priemones), lieka gražūs lietuviški asmenvardžiai, iš kurių tos pavardės buvo padarytos. Ši procedūra lingvistams nėra sudėtinga ir ne kartą literatūroje jau buvo aptarta.

Senovėje lietuvių antroponimijos pagrindą sudarė dvikamieniai asmenvardžiai, tokie kaip *Min-daugas*, *Gin-tautas*, *Tar-vydas*, *Žy-bartas* ir kt. Tiriamose pavardėse jų aptikta daug, net per 400. Juos turinčių pavardžių skaičius yra dar kelis kartus didesnis.

Be to, antra tiek skirtingų dvikamienių asmenvardžių slypi nesulenkintose Vilnijos pavardėse, kurių turėtojai vieni save laiko lietuviais, kiti – lenkais (kartais net tos pačios šeimos nariai). Niekur Lietuvoje pavardėse tokios didelės dvikamienių asmenvardžių sankaupos nepastebėta. Bet juk čia gimė lietuvių tauta, iš čia prasidėjo Lietuvos valstybė. Taigi šis asmenvardžių archajiškas pobūdis yra savaime suprantamas.

Lietuvos asmenvardžių formos neretai yra apaugusios slaviškomis priesagomis, iškraipytos slavų fonetikos, pvz., *Viš-taras* – *Viš-tor-skij*, *Žy-bartas* – *Žy-bart-ovič* ir pan.

Norisi pabrėžti tai, kad mums rūpimų dvikamienių asmenvardžių analizė padeda suvokti jų didelio išplitimo lietuvių kalboje priežastis ir atsiradimo mechanizmą, kurio tyrimas bus reikšmingas bendrajai kalbotyrai. Bet tai – ateities tyrėjų darbas. Dar reikia akcentuoti tai, kad supainioti lietuviškus ir lenkiškus dvikamienius asmenvardžius neįmanoma, nes Lenkijoje jau viduramžiais tokie asmenvardžiai buvo retenybė.

Didelį vaidmenį senovėje atlikdavo ir dvikamienių asmenvardžių trumpiniai, ilgainiui virtę savarankiškais vardais ir davę pradžią daugybei pavardžių. Vilnijos lenkakalbių gyventojų pavardėse išryškėjo daugiau negu pusketvirto šimto skirtingų trumpinių, tiksliau jų šaknų (su vediniais daug daugiau), iš kurių buvo padarytos pavardės. Jos apaugusios slaviškomis priesagomis, įvairiai iškraipytos, bet dar nesunkiai atpažįstamos. Antai iš dėmens *Alk-*, plg. *Alk-minas*, pasidaryta *Alk-evič*, *Alk-ovskij* ir kit., iš dėmens *Žyg-*, plg. *Žyg-i-mantas*, yra ne tik *Žigas*, *Žigis*, bet ir *Žigo*, *Žigel* (*-el* iš *-elis*), be to, *Ži-* tariama kietai (*Žы*): *Žыgo*, *Žыgel* ir t.t.

Lenkakalbių gyventojų pavardėse taip pat slypi daugybė pravardinės kilmės asmenvardžių, padarytų iš gyvūnijos, augmenijos, buities reikmenų, kūno dalių, maisto, gamtos reiškinių lietuviškų pavadinimų, taip pat tokių, kurios susijusios su žmogaus užsiėmimu, su tautovardžiais, krašto fiziografija bei vietovardžiais, šeimos ir giminystės terminija, žmogaus fizinėmis ir dvasinėmis ypatybėmis. Tokių asmenvardžių iš viso rasta apie pusšešto šimto. Dar per pusaštunto šimto sudaro tokie, kurie neįeina į pateiktą reikšminę klasifikaciją arba kurie kilmės požiūriu yra sietini su nevienareikšmiais žodžiais bei žodžiais-homonimais, be to, dabar mažai žinomais, išnykusiais iš vartosenos, turimais tik senuosiuose lietuviškuose tekstuose ir tarmėse, pvz., *Braknys* : *brakn-yti* – gerintis, meilintis, *Šad-reika* : šadrus – judrus.

Pravardinės kilmės asmenvardžiai dažnai būna išplėsti įvairiomis lietuviškomis priesagomis, o tai dar keleriopai padidina jų skaičių. Antai šalia *Vilkas* būta ir *Vilkelio*, *Vilkaičio*, *Vilkonio*, *Vilkinio*, *Vilkišiaus*... Plg. sulenkintas pavardes *Vilkel*, *Vilkoic*, *Vilkanec*, *Vilkin*, *Vilkiš*.

Pažymėtina tai, kad pravardinės kilmės pavardėse slypi tokie lietuviški asmenvardžiai, kurie rodo mūsų šalies buvusią didybę. Tai kilę iš žodžių *kunigas*, senovėje reiškusio valdovą, *etmonas* – senosios Lietuvos valstybės vyriausiąjį kariuomenės vadą, *kancleris* – aukštą valstybės pareigūną, prilygusį dabartiniam ministrui, tvarkiusį valdovo raštų antspaudavimą, *leitis* – tai žmogus, priklausęs tam tikram socialiniam sluoksniui ir atlikdavęs specifines pareigas, *pastalis* – valdovo dvaro aukštas dignitorius, stalininko pavaduotojas, *paskarbis* – valstybės iždininkas, *tijūnas* – valsčiaus valdytojas, *vaivada* – vaivadijos valdytojas, taip pat *dailidė* – senovėje tai buvo pilių, sutvirtinimų statytojas, šių dienų terminu inžinierius, *bėgūnas* – valdovo pasiuntinys, greitai perduodantis žinias ir pan.

Lenkinant pavardes, pravardinės kilmės asmenvardžiai kartais būdavo verčiami į lenkų ar rytų slavų kalbas, pvz., ožys – koziel, vabalas – žuk. Iš čia atsirado pavardės *Kazlauskas*, *Žukauskas*. Vertimus ne visuomet lengva atskirti nuo asmenvardžių, padarytų iš slavizmų, plg. *kazlas* – ožys, *žukas* – vabalas.

Krikščioniški vardai, iš kurių kilo daugybė mums rūpimų pavardžių, Lietuvą pasiekė dviem keliais: 1) iš Rytų nuo Bizantijos per rytinius slavus (dalis labai seniai, dar iki oficialaus Lietuvos krikšto) ir 2) iš Vakarų nuo Romos per lenkus. Atėjimo kryptį rodo varduose slypinčios kalbų tarpininkių ypatybės. Antai graikų kilmės vardas *Bazilijus*, kilęs iš graikų žodžio *basileios* (karališkas), gautas iš Rytų, turi bizantiškai pakitusį žodžio pradžios priebalsį *b-*, virtusį *v-* (plg. iš ten atėjusį rusų žodį *alfavit* – *alfabetas*). Iš čia lietuvių *Vosylius*, slypintis lenkakalbių pavardėse *Vasl-iuk*, *Vasil-ik*, *Vasil-evič*, *Vasil-evski*... Iš Vakarų per lenkus gautas šis vardas (plg. lnk. *Bazyli*) su išlaikytu *b-*, bet Vakaruose suskardėjusiu *-s-*, virtusiu *-z-*, aptiktas vos vienoje kitoje lenkakalbių gyventojų pavardėje, pvz., *Bazylis*, *Baziliuk*, turinčioje neabejotinus lietuviškus darybos elementus.

Atlikus lenkakalbių Vilnijos gyventojų pavardėse glūdinčių krikštavardžių kilminę analizę, paaiškėjo, kad dauguma jų pasiekė Lietuvą iš Rytų, per rytinius slavus, o ne iš Vakatų per lenkus (tokių net pusantro karto mažiau). Taigi į atitinkamas pavardes galėtų pretenduoti nebent baltarusiai, bet ne lenkai.

Mums rūpimos krikštavardinės pavardės yra padarytos ne tik iš kanoninių krikštavardžių formų, bet ir iš liaudiškų jų variantų su gausiomis lietuviškomis priesagomis. Pavyzdžiui, šalia *Petras*, jose slypi ir *Petrelis*, *Petrulis*, *Petrukas*, *Petrikas*, *Petrutis*, *Petrūnas*, *Petrėnas*, *Petrušis*... Plg. sulenkintas pavardes *Petrelevič*, *Petrul*, *Petruk*, *Petrik*, *Petruc*, *Petrunin*, *Petreniec*, *Petrušin*. Tai rodo, kad šios pavardės atsirado lietuviškoje aplinkoje.

Išvada. Vilnijos lenkakalbių vietinių (ne atvykėlių) gyventojų pavardės kilo ne iš lenkiškų, bet iš lietuviškų asmenvardžių, kurie ilgainiui buvo sulenkinti ir kitaip perdirbinėjami. Tai nekelia nė mažiausių abejonių. Todėl Lenkijos reikalavimas Lietuvos (ne Lenkijos) piliečių pavardes rašyti lenkiškai neturi pagrindo. Jis ir nekorektiškas, nes tuo siekiama polonizacinių tikslų: galutinai sulenkinti buvusią okupuotą Lietuvos dalį. Be to, norima, kad tai būtų atlikta pačių lietuvių rankomis.

**Pranešimas skaitytas Tarptautinėje mokslo konferencijoje „Baltai ir slavai: dvasinių kultūrų sankirtos“, skirtoje akademikui Vladimirui Toporovui atminti. Konferencija vyko 2011 m. rugsėjo 14–16 d. Vilniuje*

Už̃s. Nr. 25

Skobiu iš
ąžuolo skulptūras
ir antkapinius paminklus,
neskubiai,
pagal išankstinį
užsakymą.
Tel. 8 699 64484
www.azuoloskulptura.lt

Už̃s. Nr. 21

Kitas „Vorutos“ numeris išeis 2011 m. lapkričio 12 d.

Voruta®
Visos prekių ženklo teisės saugomos

Prenumeratos indeksai 0135, 0136

Redakcinė kolegija:
Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Romualdas Ozolas, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius).

Tadas Stomma, JAV
Marija Remienė, JAV
Bronius Saplys, Kanada

Spaudos radijo ir televizijos rėmimo fondas Vilniaus krašto lietuvių sąjunga išeivijoje

© **Voruta 2011.** Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VšĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštiško sutikimo draudžiama.

© Voruta, 2011. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt antrieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VšĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina du kartus per mėnesį (šeštadieniais). Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./ faks.: (8528)51266, „Tele2“ mob. (8 605) 11117.
Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius
Spausdino Media Regionalne Sp. z.o.o. (RAB) (Lenkija). Tiražas 1 500 egz.

Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66,
El. paštas: **vorutosfondas@voruta.lt** , **voruta@voruta.lt**.
Interneto svetainės: **www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt**

Redakcija: Jurgita Brasiūnaitė (redaktorė, tel.: 8 603 11117), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Viktoras Latvėnas (maketuotojas), Stanislava Žuravska (buhalterė), Viktorija Vaškytė (Klaipėda), Aušra Virvičienė, Birutė Žemaitaitytė, Antanas Lesys (istorija), Martynas Buivys (internetas), Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).